

2025/3

XXXIV. évfolyam

POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE

Az MTA Politikatudományi Bizottsága
és az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont –
MTA Kiváló Kutatóhely referált folyóirata

© ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont,
MTA Kiváló Kutatóhely, 2025
© A folyóiratban publikáló szerzők, 2025

Kiadja az ELTE TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
Felelős kiadó az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont főigazgatója

A folyóirat megjelenetését a HUN-REN Központ támogatja

ISSN 1216-1438 (Nyomtatott)
ISSN 2064-6550 (Online)

A folyóiratot az MTMT indexeli, és a REAL archiválja.

Megjelenik a Compositio Libri Kft. gondozásában
Tördelő- és olvasószerkesztő: Kardos Gábor

Nyomás és kötés: Multiszolg Bt.

A szerkesztőség címe: 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.
Postacím: 1453 Budapest, Pf. 25.
Telefon: 224-6724
Honlap: www.poltudszemle.hu
E-mail: posze@tk.hu
Szerkesztőségi titkár: D. Nagy Judit
Szerkesztőségi asszisztens: Hadászi Szabolcs
Szerkesztőségi fogadóóra: kedden 9–13 óra között

ELTE TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
POLITIKATUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- *Benedek István–Sebestyén Annamária*: Euroambivalens és ekvivokális euroszkepticizmus. A stratégiai kétértelműség diadala a 2024-es magyarországi Európai Parlamenti választásokon 7
- *Pokorny Zsanett*: Rezsikérdés energiaválság idején és korábban. A miniszterelnök rezsi ügyével kapcsolatos közpolitikai kommunikációja 43
- *Ferencz Gábor*: A „nemzeti nagyság” Orbán Viktor diskurzusában 62
- *Farkas Xénia*: Negatív kampány és mobilizáció dezinformációval. A Megafonhoz köthető asztroturf politikai influenszerek vizuális és verbális dezinformációs stratégiái Facebookon a 2022-es magyar országgyűlési választási kampányban 84

VITA A MAGYAR POLITIKATUDOMÁNYRÓL

- *Csizmadia Ervin*: A politikatudomány egyensúlya 109

RECENZÍÓ

- *Kerpel-Fronius Balázs*: Integráció és polgárosodás
(Kovách Imre (szerk.): *Integráció, egyenlőtlenség, polgárosodás – A magyar társadalom a 2020-as évek elején I-II.*) 129

ÖSSZEFOGLALÓK 137

Szerkesztők:

Gyulai Attila (2022–, főszerkesztő 2024–)
Bene Márton (2023–)
Juhász Krisztina (2023–)
Molnár Gábor Tamás (2024–)

Szerkesztőbizottság:

Körösenyi András (elnök)	
Ágh Attila	Balogh László Levente
Balázs Zoltán	Lánczi András
Balogh István	Papp Zsófia
Bayer József	Pálné Kovács Ilona
Boda Zsolt	Szabó Andrea
Bozóki András	Szabó Márton
Csizmadia Ervin	Szabó Máté
Enyedi Zsolt	Tóka Gábor

Alapító szerkesztők:

Bozóki András (1992–1999)
Szabó Márton (1992–1994)
Szabó Máté (1992–1999)

A folyóirat szerkesztői voltak:

Arató Krisztina (2019–2023)
Balázs Zoltán (2011–2012)
Boda Zsolt (2008–2018)
Csizmadia Ervin (2000–2013)
Fricz Tamás (1994–2013)
Kurtán Sándor (2000–2010)
Lánczi András (2000–2002)
Szabó Andrea (2014–2024)
Szűcs Zoltán Gábor (2014–2021)

TANULMÁNYOK

Benedek István–Sebestyén Annamária:

Euroambivalens és ekvivokális euroszkepticizmus.

A stratégiai kétértelműség diadala a 2024-es magyarországi
Európai Parlamenti választásokon

Pokorny Zsanett:

Rezsikérdés energiaválság idején és korábban.

A miniszterelnök rezszi ügyével kapcsolatos közpolitikai kommunikációja

Ferencz Gábor:

A „nemzeti nagyság” Orbán Viktor diskurzusában

Farkas Xénia:

Negatív kampány és mobilizáció dezinformációval

A Megafonhoz köthető asztroturf politikai influenszerek vizuális és verbális
dezinformációs stratégiái Facebookon
a 2022-es magyar országgyűlési választási kampányban

EUROAMBIVALENS ÉS EKVIVOKÁLIS EUROSZKEPTICIZMUS

A stratégiai kétértelműség diadala a 2024-es magyarországi európai
parlamenti választásokon

Benedek István

(ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Kutatóintézet;
ELTE ÁJK Politikatudományi Intézet)

Sebestyén Annamária

(ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Kutatóintézet)

*A tanulmány beérkezett: 2025. május 8., opponálás: 2025. június 20.,
véglegesítés: 2025. július 17.*

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány az euroszkepticizmus hazai megnyilvánulási formáit vizsgálja a 2024-es magyarországi európai parlamenti választások tükrében három olyan politikai szereplő – a populista Fidesz, a radikális jobboldali Mi Hazánk Mozgalom, valamint az újonnan alakult Tisza Párt – politikai diskurzusaira összpontosítva, amelyek eltérő mértékben és módon ugyan, de mind megjelenítenek valamilyen euroszkeptikus álláspontot. A kutatás kvalitatív összehasonlító esettanulmány-módszert alkalmazva elemzi a pártok választási programjait, vezető politikusaik 2022 februárja és 2024 decembere között elhangzott beszédeit, kiáltványait, kampánykommunikációját és egyéb megnyilvánulásait. Az eredmények azt mutatják, hogy mindhárom párt – a túlnyomórészt EU-párti közvélemény ellenére – a taktikai euroszkepticizmus különféle formáit képviselték a vizsgált időszakban, amely stratégia választási szempontból kifizetődőnek bizonyult: a három párt együtt 19 mandátumot szerzett meg a 21 magyar EP-képviselői helyből, a szavazatok több mint 80%-át begyűjtve. A politikai piac ezen keresleti és kínálati oldala között húzóódo feszültség hátterében az elemzés két, elitstratégiai szinten értelmezhető dinamikus megközelítést azonosít: egyfelől az úgynevezett *ekvivokális euroszkeptikus* stratégiát (Fidesz, Mi Hazánk), amely az európai integrációval kapcsolatban fogalmaz meg jelentős kritikát anélkül, hogy az EU-ból való kilépést nyíltan szorgalmazná; másfelől az *euroambivalens euroszkeptikus* stratégiát (Tisza Párt), amely egyes uniós intézményi működésre és szakpolitikákra vonatkozóan fejez ki mérsékelt kritikát, miközben az EU-tagság fenntartása mellett foglal állást, és kerüli az euroszkeptikus címkézést. Míg az előbbi stratégia az úgynevezett puha és kemény euroszkepticizmus között, addig az utóbbi a puha euroszkeptikusok és az EU-párti választók között egyensúlyoz. A tanulmány ezáltal fogalmi újítást kínál az euroszkepticizmus összehasonlító vizsgálatához, és közelebb visz annak mélyebb megértéséhez, miként formálja a nemzeti politikai kontextus a pártok európai integrációhoz való viszonyát.

Kulcsszavak: euroszkepticizmus ■ populizmus ■ 2024-es EP-
választások ■ euroambivalencia ■ Fidesz ■ Mi Hazánk Mozgalom ■ TISZA Párt

Magyarország politikai viszonyai alapvető átalakuláson mennek keresztül, amelyhez hasonlóra az Orbán-kormány 2010-es hivatalba lépése óta nem volt példa. Az országot érő jelentős belpolitikai, külpolitikai és gazdasági nyomások hatására új kérdések kerültek napirendre – többek között az, hogyan formálják ezek a változások a hazai pártok Európai Unióhoz (EU) való viszonyát. Jelen tanulmányunk a pártelit perspektíváján keresztül vizsgálja e kérdést, ugyanakkor figyelemmel kíséri a szélesebb magyar közvélemény EU-hoz való hozzáállásának alakulását is annak érdekében, hogy a tágabb és a szűkebb kontextust egyaránt tekintetbe véve járuljon hozzá a probléma mélyebb megértéséhez.¹

Vizsgálatunk három kiemelt szereplőre, a populista Fideszre, a radikális jobboldali Mi Hazánk Mozgalomra és az újonnan alakult TISZA Pártra koncentrálna a 2024-es Európai Parlamenti (EP) választások tükrében. Noha a magyar közvélemény alapvetően EU-párti beállítottságú, e három vezető politikai erő mindegyike megfogalmaz valamiféle – eltérő mértékű és jellegű – euroszkeptikus álláspontot, amely a politikai piac kínálati és keresleti oldala közötti feszültségre utal. A választási eredmények mégis e pártoknak kedveztek és az egyébként is gyenge Európa-párti baloldali-liberális ellenzéki pártok a választások után gyakorlatilag eltűntek. A három vizsgált párt együttesen a szavazatok több mint 80 százalékát szerezte meg és mintegy 19 mandátumot a 21 hazai képviselői helyből. A Fidesz egykori belső embere, de a nagypolitikában outsider Magyar Péter által alapított TISZA közel 30 százalékos eredményt ért el az EP-választáson, és összre több közvélemény-kutatás szerint megelőzte népszerűségében a Fideszt. Ezáltal nem csak a kormány-, hanem az ellenzéki oldalon is az euroszkepticizmus vált Magyarországon az uralkodó pártpolitikai narratívává. Igaz, egyik párt sem képviseli az EU-ból való kilépés (HUXIT) gondolatát. Ez összhangban áll Havlík és Hloušek (2024) megállapításaival, akik szerint 2015 óta a kemény euroszkepticizmus fokozatos visszaszorulása figyelhető meg a visegrádi országokban.

Elemzésünk kvalitatív összehasonlító esettanulmány-módszert alkalmazva a három politikai erő EU-hoz való viszonya és annak bázisán formálódó politikai stratégiái alakulásának komparatív vizsgálatát végzi el 2022. február 12-től 2024. december 31-ig, vagyis a 2022-es országgyűlési választási kampány és az orosz–ukrán háború kezdetétől egészen Magyarország soros uniós elnökségének lezárulásáig terjedő időszakra vonatkozóan. Az elemzés alapjául a három párt választási programjai, valamint vezető politikusainak beszédei, kiáltványai, kampánykommunikációja és egyéb megnyilvánulásai szolgálnak.

Elsőként bemutatjuk elemzésünk elméleti és fogalmi kereteit, majd röviden áttekintjük az euroszkepticizmus magyarországi történetét, és elhelyezzük a három vizsgált pártot e történetben és a kortárs politikai kontextusban. Ezt követően ismertetjük az elemzéshez felhasznált adatokat és a módszertani

megközelítésünket, végül pedig a pártok EU-val kapcsolatos diskurzusának részletes vizsgálatát követően összegezzük a kutatás főbb megállapításait és azok tágabb politikai következményeit.

KONCEPTUÁLIS ÉS ELMÉLETI KERET

Az euroszepticismust hosszú ideje az európai integrációval kapcsolatos kritikus nézetek spektrumaként értelmezi a szakirodalom. Az egyik legkorábbi és máig meghatározó definíciót Taggart (1998: 336.) adta, aki az euroszepticismust „az európai integráció folyamatával szembeni esetleges vagy feltételes, illetve nyílt vagy kategorikus ellenállás eszméje”-ként határozta meg. E koncepcionális keretet továbbfejlesztve Taggart és Szczerbiak különbséget tettek úgynevezett „kemény” és „puha” euroszepticismus között: az előbbi az EU-tagság, valamint az európai integráció egész projektjének elvi elutasítását jelenti, míg az utóbbi olyan korlátozott kritikát foglal magába, amely nem vonja kétségbe a tagság és az integráció fontosságát, csupán az EU politikáinak nemzeti érdekekhez való jobb igazítását szorgalmazza (Taggart–Szczerbiak, 2004: 4.).

A Taggart és Szczerbiak nyomdokain formálódó euroszepticismus-irodalommal szemben kritikával élt Kopecký és Mudde (2002), akik a „kemény–puha” dichotómiát túlságosan leegyszerűsítőnek értékelték. Ennek alternatívájaként egy kétdimenziós modellt javasoltak, amely egymástól elválasztja az európai integráció támogatását és az EU mint intézmény elfogadását. Az így kialakított koncepció, a korábbi bináris kategóriáknál árnyaltabb értelmezést kínálva, négy ideáltípust különített el: az „eurorajongókat” (*euroenthusiasts* – akik mind az integrációt, mind az EU-t támogatják), az „euroszeptikusokat” (*euroscptics* – akik támogatják az integráció eszméjét, de bírálják az EU jelenlegi működését), az „europragmatistákat” (*europragmatists* – akik gyakorlati megfontolásokból támogatják az EU-t anélkül, hogy a mélyebb integrációt szükségesnek tartanák), valamint az „euroelleneseket” (*eurorejects* – akik mind az integrációt, mind az EU-t ellenzik).

Erre válaszul Taggart és Szczerbiak (2008a) tovább finomították eredeti modelljüket, miközben bíralták Kopecký és Mudde tipológiáját is. Amellett érveltek, hogy az általuk euroszeptikusnak címkézett kategória túl szűk spektrumot jelöl, így célszerű megtartani az eredeti két dimenziót, amelyben a kemény euroszepticismus az EU-tagsággal szembeni elvi ellenállást jelenti (ideértve a kilépés szorgalmazását is), míg a puha euroszepticismus esetében „NEM áll fenn elvi alapú ellenérzés sem az európai integrációval, sem az EU-tagsággal szemben, ugyanakkor egyes – vagy több – szakpolitikai terület mentén megfogalmazódik egyfajta feltételes ellenállás az EU-val szemben, illetve az a benyomás, hogy a »nemzeti érdek« jelenleg ellentétben áll az EU irány-

vonásával” (Szczerbiak–Taggart 2008b: 2. – kiemelés az eredetiben). A szerzőpáros egyúttal kiemelte, hogy az EU-tagság fenntartásával kapcsolatos attitűdök jelentik a kemény és a puha euroszeptikus pártok közötti különbségtétel legalapvetőbb kritériumát, utóbbit többé-kevésbé megfeleltetve Kopecký és Mudde euroellenes kategóriájának.

A későbbiekben született tanulmányok arra mutattak rá, hogy a politikai és gazdasági válsághelyzetek (Csehi–Žgut, 2020; Pirro–Taggart, 2018), valamint a kulturális szorongások – különösen a migrációval kapcsolatos valós vagy vélt fenyegetések – új, sokszor nehezebben besorolható euroszeptikus megnyilvánulásokat is produkáltak a különböző országokban (Norris–Inglehart, 2019). E komplex jelenség megragadására Heinisch és szerzőtársai (2021) bevezették az úgynevezett „ekvivokális euroszepticismus” fogalmát, amely egyfajta politikai stratégiai kétértelműséget takar. Ennek lényege, hogy az adott politikai szereplők egyszerre próbálják megszólítani a kemény és a puha euroszeptikus közönséget: miközben az EU-ból való kilépést nem követelik nyíltan, radikális reformokat javasolnak (Heinisch [et al.], 2021: 191.). Ez a pozicionálás lehetővé teszi számukra, hogy álláspontjukat támogatóik és potenciális koalíciós partnereik saját felfogásuknak megfelelően – akár mérsékelt, akár radikális euroszepticismusként – értelmezzék. Ily módon vonzóvá válhatnak a különböző irányultságú euroszeptikus szavazók számára (Havlík–Hloušek, 2024).

Tanulmányunkban a fenti megközelítést magunk is alkalmazzuk: az *ekvivokális euroszepticismus* alatt az eredeti meghatározásnak megfelelően egyfajta taktikai lavírozást értünk az európai integrációra vonatkozó kemény és puha euroszeptikus álláspontok között. Ezt a fogalmat ugyanakkor kiegészítjük egy új, az úgynevezett *euroambivalens euroszepticismus* típussal, amelyet szintén stratégiai manőverezésként definiálunk, ám ennek célpontja nem maga az integráció, hanem az uniós intézmények és a konkrét uniós szakpolitikák.

Kopecký és Mudde (2002) kétdimenziós koncepciójára építve – amely különbséget tesz az európai integráció támogatása és az uniós intézményekkel szembeni attitűdök között – az euroambivalenciát Heinisch és munkatársai által kínált, az integrációt célba vevő „ekvivokális euroszepticismus” intézményi párjaként határozzuk meg. Eszerint az euroambivalens politikai szereplők – szemben az ekvivokális társaikkal – nem vetik fel az unióból való kilépés lehetőségét és nem támogatják az integráció átfogó reformját sem. Ehelyett szelektív intézményi vagy szakpolitikai kritikájukat az EU-tagság fenntartásának keretein belül fogalmazzák meg, miközben kimondottan elismerik és hangsúlyozzák az uniós tagság előnyeit. Stratégiájuk szerves része továbbá az euroszeptikus címke tudatos elkerülése, valamint az olyan reformorientált kritikák mellőzése, amelyek a puha euroszepticismus kategóriájába tartoznak. Gondosan megformált üzenetekkel igyekeznek egyszerre

megszólítani az Európa-párti és a mérsékelt euroszkeptikus szavazókat, azaz, amennyiben az ekvivokális euroszkepticizmus a stratégiai kétértelműség „kemény” változatának tekinthető, akkor az euroambivalencia ennek a „puha” formáját reprezentálja.

Az *euroambivalencia* fogalma egyaránt merít a médiát és a radikális jobboldali politikai diskurzust elemző szakirodalmakból, ahol olyan szereplőket írnak le a fogalommal, akik nyíltan támogatják az Európai Uniót, ugyanakkor tudatosan kerülnek az integráció mélyülésével kapcsolatos folyamatok melletti határozott elköteleződést (Startin, 2015; Leruth [et al.], 2017; Lorimer, 2021). Startin (2015: 321.) a brit napilapokat három csoportba sorolja ebből a szempontból: *Európa-pártiak* (akik kifejezetten támogatják az EU további integrációját, következetesen proeurópai álláspontot képviselve), *euroambivalensek* (akik alapvetően támogatják az EU-t, de stratégiaiag nem köteleződnek el a mélyebb integráció mellett; gyakran tartózkodnak attól, hogy egyértelmű álláspontot foglaljanak az aktuális integrációs vitákban; és az EU-s dimenziót sem tekintik prioritásnak), illetve *euroszkeptikusok* (akik kifejezetten kritikusak az EU további integrációjával vagy akár a tagsággal szemben, és gyakran a mélyebb integráció leállítását vagy a kilépést szorgalmazzák). Ez a stratégiai kétértelműség lehetővé teszi a médiatermékek és politikai szereplők számára, hogy rugalmasan igazítsák EU-val kapcsolatos álláspontjaikat a választási környezethez és a közönség változó elvárásaihoz.

Ennek megfelelően úgy véljük, hogy az euroszkepticizmus irodalmát érdemes tovább finomítani, és világosan elkülöníteni a taktikai euroszkepticizmus két formáját: az *integráció-orientált ekvivokális euroszkepticizmust*, amely a puha és a kemény euroszkepticizmus között mossza el stratégiai céllal a határvonalat a mélyebb integráció kérdésében; valamint az *intézményorientált euroambivalens euroszkepticizmust*, amely a nyílt EU-pártiság és a puha euroszkepticizmus között ingadozik. Az utóbbi ugyanis lehetőséget ad egy befogadóbb narratíva kialakítására: egyszerre fejez ki erős elköteleződést az európai integráció és az Európai Unió iránt, miközben szelektíven bírál bizonyos, észlelt uniós problémákat, de tudatosan kerül az euroszkeptikus címkét. Ezek a megkülönböztetések egy összetett, ötkategóriás tipológia kialakításához vezetnek, amely integrálja Taggart és Szczerbiak puha és kemény euroszkepticizmus közti megkülönböztetését, Kopecký és Mudde kétdimenziós – intézményi és integrációs – megközelítését, valamint Heinisch és munkatársai (2021) stratégiai kétértelműségre vonatkozó koncepcióját. Az így javasolt tipológia világosan elválasztja egymástól a három statikus pozíciót – *proeurópai*, *puha euroszkepticizmus* és *kemény euroszkepticizmus* – valamint a két dinamikus, stratégiai kétértelműséggel operáló kategóriát – az *integrációorientált ekvivokális euroszkepticizmust* és az *intézményorientált euroambivalenciát* –, amelyek e statikus pólusok között helyezkednek el:

1) *Ekvivokális euroszkepticizmus* (Heinisch et al., 2021): Az ebbe a kategóriába tartozó pártok ugyan nem szorgalmazzák nyíltan az EU-ból való kilépést, ám időnként utalnak arra, hogy az ország az Unión kívül is életképes lenne („van élet az EU-n kívül”). A mondanivalójuk középpontjában az európai integráció egészének stratégiai megkérdőjelezése áll: céljuk az EU működésének, célrendszerének és hatáskörének radikális újragondolása. A javasolt reformok gyakran szerkezeti jellegűek, és akár az integráció alapelveit is alááshatják. Ez a stratégiai kétértelműség lehetővé teszi számukra, hogy rugalmasan mozogjanak a puha és kemény euroszkepticizmus, a mérsékelt szakpolitikai bírálatok és az integráció szinte teljes elutasítása között, egyszerre megszólítva a mérsékelt, inkább csupán reformokat támogató és a kilépést is elfogadhatónak tartó választókat. Az ilyen pártok gyakran „lebegtetik” saját euroszkeptikus identitásválasztékukat: nem zárják ki az euroszkeptikus címkét, ha az politikai előnnyel jár. Diskurzusuk gyakran konfrontatív és polarizáló, céljuk a különböző szintű EU-ellenes attitűdök egyidejű képviselete. Összességében az ekvivokális euroszkepticizmus az *integrációval* kapcsolatos elvi bizonytalanság és az eltérő euroszkeptikus álláspontok közötti manőverezés sajátos elegye.

2) *Euroambivalens euroszkepticizmus* (a szerzők javaslata): Az ilyen álláspontot képviselő pártok egyértelműen kiállnak az európai integráció elve mellett és határozottan elutasítják az EU-tagságról való lemondás lehetőségét. Ugyanakkor szelektíven bírálják az Unió egyes intézményeit, gyakorlatait vagy szakpolitikáit, és időnként mérsékelt, technikai vagy adminisztratív reformokat is támogatnak, anélkül, hogy felvállalnák az euroszkeptikus címkét. Ez a stratégiai kétértelműség lehetővé teszi számukra, hogy egyszerre szólítsák meg a határozottan Európa-párti szavazókat és azokat a puha euroszkeptikusokat is, akik csupán mérsékelt intézményi változtatásokat támogatnak. Az euroambivalens pozíció ezáltal egy konszenzusereső, integráló politikai attitűdöt képvisel, amely az intézményi működés korrekcióját, nem pedig az integráció irányának újradefiniálását célozza. Bár az euroambivalencia logikája hasonlít az ekvivokális euroszkepticizmuséhoz, ugyanakkor más dimenzióban helyezkedik el: míg az ekvivokális az integráció elvi síkjára összpontosít, az euroambivalencia az *intézményi működés* kérdéseire fókuszál, egyensúlyt teremtve az integráció iránti teljes elköteleződés és az Unió intézményeivel szembeni szelektív kritika között. Ebben az értelemben az új fogalom a szakirodalomban már jelen lévő ekvivokális pozíció logikus megkettőzése a puha euroszkepticizmus és az Európa-pártiság közötti stratégiai térben.

Ez a komplex keretrendszer árnyalt elemzési lehetőséget nyújt a kortárs euroszkepticizmus dinamikáinak megértéséhez. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a koncepciónak az alábbi, 1. táblázatban összegezzük:

1. táblázat. Az euroszkepticizmus különböző koncepciói

Pozíció	Leírás	Célközönség	Példa
Kemény euroszkepticizmus	Az EU-tagság és a mélyebb integráció elvi ellenzése, gyakran a kilépés mellett érvelve	A kilépésre vagy radikális elszakadásra törekvő szavazók	„Hagyjuk el az EU-t!”
↑ <i>Ekvivokális euroszkepticizmus</i> ↓	Stratégiai kétértelműség a puha és a kemény euroszkepticizmus között, a kilépés lebegtetése	↑ Puha és kemény euroszeptikusok ↓	„Reformokra van szükség – talán a kilépés is szükséges”
Puha euroszepticizmus	Támogatja a tagságot, de kritizálja az EU politikáit vagy fejlődési irányát	Reformszándékú, de bennmaradásra törekvő szavazók	„Maradjunk, de változtassunk az irányon!”
↑ <i>Euroambivalens euroszkepticizmus</i> ↓	Stratégiai kétértelműség az EU-pártiság és a puha euroszkepticizmus között, esetleges reformok, de elkerülve az euroszeptikus címkézést	↑ EU-párti és puha euroszeptikus szavazók ↓	„Az EU a jövőnk, de reformokra is szükség lehet”
Európa-pártiság	Az EU-tagság és a folyamatos vagy mélyebb integráció teljes körű támogatása	Erősen EU-párti szavazók (eurorajongók)	„Az EU a megoldás”

Elméleti fejezetünk zárásaként szükséges kitérnünk egy olyan jelenségre, amely szorosan kapcsolódik vizsgálatunk tárgyához, és amely – mint majd látni fogjuk – feltűnik az általunk vizsgált pártok között is: ez az euroszkepticizmus és a populizmus közötti növekvő konvergencia.

Noha a populizmus és az euroszkepticizmus lehetséges összefonódására a szakirodalom már korábban is rámutatott (Taggart, 2002: 69.), az utóbbi évek társadalmi válsághelyezetei – mint a migráció vagy a COVID-19-járvány – tovább erősítették e két jelenség közeledését (Pirro [et al.], 2018: 379.). A populista politikai szereplők sikerrel terelték ezeket a feszültségeket a politika színterére: a gazdasági és kulturális sérelmeket a nemzeti szuverenitás védelmének

narratívájába ágyazták, az Európai Uniót pedig gyakran egy túlhatalmú, a nemzeti önrendelkezést veszélyeztető elittel azonosították. Mindez időszerűvé és indokoltá teszi a populizmus és az euroszepticismus elméleti és empirikus kapcsolatának alaposabb vizsgálatát.

Habár mind a populizmus, mind az euroszepticismus „vékony központú” ideológiai konstrukcióként jellemezhető (Mudde, 2004; Rooduijn–van Kessel, 2019), amely önálló, átfogó ideológia híján rugalmasan kapcsolódik a különböző világmagyarázó keretekhez, együttjárásuk nem feltétlenül törvényszerű (Benedek–Sebestyén, 2025). Megközelítésünkben a népközpontúságra, az elitellenességre és a manicheista világrépre építő populizmus (Benedek, 2024a) tekinthető a tágabb és absztraktabb fogalomnak, amelyen belül az *euroszeptikus populizmus* egy önálló, az európai integrációt és az EU intézményeit mint távoli, idegen és a nemzeti szuverenitást veszélyeztető eliteket a kritikája középpontjába állító irányzat (Csehi–Zgut, 2020). Fontosnak tartjuk hangsúlyozni ugyanakkor, hogy a populizmus és az euroszepticismus kapcsolata nem szükségszerű vagy állandó (Rooduijn–van Kessel, 2019): összefonódásuk természete mindig az adott politikai-társadalmi kontextustól vagy helyzettől függ. Az olyan baloldali populista szereplők, mint a Podemos és a Syriza a globális egyenlőtlenségek és a neoliberális elit elleni küzdelem jegyében rendszeresen érvelnek a mélyebb európai integráció szükségessége mellett, míg számos jobboldali populista erő csupán speciális uniós szakpolitikákat kritizál anélkül, hogy az EU-tagság egészét megkérdőjeleznék (Roch, 2024).

Fogalmilag a két jelenség kölcsönhatásának négy lehetséges konfigurációja különböztethető meg: euroszeptikus populizmus, nem populista euroszepticismus, nem euroszeptikus populizmus, valamint a populizmustól és euroszepticismustól egyaránt mentes álláspontok, amint azt az alábbi táblázat is szemlélteti (2. táblázat).

2. táblázat. Az euroszepticismus és a populizmus közötti kapcsolat konceptuális variációi

Euroszepticismus		Populizmus
	Populista	Nem populista
Euroszeptikus	<i>Euroszeptikus populizmus</i>	<i>Nem populista Euroszepticismus</i>
Nem euroszeptikus	<i>Nem euroszeptikus populizmus</i>	<i>Sem nem populista, sem nem euroszeptikus</i>

Bár empirikusan ezek közül az *euroszeptikus populizmus* a legelterjedtebb konfiguráció, más változatok is kimutathatók. Ide tartozik például a korai zöld mozgalmak nem populista euroszepticismusa, valamint a nem euroszeptikus vagy kifejezetten Európa-párti populista pártok megjelenése, igaz, ezek jóval ritkábban fordulnak elő (Pirro [et al.], 2018). Mindazonáltal megállapítható,

hogy a populista szereplők igen gyakran vádolják az Európai Uniót elitizmus-sal, illetve ábrázolják azt a nemzeti érdekekkel összeegyeztethetetlen szerve-zetként, ami jelentős átfedést eredményez a populista és az euroszeptikus pozíciók között (Pirro–van Kessel, 2017: 405.).

A 2024-ES EP-VÁLASZTÁS KONTEXTUSA: EUROSZKEPTICIZMUS ÉS A POLITIKAI TÉR ÁTALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

Mielőtt részletesen bemutatnánk az általunk vizsgált három párt Európai Unió-val kapcsolatos álláspontjainak alakulását a 2024-es EP-választás tükrében, szükséges röviden elhelyeznünk ezeket a szereplőket a magyarországi euro-szkepticizmus történetében és a hazai politikai tér átalakulásának kontextu-sában is.

A magyarországi euroszepticizmus gyökerei egészen az 1990-es évek végéig nyúlnak vissza, amikor a radikális jobboldali Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) megtörte az addigi elitkonszenzust Magyarország EU- és NATO-csatlakozásának kérdésében (Batory, 2002). A MIÉP az európai integrációt nemcsak a nemzeti szuverenitás fenyegetéseként, hanem egyfajta „második trianoni diktátumként” is értelmezte (Petrovic, 2019). Bár a párt 2002-re kike-rült a parlamentből, diskurzusa tartós hatást gyakorolt a későbbi jobboldali euroszepticizmus fejlődésére (Kopecký–Mudde, 2002).

A mainstream pártok közül a Fidesz álláspontja ment keresztül a kérdést illetően a legjelentősebb változásokon az elmúlt több, mint három évtizedben: a kezdeti egyértelmű EU-párti viszonyát, amely a „lehető leggyorsabb” csat-lakozást sürgette, a Fidesz fokozatosan óvatosabb, europragmatikus megkö-zelítésre cserélte (Kopecký–Mudde, 2002). Az 1998–2002 közötti kormányza-ti időszakban a magyar nemzeti érdekek és a határon túli magyarok ügyé-nek hangsúlyozásával „igen, de” típusú retorikát folytatott, amely a 2003-as EU-referendum és a 2004-es EP-választás idején is jellemző maradt rá (Batory, 2008: 272.). Mindazonáltal, feltételes támogatása és növekvő populista retori-kája ellenére a Fidesz ekkor még támogatta a főbb európai szerződéseket (Dúró, 2016), amely stratégiát Enyedi (2006) egyenesen „nem-euroszeptikus popu-lizmusnak” nevezett.

A csatlakozási folyamat idején a magyar közvélemény erőteljesen támogatta az ország EU-tagságát: a 2003-as népszavazáson a választók 83,76 százaléka igennel szavazott. Ez a lelkesedés azonban alighanem a politikai elit témát érintő konszenzusának, valamint a gazdasági előnyöket ígérő kampányoknak volt köszönhető. A gazdasági várakozások beteljesülésének megghiúsulása azonban 2004 után erős csalódottságot vont maga után, ami az EU-val kap-csolatos negatív és semleges érzelmek terjedését idézte elő: 2001 és 2009 között a negatív vélemények aránya 7 százalékról 22-re, a semlegeseké 23 százalékról

42-re, míg azoké, akik nem láttak hasznot a tagságban, 13 százalékról 52 százalékra emelkedett. Fontos megjegyezni, hogy mindez inkább a társadalom „puha”, mintsem „kemény” euroszkepticizmusát tükrözte, mivel a tagsággal való azonosulás mindvégig magas szinten maradt (Lengyel–Göncz, 2010: 535.). A választók euroszkepticizmusának növekedése, valamint a 2000-es évek közepétől jelentkező politikai és gazdasági válságok egyfelől hozzájárultak az EU-zöld kritikájának (például az LMP esetében) megjelenéséhez, másfelől pedig a radikálisabb, elitszintű euroszkepticizmus újbóli felerősödéséhez (Molnár, 2017: 75.). E tendencia ékes példája volt a Jobbik felemelkedése a 2000-es évek végén. Az empirikus kutatások szerint a 2008-as pénzügyi válságot követően a társadalmi kihívások és a státuszvesztéstől való félelem tovább erősítette az EU-ellenes attitűdöket a magyar társadalomban (Bíró-Nagy–Medve-Bálint, 2024; Bíró-Nagy–Szászi, 2024b).

A 2010-es választási győzelmet követően, amely alkotmányozó többséget biztosított a kormánypárt számára, és még inkább Magyarország 2011-es EU-elnöksége idején, a Fidesz mind erősebben integrálta politikai kommunikációjába a Jobbiktól átvett euroszkeptikus elemeket (Leconte, 2012). A kormánypárt alkotmányos reformjai és médiatörvényei konfliktusokat generáltak az uniós intézményekkel, amelyeket a Fidesz a nemzeti szuverenitás védelmének keretében interpretált. Bár Magyarország a 2007–2013-as uniós ciklusban jelentős támogatásban részesült, a Fidesz euroszkeptikus populizmusa a 2010-es évek közepére még tovább erősödött (Danaj–Lazányi–Bilan, 2018).

A 2014-es újabb kétharmados győzelem és a 2015-ös menekültválság hatására a kormánypárt puha euroszkeptikus és nyíltan szuverenista populista attitűdöt vett fel (Ágh, 2015; Dúró, 2016; Körösenyi–Patkós, 2015; Molnár, 2017). Kommunikációjában az EU-t ekkor már globalista, elitista erőként ábrázolta, amely a tömeges migrációval a nemzeti identitás felhígítására törekszik. Az ellenzéki pártokat, a kritikus médiát és a civil társadalmat pedig „ötödik hadoszlopként” a külföldi érdekek kiszolgálóiként bélyegezte meg (Bozóki–Benedek, 2024; Jenne–Bozóki–Visnovitz, 2022). Az Európai Unióval szemben – amelyre a „globális elit” eszközként és a muszlim migrációval végrehajtott „öngyarmatosítás” támogatójaként hivatkoztak (Batory, 2016; Coman–Leconte, 2019: 863.) – Orbán Viktor és a Fidesz a nemzeti identitás és a keresztény értékek védelmezőjeként jelenítette meg önmagát, beágyazva az egész narratívát a „Nyugat hanyatlásának” tágabb kritikájába (Jenne [et al.], 2022).

A 2015-ös migrációs válságot követően Magyarország – a többi visegrádi országgal együtt – szembehelyezkedett az Európai Unió által előírt menekültkvótákkal és a mélyebb integrációs törekvésekkel. Különösen Magyarország és Lengyelország pozícionálta magát a nemzeti szuverenitás és a kulturális identitás védelmezőjeként (Petrovic, 2019; Schmidt, 2016). E szuverenista fordulat jól illeszkedett a liberális nemzetközi renddel szembeni szélesebb populista „szabadságharc” narratívájába, amely a regionális együttműködések

fenntartása mellett mind nyíltabban megkérdőjelezte az EU alapértékeit. Magyarország és Lengyelország ezzel a hagyományos Nyugat–Kelet normalkötő dinamikát megfordítva (Krastev–Holmes, 2018) olyan alternatív európai identitásmodellt kínált, amely a nemzeti szuverenitásra és a tradicionális értékekre épít. A Fidesz és a lengyel Jog és Igazságosság (PiS) párt egyaránt történelmi sérelmekre alapozva (Petrovic, 2019) a „két Európa” narratíváját hangsúlyozta: a nemzetek Európáját – amelyet erős nemzeti hatáskörök jellemeznek – állították szembe a szerintük elitista és gyenge, liberális és multikulturális Európai Unióval (Coman–Leconte, 2019; Hargitai, 2020: 192–193.). E narratíván belül a Fidesz a „szabadságharcot” az „illiberális demokrácia” és az „igazi európai identitás” védelmének keretében értelmezte, kerülve ugyan a nyílt eurofóbiát, de határozottan nacionalista alternatívát kínálva az EU-val szemben (Coman–Leconte, 2019). Ez a teljes értékű euroszeptikus populizmus az EU-t korrupt elitként („homo brüsszelikus”) ábrázolta, aminek egyik látványos példája a 2019-es Soros–Juncker-plakátkampány volt. A Fidesz ebben a retorikában az EU migrációs, jogállamisági és kulturális politikáival szemben határozottan lépett fel, saját magát pedig a keresztény Európa megmentőjeként állította be (Csehi–Zgut, 2020).

A 2010-es évek végére a Fidesz euroszepticismusa részben a Jobbik választási nyomására, részben pedig az Európai Unió részéről érkező fokozódó kritikák hatására egyre élesebb formát öltött (Dúró, 2016). Ezzel párhuzamosan a Jobbik mérsékelte a korábbi, markánsan unióellenes retorikáját (Ágh, 2021; Molnár, 2017). A Fidesz stratégiája – amely a „Állítsuk meg Brüsszelt!” kampányban és a 2016-os migránkvóta-népszavazásban kulminált – igazodott a Jobbik pozícióváltozásához is (Csehi, 2019; Hargitai, 2020). E közeledés (Enyedi–Róna, 2018) vagy akár „szerepcserének” is nevezhető folyamat (Ágh, 2021: 27.) mindkét pártot az *ekvivokális euroszepticismus* irányába tolta el. A 2018-as választásokat követően azonban a Jobbik további mérséklődése lehetőséget teremtett Toroczka László – a párt korábbi alelnöke – számára, hogy a Mi Hazánk Mozgalom megalapításával egy keményebb hangvételű, nacionalista euroszepticismust képviselve jelenjen meg a politikai színtéren (Goldstein, 2021).

Eközben a magyar közvélemény euroszepticismusa meglehetősen ambivalens képet mutatott. Noha a 2010-es évek során az elit szintjén látványosan erősödött az EU-val szembeni kritika, a lakosság körében az uniós tagság támogatottsága 2009 és 2019 között 38,6 százalékról 88,9 százalékra nőtt – ami a legnagyobb arányú növekedés volt az összes tagállam között (Kolosi–Hudácskó, 2020: 455.). A COVID–19-válság következtében ugyan 10 százalékpontos visszaesés következett be, ám ezzel párhuzamosan tovább mélyült a politikai megosztottság: míg az ellenzéki szavazók több mint 80%-a továbbra is EU-pártinak vallotta magát, addig a kormánypárti szavazók körében az uniós támogatottság 64 százalékra esett vissza. Emellett a Fidesz-szavazók 67 szá-

zaléka kedvezően ítélte meg Oroszországot, és 62 százaléka Kínát is pozitívan látta, míg az EU-t csak 64 százaléka támogatta. Ezzel szemben az ellenzéki szavazók 84 százaléka az EU-val szimpatizált, míg Oroszországot és Kínát csupán 20, illetve 27 százaléka értékelte kedvezően (Tóth, 2022: 448.). Mindezek a tendenciák arra utalnak, hogy Magyarországon az euroszkepticizmus első-sorban elitvezérelt jelenség, amely kevésbé támaszkodik széleskörű társadalmi bázisra.

Repedések a falon: az Orbán-rendszer válsága

Az euroszkepticizmus hazai történetének áttekintése után a 2024-es EP-választás konkrét politikai kontextusának vizsgálatára térünk rá. Benedek (2024a) elméleti keretére támaszkodva az Orbán-rendszert populista választási autokráciaként (PVA) írjuk le. Ez egy olyan rezsimtípus, amely fenntartja ugyan a többpárti választások és egyéb formális demokratikus intézmények jelentős részét, de eközben fokozatosan kiüresíti az érdemi demokratikus versengés lehetőségét. A populizmus ebben az esetben a demokrácia és a politikai képviselet inherensen antipluralista, ezáltal autokratikus értelmezéseként jelenik meg, amelyet népközpontúság, antielitizmus és manicheista világkép jellemez, és amely végeredményben egy kvázi-demokratikus, de rendkívül moralizáló és szélsőségesen kirekesztő politikai képviseleti logikához vezet (Benedek, 2021, 2024).

Bár Magyarország már 2010-et követően letért a liberális demokrácia fejlődési útjáról, az autokratikus átalakulás „kritikus fordulópontja” a 2010-es évek közepére tehető, amikor az ország átlépett a választási demokráciából a populista választási autokrácia kategóriájába (Bozóki–Benedek, 2024). E változás intézményi átalakításokat, a civil társadalom térszűkítését (Csehi, 2019), valamint a médiapluralizmus jelentős korlátozását (Benedek, 2024b; Polyák, 2019) eredményezte. A Fidesz e folyamatokat a populista narratívák megerősítésével legitimálta, amelyek a 2015-ös migrációs válságot követően rendszerszintűvé váltak és egyre erőteljesebb euroszkeptikus színezetet öltöttek.

A 2018-as választásokra az orbáni PVA kiteljesedett, amelyben a populista retorika és az autokratikus intézményrendszer egymást kölcsönösen erősítő dinamikája lett a fő stabilizáló erő (Bozóki–Benedek, 2024). Míg az autokratikus struktúrák a politikai egyenlőtlenségek intézményesítését és a választói percepciók felülről történő alakítását szolgálják, a populista diskurzus társadalmi támogatottságot biztosított az identitásalapú polarizáció révén. E kettős mechanizmus egy rendkívül ellenálló és rugalmas autokratikus rendszert eredményezett, amely képessé tette a Fideszt a 2020-as évek eleji válságok – így a COVID-19-világjárvány és az orosz–ukrán háború – politikai kezelésére, saját diskurzusába integrálva a kihívásokat és megerősítve hatalmi pozícióját.

A 2022-es választáson a Fidesz rekordmagas, 54%-os eredményt ért el, továbbra is biztosítva kétharmados parlamenti többségét.

Ugyanakkor a 2022-es választások másnapján az Európai Bizottság elindította a jogállamisági feltételrendszer mechanizmusát, amelynek következtében uniós forrásokat függesztettek fel, tovább korlátozva Magyarország amúgy is szűkülő költségvetési mozgásterét. A részben erre válaszul jelentkező Kínával és Oroszországgal kapcsolatos uniós döntéshozatal folyamatos magyar obstrukciója nyomán Orbán egyre inkább elszigetelődött a nemzetközi szintén. Emellett a világjárványt követő átmeneti gazdasági fellendülést 2023-ra recesszió váltotta fel: a GDP 0,9%-kal csökkent, az éves infláció februárra elérte a 25%-ot, az orosz energiától való függőség és a gyengülő forint tovább súlyosbította a gazdasági válságot, csökkentve a háztartások reáljövedelmét és életszínvonalát. A korábban hangoztatott gazdasági sikernarratíva – amely a 2022-es kampány során a „Magyarország előre megy, nem hátra” szlogenben öltött testet – fokozatosan elveszítette hitelességét. Mindazonáltal a Fidesz támogatottsága 2024 elejéig stabil maradt, amit a részben kooptált, megosztott és szervezetlen ellenzék is elősegített, amely képtelen volt politikai tőkét kovácsolni a növekvő társadalmi elégedetlenségből.

2024 februárjában azonban jelentős törés keletkezett a rendszerben, megvilágítva annak strukturális sebezhetőségét. Ekkor került ugyanis napvilágra az a hír, hogy Novák Katalin köztársasági elnök kegyelemben részesített egy pedofil ügyek eltitkolásában bűnrészesnek talált személyt. Az eset súlyos társadalmi felháborodást váltott ki, amelynek következtében lemondott a köztársasági elnök, valamint Varga Judit korábbi igazságügyi miniszter is, aki ekkor a Fidesz EP-listájának vezetésére készült. Miközben a hagyományos ellenzéki pártok nem tudtak hatékony válaszügyet adni, egy korábbi másodvonalbeli kormánypárti szereplő, Magyar Péter – Varga Judit volt házastársa – kihasználta az így keletkezett politikai vákuumot. Magyar nyilvánosságra hozott olyan, a rendszer szintjén jelentkező korrupcióra utaló bizonyítékokat – köztük hangfelvételeket –, amelyek Vargát az ügyek elhallgatásával hozták összefüggésbe. A kormánypártból és a hagyományos ellenzékből egyaránt kiábrándult választók pedig mindezek következtében egyre nagyobb számban Magyar személye és mozgalmá mögé sorakoztak fel.

A Magyar által vezetett, alulról szerveződő kezdeményezés 2024 áprilisában párttá alakult, TISZA Párt néven. Politikai programja a hazai társadalmi-gazdasági problémák – így különösen az egészségügy, az oktatás és a szegénység – megoldását helyezte a középpontba. A párt populistá retorikája nem az Európai Unióval, hanem a hazai korrupcióval és politikai elitizmussal szemben határozta meg önmagát, amely jól rezonált a „dühös tömegek” (Szabó-Sebestyén, 2024) által megélt frusztrációval. Magyar Péter a Fideszt olyan uralkodó elitként pozícionálta, amely elárulta a magyar nemzeti érdeket, míg saját moz-

galmát az átláthatóság, a szakértelem és a demokratikus megújulás hiteles képviselőjeként mutatta be. A TISZA e narratíva révén az Orbán-rendszerrel szembeni hiteles politikai alternatívaként jelent meg.

ADATBÁZIS ÉS MÓDSZERTAN

Elemzésünkben a *Sussex School* hagyományait (Szczerbiak–Taggart, 2008a) követve kvalitatív összehasonlító esettanulmány-módszer segítségével vizsgáljuk meg a Fidesz, a Mi Hazánk Mozgalom és a TISZA EU-val kapcsolatos álláspontjait. Marzi (2024) szerint a *Sussex School* megközelítése élesen elhatárolódik az úgynevezett észak-karolinai iskola kvantitatív perspektívájától és mélyebb, kontextusérzékeny elemzést nyújt az euroszkepticizmus nemzeti környezetben történő fejlődéséről. A kortárs euroszkepticizmusról szóló kutatásokkal összhangban (Vasilopoulou, 2017), elemzésünk alapjául a pártok választási programjai, valamint vezető politikusainak beszédei, kiáltványai, kampánykommunikációja és egyéb nyilvános üzenetei szolgálnak.

Adatbázisunk részben az *EU&I* nemzetközi választási tanácsadó projektre épít (Garzia–Trechsel–De Sio, 2017), amely a 2024-es EP-választások legnagyobb, a választók döntését támogató, tudományos alapú kezdeményezése, s amelyben Magyarország szakértőiként vettünk részt. Az *EU&I* projekt 2024 áprilisának végéig rögzítette a tagállamok pártjainak álláspontjait kettős értékelés alapján: szakértői kódolás és a pártok által megadott, szöveges bizonyítékokkal alátámasztott önértékelés formájában (Cicchi [et al.], 2023). Jelen vizsgálatunk azonban e kereteket időben és módszertanilag is kibővíti: az elemzés időtávját a 2022-es országgyűlési választási kampánytól egészen 2024. december 31-ig, azaz hazánk soros uniós elnökségének lezárulásáig terjesztettük ki. Ez a két és fél éves periódus lehetővé teszi számunkra a pártálláspontok elmozdulásainak nyomon követését, valamint azok tágabb politikai kontextusban való értelmezését.

Elemzésünkben az *EU&I* módszertana alapján szisztematikus tartalom-elemzést végeztünk (Rooduijn–Pauwels, 2011), többféle forrástípust felhasználva: választási programokat, pártnyilatkozatokat, médiamegjelenéseket és közösségi médiás tartalmakat (Van Klingeren [et al.], 2013). Annak érdekében, hogy a pártok saját, autentikus hangját ragadjuk meg, kizárólag hivatalos dokumentumokat és közvetlen politikai nyilatkozatokat vettünk figyelembe, kizárva a pártpolitikai médiát és a másodlagos elemzéseket az adatbázisunkból. A források között az *EU&I* módszertani útmutatója alapján hierarchiát alakítottunk ki, melyben az elsőrendű forrásoknak tekintettük az EP- és a legutóbbi országgyűlési választási programokat, ezeket követték a hierarchiában a pártvezetők nyilvános megnyilatkozásai, míg a régebbi programok és egyéb dokumentu-

mok harmadlagos szerepet kaptak. A gyakorlatban csak a Mi Hazánk tett közzé részletes 2024-es EP-programot, míg a Fidesz és a TISZA álláspontját elsősorban a pártelnökök nyilvános megszólalásai alapján rekonstruáltuk.

ELITSZINTŰ EUROSZKEPTICIZMUS A 2024-ES EP-VÁLASZTÁSOKON: A FIDESZ, A MI HAZÁNK MOZGALOM ÉS A TISZA PÁRT ÁLLÁSPONTJAI

Elemzésünkben 21 tematikus állítást vizsgálunk, amelyek közül 18-at némi módosítással² az *EU&I projekt* állításai közül vettünk át, míg hármat – az 1., 2. és 5. számú – kifejezetten a magyar politikai kontextusra reflektálva építettünk a vizsgálati keretbe. Az állításokat hat tematikus alszempontra soroltuk, amelyeket két fő dimenzió fog össze: (1) az európai integrációval és az EU intézményi rendszerével kapcsolatos nézetek, valamint (2) az egyes uniós szakpolitikákhoz – monetáris és gazdaságpolitika, migráció és menekültügy, illetve kül- és biztonságpolitika – való viszony.

A 3. táblázat három időszakban mutatja be a vizsgált pártok álláspontjait: a kampányt megelőző időszakban (2022. február 12. – 2023. december 31.), a tágran vett kampány és a választás idején (2024. január 1. – június 9.) és a választás utáni periódusban a soros elnökség végéig (2024. június 10. – december 31.). Az álláspontokat t. (teljes) elutasítás (EU-párti álláspont) és a t. (teljes) egyetértés (euroszeptikus álláspont) közötti ötfokú skálán mértük, ahol a középső érték a semleges véleményt, míg az „n. v.” nincs vélemény kategóriát jelöli. A jelentős elmozdulásokat félkövérrel emeltük ki. A 4. táblázatban a könnyebb áttekinthetőség érdekében összegeztük az EU-párti és euroszeptikus álláspontok számát és változását a vizsgált időszakban, továbbá jeleztük, hogy mely témák mentén következett be negatív vagy pozitív irányú változás. A következő alfejezetekben részletesen bemutatjuk e változások kibontakozását, és szöveges idézetekkel is szemléltetjük a magyar euroszepticismus alakuló dinamikáját.

3. táblázat. A Fidesz, a Mi Hazánk és a TISZA pozíciói a kampányt megelőző, a kampány és a választási, valamint a választás utáni időszakban

Tema- tikus dimen- ziók	A pártpozicionálás alapjául szolgáló állítások	Pártpozíciók										
		Fidesz		Mi Hazánk	Fidesz		Mi Hazánk	Tisza	Fidesz	Mi Hazánk	Tisza	
		A kampányt megelőző időszak (2022. február 12. – 2023. december 31.)			Kampány és választási időszak (2024. január 1. – június 9.)			A választás utáni időszak (2024. június 10. – december 31.)				
UNIÓS SZAKPOLITIKÁK												
Monetáris és gazdaság- politika	1. A közös európai valuta (euró) rossz dolog.	egyet- értés	t. egyet- értés	egyet- értés	t. egyet- értés	eluta- sítás	egyet- értés	t. egyet- értés	eluta- sítás	egyet- értés	t. egyet- értés	eluta- sítás
	2. Az EU túl szigorúan ellenőrzi a tagállamok költség- vetését.	t. egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés	nincs válasz	t. egyet- értés	egy- értés	nincs válasz	t. egyet- értés	egy- értés	nincs válasz
	3. Az EU-nak nem szabad önálló adókat kivetnie.	t. egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés	nincs válasz	t. egyet- értés	t. egyet- értés	nincs válasz	t. egyet- értés	t. egyet- értés	nincs válasz
	4. Az EU túl sok pénzügyi támogatást nyújt a problémás gazdaságú országoknak.	eluta- sítás	nincs	eluta- sítás	nincs	nincs válasz	eluta- sítás	eluta- sítás	nincs válasz	eluta- sítás	nincs	nincs válasz
	5. Az EU-nak nem kell megvédenie a gazdákat a külső versenytől.	t. eluta- sítás	eluta- sítás	t. eluta- sítás	t. eluta- sítás	eluta- sítás	t. eluta- sítás	t. eluta- sítás	eluta- sítás	eluta- sítás	eluta- sítás	eluta- sítás
Migráció és menekült- ügy	6. Az Európán kívülről érkező bevándorlóknak el kel- lene fogadniuk a mi kultúránkat és értékeinket.	t. egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés	egyet- értés	t. egyet- értés	egyet- értés	egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés
	7. A Magyarországra történő bevándorlást korlátozni kellene.	t. egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés	egyet- értés	t. egyet- értés	egyet- értés	egyet- értés	t. egyet- értés	t. egyet- értés	egyet- értés
	8. Az Európai Uniónak nem szabadna előírnia, hogy a külföldiek ugyanúgy férjenek hozzá a szociális jutta- tásokhoz, mint a magyar állampolgárok.	nincs válasz	t. egyet- értés	nincs válasz	t. egyet- értés	nincs válasz	nincs válasz	nincs válasz	nincs válasz	nincs válasz	nincs válasz	nincs válasz

<i>Migráció és menekültügy</i>	9. A menedékkérők kötelező, arányos elosztása az EU-tagállamok között sérti Magyarország szuverenitását.	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. eluta-sítás	t. eluta-sítás
	10. Az Európai Uniónak nem kellene közös határvédelmet szerveznie – minden tagállamnak magának kell gondoskodnia saját határai őrzéséről.	t. egyet-értés	egyet-értés	t. eluta-sítás	egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	nincs válasz	egyet-értés	t. eluta-sítás
<i>Kül- és biztonságpolitika</i>	11. Külpolitikai kérdésekben Magyarországnak nem kellene az EU egységes álláspontjához igazodnia.	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	egyet-értés
	12. Az EU-nak nem feladata közös védelmi és biztonságpolitika kialakítása.	t. egyet-értés	nincs válasz	t. eluta-sítás	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	nincs válasz	t. egyet-értés	nincs válasz
	13. Az EU ne nyújtson katonai segítséget Ukrajnának, mert ez nem az Unió dolga.	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	egyet-értés	t. egyet-értés	egyet-értés
	14. Ukrajna uniós csatlakozása veszélyeztetné az EU kohézióját és biztonságát.	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés

EURÓPAI INTEGRÁCIÓ ÉS EU										
<i>EU-tag-ság és integ-ráció</i>	15. Magyarországnak el kell hagynia az Európai Uniót.	egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. eluta-sítás	egyet-értés	t. eluta-sítás
	16. Az EU veszélyezteti Magyarország szuverenitását.	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	egyet-értés
	17. Az európai integráció túl messzire ment, vissza kell venni belőle.	egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	egyet-értés	egyet-értés
<i>Intézményi működés és demokratikus berendezkedés</i>	18. Az Európai Parlament túl nagy befolyással rendelkezik.	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	eluta-sítás	eluta-sítás	eluta-sítás
	19. Magyarországnak nem szabad csatlakoznia az Európai Ügyészeghez.	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. eluta-sítás	t. egyet-értés	t. eluta-sítás
	20. Az EU-nak nincs joga beleszólni a tagállamok demokratikus berendezkedésébe.	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés
	21. Az EU-nak nem szabad szankcionálnia tagállamokat belpolitikai döntéseik miatt.	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés	t. egyet-értés

4. táblázat. EU-párti és euroszeptikus álláspontok száma és változása a kampányt megelőző, a kampány és a választási, valamint a választás utáni időszakban

Párt	Időszak	EU-párti álláspontok (db)	Euro szkeptikus álláspontok (db)	Nincs vélemény (db)	Változással érintett témák
Fidesz	A kampányt megelőző időszak	4	16	1	–
	Kampány- és választási időszak	5	15	1	EU-tagság (+); EU-s védelmi és biztonságpolitika (+)
	A választás utáni időszak	5	15	1	EU-tagság (+); európai integráció (–)
Mi Hazánk	A kampányt megelőző időszak	1	18	2	–
	Kampány- és választási időszak	2	18	1	EP-túlhatalom (+); jogállami autonómia (–); tagállami költségvetés (+); bevándorlás (+)
	A választás utáni időszak	2	19	–	Bevándorlás (–); nemzeti szuverenitás (+)
Tisza	Kampány- és választási időszak	5	11	5	–
	A választás utáni időszak	7	10	4	Bevándorlók kulturális integrációja (–); menekültügyi kvóták (+)

Fidesz: „Patrióták Európáért” – az Unió belülről való elfoglalása

A Fidesz politikai kommunikációjában a 2020-as évek elejétől kezdve egyre hangsúlyosabbá vált az EU-ból érkező, a nemzeti szuverenitást és identitást fenyegető üzenetek jelenléte. Ez nem csupán a kormány „unortodox” járványkezelésében (például kínai vakcinák beszerzése), hanem a gyermekvédelmi törvényen keresztül is éreztette hatását, amelyet a nemzeti értékek EU-s „LMBTQ-lobbitól” való megvédésével indokolt.

A 2022-es választási kampány kezdetén kirobbant orosz–ukrán háború, tovább erősítette a Fidesz euroszeptikus populizmusát, maximálisan kiak-

názva a „zászló köré gyülekezés” hatását, amely külső sokk okozta válsághelyzetben az inkumbens vezető mögé tereli a tömegeket. A párt élesen bírálta az Oroszország elleni uniós szankciókat, mivel azok – álláspontja szerint – aránytalanul sújtották Magyarország nemzeti érdekeit. A politikai kommunikációjában ekkor jelentek meg olyan kifejezések, mint „a törpe vet ki szankciókat egy óriásra” vagy „lábön lőtte magát az Európai Unió”.³ A Fidesz önmagát a „zsarnoki” brüsszeli beavatkozással szemben a magyar hagyományos értékek védelmezőjeként mutatta be (Kiss, 2024). A „tisztá nép” és a „korrupt brüsszeli elit” közötti erkölcsi szembenállás hangsúlyozásával (Plesz–Körösényi, 2024; Szabó, 2024a) még tovább mélyítette a közvéleményben az EU-val kapcsolatos meglévő politikai megosztottságot (Ágh, 2021). Ezzel szemben az ellenzéki pártok – különösen a Demokratikus Koalíció – az uniós egység mellett álltak ki, és a föderálisabb integráció irányába tett lépések szükségességét hangsúlyozták Oroszország befolyásának visszaszorítása érdekében (Arató, 2020; Bíró-Nagy–Szászi, 2024a; Özoflu–Arató, 2024). Eközben Márki-Zay Péter, az ellenzéki pártok közös miniszterelnök-jelöltje, azzal vádolta a Fideszt, hogy eltávolodott a demokratikus alapelvektől és a nyugati szövetségi rendszerektől (Szabó, 2024b).

A Fidesz ügyesen ötvözte a realista geopolitikai szemléletet, a gazdasági pragmatizmust és a populista moralizáló keretezést (Özoflu–Arató, 2023). Orbán Viktor rendszeresen a „nép akarata” hivatkozva védelmezte a békét és a nemzeti szuverenitást, miközben Brüsszelt egy, az átlagos magyar emberek problémáira érzéketlen elitként jelenítette meg. Ez a „diszkurzív manőverezés” (Özoflu–Arató, 2023) lehetővé tette a Fidesz számára, hogy egyensúlyozzon a kemény és a puha euroszepticismus között, alkalmazva az ekvivokális euroszeptikus populizmus eszköztárát. A morális és realista értelmezések közötti feszültséget jól szemléltette az eset, amikor 2024 őszén Orbán Balázs, a miniszterelnök politikai igazgatója, erkölcsi alapon méltatta az 1956-os magyar forradalmat, ugyanakkor az ukrán ellenállást irreálisnak minősítette.

A Fidesz konkrét pozícióit tekintve a párt 2022 és 2024 között alapvetően koherens maradt, egyedül a HUXIT-retorika enyhülése jelentett fontos elmozdulást. A Brexit utáni időszakban egy rövid ideig a párt nyitva hagyta a kilépés lehetőségét, később azonban egyértelműen elhatárolódott ettől, a gazdasági integráció fontosságára és az ország hosszú távú érdekeire hivatkozva. 2023 januárjában Orbán Viktor elismerte, hogy bár az uniós tagság „fájdalmas” lehet az EU „zsaroló” fellépései miatt, Magyarország „gazdasági jóléte” megköveteli a közösségen belüli jelenlétet.⁴ Az év végére pedig már egyenesen azt hangsúlyozta, hogy nem a kilépés a cél, hanem az Európai Unió „belülről való elfoglalása”, amely visszavezetné azt az eredeti alapelvekhez: az államközi együttműködéshez és a kölcsönös előnyökön alapuló integrációhoz. Orbán így fogalmazott: „Befe! Tehát befele megyünk, a közepe felé [...]. Tehát a tervünk nem az, hogy ott hagyjuk, hanem hogy elfoglaljuk. Tehát a mi elképzelésünk

az, hogy az alapgondolata az Európai Uniónak az jó. Ha szolgálja, jól szolgálja, szolgálhatná Magyarország érdekeit. Tehát az európai népek együttműködése, egy közös piac kialakítása, az egymás erősségeinek összeadása, gyengeségeink orvoslása közösen – ezek mind jó gondolatok. Szükség is volna arra, hogy összeadjuk az erőinket. Amire nincs szükségünk az az, hogy egy szuperállamot hozzunk létre Brüsszelben, ami folyamatosan elszívja a tagállamok jogköreit, megzsarolja őket, megbünteti őket, kioktatja őket. Egész egyszerűen provinciaként kezeli őket. Ez ma a gyakorlat az Európai Unióban. De ez nem azt jelenti, hogy dobjuk ki az eszközt, hanem hogy tegyük ismét alkalmassá arra, amire kitalálták, kitaláltuk, hiszen mindannyian az európai együttműködés hívei vagyunk.”⁵

Magyarország 2024-es soros uniós elnökségének kezdetén a miniszterelnök ismét megerősítette, céljuk nem az EU-ból való kilépés, hanem a brüsszeli intézmények belső reformja, hiszen – saját szavaival élve – „Európáért vagyunk patrióták”.⁶ Bár a HUXIT lehetőségét egyértelműen kizárta, a Fidesz tovább szigorította álláspontját az európai integráció bizonyos elemeivel szemben, a nemzetállami szuverenitás és autonómia fontosságát hirdetve. 2024 szeptemberében a miniszterelnök „gazdasági semlegesség” kialakítását sürgette, vagyis olyan kétoldalú együttműködéseket, amelyek nem az uniós szabályozások mentén, hanem a nemzeti értékek és gazdasági érdekek alapján szerveződnek.⁷ Ez a megközelítés, illetve az ehhez szorosan kapcsolódó „konnektivitás” hívószava erősen emlékeztet a korai szélsőjobboldali MIÉP által képviselt „harmadik utas” modellre. A Fidesz szimbolikusan is átvette ezt az örökséget: 2024 végén szobrot állított a MIÉP-alapító Csurka Istvánnak, valamint konferenciát is szervezett emlékére.

A Fidesz a vizsgált időszakban az egyes uniós intézményekkel szembeni kritikáját következetesen fenntartotta. Elutasította az euró bevezetését, arra hivatkozva, hogy az akadályozná Magyarország felzárkózását a gazdagabb tagállamokhoz.⁸ Nem támogatta a csatlakozást az Európai Ügyészséghez sem, mivel azt Brüsszel túlhatalmának eszközeként értelmezi.⁹ Hasonlóképp mindvégig ellenezte az Európai Parlament hatásköreinek bővítését, azt az európai demokrácia szempontjából „zsákutcának” minősítve. Ehelyett a nemzeti parlamentek szerepének megerősítését szorgalmazta – például az uniós jogalkotási folyamat ellen vétőjogot biztosító „piros lapos eljárás” révén.¹⁰

A párt EU-politikai irányvonalai a 2022 és 2024 közötti három időszakban alapvetően állandónak bizonyultak, egyetlen kivétellel: az Európai Unió Tanácsának magyar elnöksége idején rövid időre megjelent a kommunikációjában némi nyitottság bizonyos közös biztonság- és védelempolitikai mechanizmusokban való együttműködésre.¹¹ Ugyanakkor a Fidesz továbbra is elutasította az egységes uniós külpolitika gondolatát, különösen az Ukrajnának nyújtandó katonai támogatás és az ukrán integráció kapcsán. A 2024-es EP-kampányban

Orbán azt hangsúlyozta, hogy az EU „képtelen a háborús helyzet kezelésére”, Nyugat-Európa pedig szerinte „önsorsrontó” módon támogatja Ukrajnát.

Összességében megállapítható, hogy a Fidesz 2022 és 2024 között következetesen kitartott az úgynevezett „EU-minimum” álláspont mellett. Eszerint az Európai Uniónak elsősorban a határvédelemre és a belső piac működtetésére – különösen a kereskedelemre – kellene korlátoznia tevékenységét, miközben tartózkodnia kellene a tagállamok gazdaságpolitikájába, belpolitikájába vagy migrációs döntéseibe való mélyebb beavatkozástól. Ez a pozíció a Fidesz azon meggyőződését tükrözi, hogy az általa képviselt szuverenitásalapú *euroszeptikus populizmus* életképes alternatívát jelent a nyugat-európai liberális és multikulturális normákkal szemben. Amikor a párt önmagát „Európa hazafijaként” határozza meg, azzal azt üzeni, hogy a valódi európai értékek őrzőjeként lép fel – miközben az EU-n belüli nagyobb autonómiáért küzd, nem pedig a kilépést tartja kívánatosnak. Ez a stratégia klasszikus példája az *ekvivokális euroszeptikus populizmus*nak.

Mi Hazánk Mozgalom: A HUXIT-től a pragmatikus szuverenizmusig

A 2018-as választásokat követően a Jobbikból kivált Mi Hazánk Mozgalom kezdetben egy markánsan kemény euroszeptikus populistá álláspontot képviselt, élesen bírálva az európai integrációt és a globalizációt. A 2022-es országgyűlési választási kampány során a párt elnöke, Toroczka László egyenesen népszavazást szorgalmazott Magyarország EU-tagságáról és a potenciális kilépést is kilátásba helyezte 2030-ig bezárólag.¹² Érvelése szerint Brüsszel kizsákmányolja a magyar munkaerőt, az országot pedig „szemétlerakónak” használja, amit például az alacsony minőségű élelmiszerek Magyarországra történő szállítása is alátámaszt.¹³ Ez az álláspont különösen vonzó volt a párt törzsszavazói számára, akik az uniós tagságot a magyar szuverenitásra és kultúrára leselkedő fenyegetésként értelmezték.

A 2024-es EP-választásokra azonban a Mi Hazánk retorikája jelentősen mérséklődött, és a korábbi kemény EU-ellenességet egy feltételhez kötött, ekvivokális megközelítés váltotta fel. A párt új programja már nem zárta ki kategorikusan Magyarország uniós tagságának megtartását, hanem annak radikális reformját szorgalmazta, egy olyan „Európai Nemzetek Európáját” vizionálva, amelyben a kormányközi együttműködés kap hangsúlyt az elmélyülő integráció helyett. A program bár továbbra is hangsúlyozta, hogy Magyarországnak fel kell készülnie az EU-n kívüli életre, a kilépés lehetőségét már nem magától értetődő, rövid távú célként fogalmazta meg: „Amennyiben nem így történik, akkor sem lehet egyik napról (sőt évről) a másikra kilépni. El kell készíteni az EU-tagságunk mérlegét, számba kell venni az egyéb lehetőségeket (kétoldalú gazdasági együttműködések kiépítése más országokkal,

egyéb szövetségi rendszerek megerősítése). Az Unión kívül is van élet, és az Unió megszűnése után is. Erre fel kell készülni, de a döntést az embereknek népszavazáson kell meghozni.”¹⁴

A szuverenitás, függetlenség és kölcsönösen előnyös együttműködés elsődlegességét hirdetve a Mi Hazánk továbbra is elutasított minden olyan kompromisszumot, amelyet a nemzeti érdekekre károsnak ítélt. Ugyanakkor a Fideszhez hasonlóan nem zárta ki, hogy az EU egy átalakított formában akár működőképes lehet: „A Mi Hazánk Mozgalom szerint van még esély a radikális változásra az EU új alapokra történő helyezésével. [...] Ahogy számos európai ország nemzeti-konzervatív politikai pártja, úgy a Mi Hazánk Mozgalom is a »Nemzetek Európája« típusú EU-t tartja követendő célnak, amelyben az országok megtartják függetlenségüket, szuverenitásukat, szabad döntési jogaikat a lehető legtöbb kérdésben. A szövetség természetéből adódóan csak olyan lehet, ami mindenkinek előnyös, azaz nem kényszeríti megalázó kompromisszumra egyik felet sem.”¹⁵

Ez a pozícióváltás politikailag kifizetődőnek bizonyult: a Mi Hazánk megszerezte első mandátumát az Európai Parlamentben. Ezt követően csatlakozott a Szuverén Nemzetek Európája (ESN) nevű EP-frakcióhoz, amelyet a német AfD vezet, így a párt ultranacionalista és szuverenista formációkkal került szövetségbe. Ugyanakkor a közvélemény-kutatások azt mutatják, hogy a magyar társadalom többsége – beleértve a Mi Hazánk szavazóinak többségét is – továbbra is támogatja az EU-tagságot. Ez feltehetően ösztönzi a pártot arra, hogy fenntartsa tudatosan kétértelmű álláspontját a HUXIT kérdésében.¹⁶

Az uniós intézményekhez való viszonyát tekintve a Mi Hazánk 2022 és 2024 között következetesen elutasította az euró bevezetését Magyarországon, a korábbi válságokat és megszorításokat hozva fel az eurózóna hibájaként. Álláspontja szerint a közös valuta aláásná Magyarország pénzügyi önrendelkezését, és Brüsszel „pénzügyi diktatúrájának” tenné ki az országot.¹⁷ Ugyancsak elutasította az Európai Ügyészséghez való csatlakozást, amelyet önkényes eljárások, zsarolás és az uniós források visszatartásának eszközeként ábrázolt.¹⁸ Ezzel szemben a párt 2024-ben módosította nézeteit az Európai Parlamenttel kapcsolatban: míg korábban a Fideszhez hasonlóan központosító intézményként bírálta, a kampány során egyre inkább a nemzeti érdekek érvényesítésének potenciális terepeként mutatta be az EP-t.¹⁹ Ezzel a párt jelezte pragmatikus hajlandóságát az uniós intézmények saját célú felhasználására.

Az uniós szakpolitikai kérdések többségében a Mi Hazánk álláspontja a Fideszével mutatott párhuzamokat: elutasította a bevándorlók kvótaalapú elosztását, az egységes külpolitikát és az ukrajnai katonai támogatásokat, ezeket a nemzeti szuverenitás megsértéseként értelmezve. Ugyanakkor a párt nagyobb hangsúlyt helyezett a határvédelem nemzeti felelősségére és szorgalmazta a migrációs költségek igazságos megosztását a tagállamok között.²⁰ A gazdaságpolitika terén viszont a Mi Hazánk kevésbé szigorúan ítélte meg a költségve-

tési hiányszabályokat megszegő tagállamokat, és védőintézkedéseket szorgalmazott a gazdák – különösen az ukrán versenytársakkal szemben – megóvása érdekében, miközben a hazai gazdasági problémákért gyakran a magyar kormányt tette felelőssé.²¹

Végül pedig megállapítható, hogy a párt a tagállami vétőjogok csökkentésével szembeni ellenállása 2024-ben tovább erősödött, ami még inkább közelítette álláspontját a Fideszéhez. Az EU bővítésével, különösen Ukrajna és Szerbia csatlakozásával kapcsolatos aggályok is hozzájárultak ehhez a keményedéshez; a párt erősen hangsúlyozta a kárpátaljai és délvidéki magyar kisebbségek jogainak garantálását a bővítés előfeltételeként. Emellett, a kormányhoz hasonlóan, Toroczkai retorikájában kiemelt szerepet kapott az Oroszországgal szembeni uniós szankciók bírálata, amelyek szerint „háborús inflációhoz” és gazdasági nehézségekhez vezettek Magyarországon. A párt azonban igyekezett úgy pozicionálni magát, mint a magyar érdekek következetes védelmezője, amely az EU és a hazai kormány politikáját egyaránt bírálja, ha azok e célkitűzésekkel ellentétesek (Bíró-Nagy–Szászi, 2024a; Özoğlu–Arató, 2024).

Összességében a Mi Hazánk Mozgalom elmozdulása a kemény euroszeptizmustól a feltételes, *ekvivokális euroszeptizmus* irányába egy újabb példája a magyarországi *populista* pártok uniós stratégiáinak alkalmazkodó és kétértelmű természetére.

TISZA Párt: Az ellenzék újradefiniálása az euroambivalens euroszeptizmus segítségével

A 2024-ben alapított TISZA Párt megalakulásától fogva több, az Európai Unióval kapcsolatos kérdésben sem foglalt egyértelmű álláspontot, ami részben az újonnan létrejött politikai formáció helyzetéből, részben a gyors közvélemény-érzékelési kényszerből fakadt. Habár a párt önmeghatározása szerint „nem euroszeptikus”, több alkalommal is kritikát fogalmazott meg az EU-val szemben, különösen a hatáskörök túlterjeszkedését illetően és kritizálta az EU szerepét Magyarország belső problémáinak megoldásában. Magyar Péter, a párt vezetője következetesen hangsúlyozta a szuverén tagállamok elvének fontosságát, bírálva az ellenzéket, amiért „Brüsszeltől várják Orbán leváltását”, miközben hozzátette: „természetesen célunk egy konstruktív, ugyanakkor néhol kritikus viszony kialakítása”.²²

Magyar a politikai fellépésének kezdetétől óvatossággal viszonyult az európai integráció kérdéséhez, és többször is kifejezte, hogy az EU jelenlegi működése sérti a tagállami szuverenitást: „Alapvetően az alapító atyáknak a terveihez és álmaihoz térnek vissza. [...] Európa egy gazdasági közösség, és nem arra jött létre, hogy mindenben gárdámolja vagy irányítsa a tagállamokat. [...] Én alapvetően hiszek a szuverén tagállamokban és nem szeretem, amikor ilyen

senkik által megválasztott európai biztosok ilyen szinten beleállnak egy tagállam szuverenitásába.”²³

Mindeközben azonban következetesen megerősítette Magyarország EU-tagságának fontosságát, kijelentve: „akárhány hibája is van az Uniónak, mi ennek a klubnak vagyunk a tagjai”.²⁴ Az uniós intézményekkel kapcsolatban, szemben a Fidesszel és a Mi Hazánkkal, a TISZA támogatta Magyarország csatlakozását az Európai Ügyészséghez, az Orbán-rendszerhez köthető korrupciós problémákra hivatkozva. Hasonlóképp kiállt az euró bevezetése mellett, annak gazdasági stabilizáló szerepét hangsúlyozva, és támogatta az Európai Parlament jogköreinek mérsékelt bővítését is.²⁵

Ugyanakkor több uniós politikát illetően a TISZA közelebb került a Fideszhez és a Mi Hazánkhoz, különösen az uniós források visszatartásának elítélésében, amelyet a párt igazságtalan nyomásgyakorlásként értelmezett a régebbi tagállamok részéről. Magyar hangsúlyozta, hogy a keleti tagállamokat – köztük Magyarországot – egyenrangú partnerként kell kezelni az EU-ban, és elutasította a kívülről történő, ráerőltetett megoldásokat. Az uniós szankciókat és a támogatások megvonásait politikai indíttatásúnak nevezte.²⁶ A TISZA retorikája ebben a tekintetben egyértelműen közelített a Fidesz szuverenista érveléséhez, jóllehet reformista hangsúllyal. A 2025 tavaszán, a TISZA egyik EP-képviselőjével, Kollár Kingával szembeni, az uniós források visszatartásával kapcsolatos Fidesz-kampány nem is tudott átütő hatást elérni. Ez a megközelítés – különösen a Fidesz euroszkeptikus diskurzusához szokott választók körében – valószínűleg erősebb visszhangra talált, mint a „régí ellenzék” feltevél nélküli EU-pártisága és nyugati orientációja.

A migráció kérdésében a párt széles körben osztotta a Fidesz kvótaellenes álláspontját és a határok védelmének fontosságát, azonban inkább az illegális migráció megállítására helyezte a hangsúlyt, nem általában a bevándorlás elutasítására. A választások után a párt kulturális integrációs retorikája szigorodott, amikor is a bevándorlókkal szemben elvárásként fogalmazta meg Európa és Magyarország „görög-római és zsidó-keresztény gyökereinek” tiszteletét.²⁷ Mindezzel együtt a TISZA álláspontja megengedőbb maradt a Fidesznél, egyes bevándorló csoportok vagy menedékkérők befogadását ugyanis – megfelelő szabályozás mellett – elképzelhetőnek tartotta. Ez a finomhangolt különbségtétel jelent meg például 2024 októberében, amikor a TISZA EP-képviselői megszavazták a Migrációs és Menekültügyi Paktumot, szemben a Fidesz elutasító magatartásával.

A külpolitikai kérdésekben a párt mérsékelt euroszkeptikus nézőpontot képviselt. Ellenezte Ukrajna EU-tagságát, arra hivatkozva, hogy Kijev nem felel meg az alapvető uniós normáknak, s a csatlakozás túlzott terhet róna a jelenlegi tagokra. Emellett figyelmeztetett Ukrajna NATO-csatlakozásának elhamarkodottságára is, amíg nincs békemegállapodás Oroszországgal.²⁸ Noha elítélte az orosz agressziót, Magyar hangsúlyozta, hogy a háború diplomáciai

úton oldható meg,²⁹ és az EU katonai eszközökkel nem tudja rendezni Ukrajna válságát: „Én azt gondolom, hogy Ukrajna megkapta a pénzt és azt gondolom, hogy abban egyetérthetünk, hogy nem Magyarország és még csak nem is az Európai Unió fogja sem fegyverátadással, sem különböző pénzekkel megmenteni Ukrainát, vagy egyébként békét hozni.”³⁰

Magyar tehát külpolitikai kérdésekben ambivalens álláspontot képviselt, miközben élesen elhatárolódott attól, hogy Magyarországot a háború szereplőjévé tegyék – szemben a „régii ellenzék” retorikájával. Hasonlóképp, bár nem vállalt radikális álláspontot, elutasította az egységes uniós külpolitika gondolatát, mondván: az európai történelem nem igazolja az egység természetes létjogosultságát. A párt – bár a három vizsgált politikai erő közül legerősebben kötődik az EU-hoz – elképzelése mégsem azonos a jelenlegi EU-párti alakulatokkal: inkább az Unió alapító céljaihoz való visszatérésben látja annak jövőjét.

A TISZA tehát, miközben kizárja a kilépés lehetőségét, mégis rendszeresen bírálja az EU működését – ezzel olyan pozíciót foglal el, amely leginkább „euroambivalens euroszeptikizmusként” írható le. A párt határozottan kiáll az európai integráció és az EU mellett, ugyanakkor időnként kételyeket fogalmaz meg utóbbi hatalomgyakorlásával kapcsolatban. Míg a „régii baloldali-liberális ellenzék” Kopecký és Mudde „eurorajongók” kategóriájába illeszkedett – támogatva az integrációt és az EU-t –, a TISZA az integráció elvében következetes, az EU konkrét működésében azonban ekvivokális pozícióra helyezkedett. Ez az álláspont egyszerre értelmezhető az eurorajongók és a mérsékelt euroszeptikusok számára, s ezzel utóbbi pozícióban átfedést hoz létre a Fidesz és a Mi Hazánk álláspontjával, elmosva azokat a különbségeket, amelyek korábban ezeknek a pártoknak egyedi pozíciót biztosítottak. A Fidesz és a Mi Hazánk így elveszítette monopóliumát az euroszeptikus narratívában. Az EU-val szemben populista retorikát mellőző, euroambivalens – nem pedig ekvivokális – álláspont révén a TISZA olyan pozícióba került, amely lehetővé teszi számára, hogy egyszerre szólítsa meg a korábbi baloldali-liberális ellenzék EU-párti szavazóit, valamint az EU-val szemben kritikusabb, akár kormányközeli választókat is – tükrözve ezzel egy újonnan létrejött, „minden visz” (catch-all) típusú párt széleskörű választói stratégiáját.

A TISZA sajátos pozícióválasztásával a Fidesz számára kedvező nemzetközi és uniós agendához képest sikeresen fordította hazai pályára a politikai versengés tengelyét, ahol markáns populista bírálatot fogalmazott meg a Fidesz hatalomgyakorlásával szemben, különösen a korrupció, az egészségügy és az oktatás terén. Ezáltal a 2024. júniusi EP-választást nemzeti elszámoltatásként keretezte – szemben Orbán „magyarok kontra globalista erők” narratívájával. A TISZA tehát közel másfél évtized sikertelen ellenzéki próbálkozásai után hatékonyan lépett ki az EU-párti versus EU-ellenes orbáni dichotómiából, amellyel elkerülte, hogy „idegen ügynöknek” titulálják. Ehelyett szuverén politikai szereplőként lépett be, amely a hazai rendszerhibákat állította fókuszba.

Populista retorikájával mozgósítani tudta a választókat, de kritikája célpontja nem Brüsszel, hanem a hazai kormányzat volt – ezáltal pedig kevésbé volt sebezhető a Fidesz EU-központú populista narratívájával szemben.

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányunkban az euroszkepticizmus magyarországi vonatkozásait vizsgáltuk meg a 2024-es európai parlamenti választások tükrében, három vezető politikai erőre – a kormánypártra, a Mi Hazánk Mozgalomra és a TISZA Pártra koncentrálnak. Egy kvalitatív, összehasonlító esettanulmány-alapú vizsgálat keretében elemeztük a pártprogramokat, valamint a pártvezetők politikai beszédeit, kampányüzeneteit és egyéb nyilvános kommunikációját, a 2022. február és 2024. december közötti időszakban. Célunk az volt, hogy feltárjuk, miként artikulálták ezek a kulcsszereplők az Európai Unióhoz és az európai integrációhoz való viszonyukat a hazai politikai környezet átalakulásának tükrében.

Eredményeink azt mutatják, hogy 2024-ben az euroszkepticizmus jelentette a domináns kínálati narratívát a magyar EP-választások során. Annak ellenére, hogy a magyar társadalom továbbra is alapvetően EU-pártinak tekinthető, a választások eredményeként a különböző fokú vagy típusú euroszkeptikus diskurzust képviselő pártok arattak elsőprő győzelmet: a 21 hazai EP-mandátumból 19-et szereztek meg, a szavazatok több mint 80%-át begyűjtve. Eredményeink alapján e látszólagos ellentmondás – miszerint egy alapvetően uniópárti társadalom döntően EU-kritikus képviselőket juttatott az Európai Parlamentbe – mögött az elitstratégiák átrendeződése áll. Ugyan egyik vizsgált párt sem hirdetett nyílt EU-ellenességet vagy kilépést az EU-ból (HUXIT), de mindegyikük mérsékelt és szándékosan kétértelmű euroszkeptikus pozícióra helyezkedett. Ez a tendencia jól illeszkedik abba az európai mintázatba, amelyben a nyílt EU-ellenesség helyét egyre inkább belső reformokat sürgető kritikai megközelítések veszik át.

Kutatásunk központi elméleti újítása és empirikus hozzájárulása az úgynevezett „ekvivokális” és az „euroambivalens” euroszkepticizmus fogalmi megkülönböztetése. Az „ekvivokális” pozíciókat képviselő pártok nem követelik nyíltan az EU-ból való kilépést, de időnként utalnak arra, hogy „az élet az Unión kívül” is elképzelhető, és olyan mélységű reformokat sürgetnek, amelyek gyakorlatilag szétfeszítik a jelenlegi integrációs kereteket. Ezzel szemben az „euroambivalens” pártok deklaráltnak támogatják az uniós tagságot és az integráció alapelveit, határozottan kerülve az euroszkeptikus címkét, ugyanakkor rendszeresen bírálják az EU egyes politikáit vagy a brüsszeli beavatkozás mértékét – így egyszerre képesek szólni a mérsékelt euroszkeptikus és az EU-párti szavazókhoz, jelentős mozgásteret hagyva a szavazók szubjektív

értelmezése számára. Tanulmányunk emellett rávilágít az euroszkepticizmus és a populizmus összetett és kontextusfüggő viszonyára is, hangsúlyozva, hogy nem minden populistá párt épít nyílt EU-ellenes retorikára és különféle módokon viszonyulhatnak az uniós kérdésekhez, saját hazai politikai kontextusuk függvényében.

A magyar példa meggyőzően szemlélteti, hogyan formálták az ekvivokális és euroambivalens elitstratégiák a választási dinamikát, a pártok közötti versenyt, valamint a tágabb politikai átrendeződés irányait. Bemutattuk, hogy a TISZA euroambivalens euroszkeptikus álláspontot képviselt: kifejezetten elutasította az EU-ból való kilépést, hangsúlyozta a tagság előnyeit, ugyanakkor szelektíven kritizált egyes uniós politikákat és a vélt intézményi túlkapásokat. Emellett tudatosan kerülte az euroszkeptikus címke használatát, és az EU-val kapcsolatos kérdéseket is háttérbe szorította a politikai kommunikációjában. Ezzel szemben a Fidesz és a Mi Hazánk szorosabban ragaszkodtak a klasszikus integrációorientált ekvivalens állásponthez, stratégiailag a puha és kemény euroszkepticizmus között egyensúlyozva.

Magyarországon a kormányzó Fidesz és a radikális jobboldali Mi Hazánk Mozgalom az ekvivokális, populistá euroszkepticizmus példáiként értelmezhetők, míg az újonnan megjelent TISZA egy nem populistá, euroambivalens euroszkeptikus megközelítést képvisel. E stratégiák világos elkülönítésével rámutattunk arra, miként alkalmazzák az euroszkepticizmus különböző árnyalatait tudatosan és stratégiai célzattal a politikai szereplők: az ekvivokális üzenetalkotás egyszerre szólt a mérsékelt és a határozott szkeptikusokhoz, míg az euroambivalens pozicionálás lehetővé tette, hogy a TISZA egyaránt megszólítsa az EU-párti és az EU-val szemben kritikus választókat.

A friss közvélemény-kutatási adatok empirikusan is alátámasztják az általunk vizsgált elitstratégiák és a társadalmi vélemények közötti párhuzam jelenlétét. Egy 2023 tavaszán végzett országos reprezentatív felmérés szerint a magyar lakosság 72 százaléka támogatja az uniós tagságot, ám ez az arány a baloldali-liberális szavazók körében eléri a 90 százalékot, míg a Fidesz és a Mi Hazánk támogatói körében csupán 60, illetve 62 százalék (Bíró-Nagy [et al.], 2023). Figyelemre méltó, hogy a Fidesz szavazóinak 28 százaléka, a Mi Hazánk támogatóinak pedig 22 százaléka egyenesen támogatná Magyarország kilépését az Európai Unióból – ami jól magyarázza e pártok ekvivokális euroszkepticizmusát. A 2024-es EP-választásokat követő *European Parliament Election Study 2024* adatai szerint a Fidesz- és Mi Hazánk-szavazók mindössze 40 százaléka tartja „jó dolognak” az uniós tagságot (18–21 százalék negatív véleményt fogalmazott meg, 35–39 százalék pedig semleges állásponton van).³¹ Ezzel szemben a TISZA szavazói körében 84 százalék tekinti pozitívnak a tagságot, és 81 százalék tartja „jó dolognak” az unióhoz való tartozást – ez jóval magasabb arány, mint a többi ellenzéki párt szavazóinál mért 58 százalék, ami arra utal, hogy a TISZA hatékonyan vonzotta magához a választások alkal-

mával azokat az Európa-párti szavazókat, akik elégedetlenek voltak a régi baloldali-liberális ellenzékkel.

Azzal, hogy a TISZA az EU-val kapcsolatos kérdésekben részben közeledett a Fidesz álláspontjához, sikeresen terelte hazai pályára a politikai versengés dinamikáját. A párt nem Brüsszelt, hanem a kormányzati korrupciót, az egészségügyet és az oktatást tette fő célponttá, így kevésbé vált sebezhetővé a Fidesz EU-központú, külföldi „ügynök” populista narratívájával szemben. A növekvő társadalmi elégedetlenségre építve és szakítva a Fidesz nemzetközi „szabadságharcos” dimenziójával, a TISZA újrapozicionálta a hazai politikai teret. A 2024-es EP-választás pedig egyenesen törést jelent: a közel 30 százalékos eredmény komoly kihívást intézett a Fidesz hegemoniájával szemben, elsöpörte a korábbi, széttöredezett ellenzéket és visszahozta a kétszereplős politikai verseny lehetőségét, amely legutóbb a 2000-es évek elején volt jellemző. Az év végére a közvélemény-kutatások már a TISZA előnyét mutatták a Fideszhez képest, miközben az Európai Néppárthoz (EPP) való csatlakozás, valamint az EP-ben elnyert kulcsszerepek növelték hazai és nemzetközi legitimációját – éles kontrasztban a Fidesz egyre látványosabb nemzetközi elszigetelődésével.

Ezzel párhuzamosan Orbán Viktor látványosan felerősítette euroszkeptikus retorikáját, egyre határozottabban kérdőjelezve meg az Európai Unió jövőjét. Mint fogalmazott: „nem kell ebből kilépni, szétesik ez magától is, hogyha ez így megy tovább.”³² A miniszterelnök nemzetközi politikai manőverei tovább feszítették Magyarország konfliktusos viszonyát az Európai Unióval és NATO-szövetségeseivel. Az Európai Parlamentben a Fidesz által más nacionalista pártokkal közösen létrehozott *Patrióták Európáért* (Pfe) frakció is ebbe az irányba mutat. Orbán a béketeremtő államférfi szerepében igyekezett fellépni, amikor Kijevbe, Moszkvába és Pekingbe látogatott a soros elnökség kezdetén, illetve amikor a NATO washingtoni csúcstalálkozóján tűzszüneti javaslatot terjesztett elő – mindez azonban jelentős nemzetközi bírálatot váltott ki. Igaz, Donald Trump visszatérése a hatalomba kulcsfontosságú diplomáciai támogatást jelenthet a Fidesz számára, növelve mozgásterét Brüsszellel szemben és megerősítve Magyarország szuverenista, „harmadikutas” külpolitikai stratégiáját. Ugyanakkor ez a stratégia 2025-ben komoly kihívások elé is néz: a növekvő társadalmi elégedetlenség, a TISZA további térnyerése, valamint a nemzetközi környezet átrendeződése együttesen olyan nyomást gyakorolnak a kormánypártra, amely jelentős politikai alkalmazkodást, és az autokratikus stabilizáció korábban nem alkalmazott eszközeinek használatát teheti szükségessé.

Végezetül kiemeljük, hogy kutatásunk nem csupán a 2024-es magyarországi EP-választások specifikus kontextusát világítja meg, hanem reményeink szerint olyan fogalmi keretet is kínál, amely tágabb összehasonlító elemzésekre is alkalmazható. Az ekvivokális és az euroambivalens euroszkepticizmus megkülönböztetése révén új megközelítést kínálunk az EU-hoz való politikai viszo-

nyok dinamikus, helyzetfüggő értelmezésére, túllépve a merev és statikus „kemény vs. puha” euroszeptikus dichotómián. Ez az elméleti hozzájárulás más országokban, eltérő politikai kontextusokban is hasznos lehet, és gazdagíthatja az euroszepticizmusról szóló összehasonlító kutatásokat. Az euroszeptikus retorika árnyalatainak felismerése hozzájárulhat annak megértéséhez, miként válhat az euroszepticizmus domináns politikai erővé anélkül, hogy az EU-ból való kilépést nyíltan zászlajára tűzné – ezáltal nemcsak a tagállami politikai diskurzusokat alakítja át, hanem magát az Európai Unió jövőjéről szóló politikai gondolkodást is.

JEGYZETEK

- ¹ A jelen cikk a szerzők egy korábbi, angol nyelvű tanulmányának (Benedek–Sebestyén, 2025) átdolgozott és jelentős mértékben lerövidített változata. A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-25 kódszámú Egyetemi Kiválósági Ösztöndíj Programjának – ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem – a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.
- ² A módosítások az *EU&I* kutatás következtetlenségének kiküszöbölését szolgálták. Ennek során az állításokat úgy fogalmaztuk át, hogy a magasabb (pozitív) pontszámok euroszeptikus, az alacsonyabb (negatív) pontszámok pedig EU-párti pozíciót jelezzék. Minden állítás az EU-val szembeni kritikák vagy elutasítás formájában van megfogalmazva az összehasonlíthatóság érdekében.
- ³ *Policy of sanctions is primitive and disastrous* (2022. október 13.). Cabinet Office of the Prime Minister. <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/policy-of-sanctions-is-primitive-and-disastrous/>
- ⁴ Orbán Viktor: *Nem akarnám Magyarországot az EU-ban, csak éppen nincs választásom* (2023. január 27.). HVG360. https://hvg.hu/360/20230127_Orban_Viktor_Nem_akarnam_Magyarorszagot_az_EUban_csak_eppen_nincs_mas_valasztasom
- ⁵ *A Hír TV élő adásában nyilvánított részvételt Orbán Viktor a prágai mérszárlást követően + video* (2023. december 21.). HírTV Napi aktuális. https://hirtv.hu/napi_aktualis/orban-viktor-praga-meszarlas-ukrajna-eu-csatlakozas-unios-forrasok-2577873
- ⁶ Márton Balázs–Nyilas Gergely (2024. október 8.): „Mennyiért árulta el a hazát, miniszterelnök úr?” – megzavarták Orbán sajtótájékoztatóját az EP-ben. *Telex*. <https://telex.hu/kulfold/2024/10/08/eu-europai-unio-tanacsa-soros-elnokseg-orban-sajtotajekoztato>
- ⁷ Orbán Viktor előadása a Nemzeti Közszerződési Egyetem „Európai versenyképesség, magyar gazdasági semlegesség” című konferenciáján (2024. szeptember 25.). *Miniszterelnöki Kabinetiroda*. <https://miniszterelnok.hu/orban-viktor-eloadasa-a-nemzeti-kozszerzodesi-egyetem-europai-versenykepesseg-magyar-gazdasagi-semlegesseg-cimu-konferencian/>
- ⁸ Navracsics a magyar euróról: jól kell hogy járjunk (2024. április 30.). *VG-Világgazdaság*. <https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2024/04/euro-magyar-navracsics>
- ⁹ Megmagyarázta a kormány illetéke, miért nem akar csatlakozni az Európai Ügyészséghez Magyarország (2022. június 14.). *Portfolio*. <https://www.portfolio.hu/unios-forrasok/20220614/>

megmagyarázta-a-kormany-illetekese-miert-nem-akar-csatlakozni-az-europai-ugyeszseghez-magyarorszag-550651

- ¹⁰ Czinkóczi Sándor (2021. június 21): Az Európai Parlament elnöke szerint nem szereti a demokráciát, aki olyanokban gondolkodik mint Orbán. *444.hu*. <https://444.hu/2021/06/21/az-europai-parlament-elnoke-szerint-nem-szereti-a-demokraciat-aki-olyanokban-gondolkodik-mint-orban>
- ¹¹ Ritó Szabolcs (2024. február 28.): A következő öt év egyik legfontosabb kérdése lehet a közös európai védelempolitika alakítása. *HIRADO.HU*. <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2024/02/28/a-kozet-kezo-ot-ev-egyik-legfontosabb-kerdes-e-lehet-a-kozos-europai-vedelempolitika-alakitasa>
- ¹² Mi Hazánk Mozgalom Virradat program Magyarország felvirágoztatására (2022). *mihazank.hu*. https://mihazank.hu/wp-content/uploads/2022/01/Virradat_Program.pdf
- ¹³ Baranya Róbert (2019. május 2.). Toroczkai László: Megdöbbentő a Jobbik árulása. *Magyar Hírlap – magyarhirnap.hu*. <https://www.magyarhirnap.hu/belfold/20190502-toroczkai-laszlo-megdobbento-a-jobbik-arulasa>
- ¹⁴ Uo.
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ E kontextusban érdemes megemlíteni, hogy létezik egy olyan párt Magyarországon, amely nyíltan az EU-ból való kilépést tűzte zászlajára: a HUXIT Párt, melyet a korábbi jobbikos és Mi Hazánk-os politikus, Volner János alapított. A párt 2020-ban még Volner Párt néven indult, majd 2022-ben vette fel új nevét, hangsúlyozva ezzel fő célját – Magyarország kiléptetését az EU-ból. A párt azonban sem a 2022-es országgyűlési, sem a 2024-es EP-választásokon nem indult és széles körben marginális, sőt, esetenként a Fidesz holdudvarához tartozónak tekintik.
- ¹⁷ Uo.
- ¹⁸ Uo.
- ¹⁹ Uo.
- ²⁰ Uo.
- ²¹ Exterde Tibor (2024. május 28.): Toroczkai László az EP-választásról és arról, miért küldené börtönbe Ursula von der Leyent. *INFOSTART*. <https://infostart.hu/interju/2024/05/28/toroczkai-laszlo-az-ep-valasztasrol-es-arrol-miert-kuldene-bortonbe-ursula-von-der-leyent>
- ²² Botos Tamás (2024. október 17.): Megkérdezték Magyartól, hogy miben különbözik Orbántól, mire úgy kezdett beszélni, mint Orbán. *444.hu*. <https://444.hu/2024/10/17/megkerdeztek-magyartol-hogy-miben-kulonbozik-orbantol-mire-ugy-kezdet-beszelni-mint-orban>
- ²³ Puzsér Róbert (2024. május 1.): Puzsér Róbert diskurzusa Magyar Péterrel a nemzet sorsáról – moderál: Kóczyán Péter | HARD TALK #31. *Youtube*. <https://www.youtube.com/watch?v=jV9fjT8gGS8>
- ²⁴ *Magyar Péter: Magyarország nem a Rogán Antalok és a Tiborcz Istvánok országa* (2024. május 15.). *rtl.hu*. <https://rtl.hu/belfold/2024/03/15/magyar-peter-marcus-15-beszed-tuntetes-part-fidesz-varga-judit-ferje>
- ²⁵ Puzsér Róbert (2024. május 1.): Puzsér Róbert diskurzusa Magyar Péterrel a nemzet sorsáról – moderál: Kóczyán Péter | HARD TALK #31. *Youtube*. <https://www.youtube.com/watch?v=jV9fjT8gGS8>
- ²⁶ Mizers András (2024. március 14.): Magyar Péter már a negyedik, aki harmadik erő szeretne lenni. *telex.hu*. Retrieved from: <https://telex.hu/belfold/2024/03/14/magyar-peter-partalapitas-fidesz-ellenzek-ner-propaganda-sajto-megafon-oktatas-europai-unio-harmadik-ero>

- ²⁷ Magyar Péter Facebook-oldala (2024. szeptember 10.) <https://www.facebook.com/peter.magyar.102/posts/az-illeg%C3%A1lis-migr%C3%A1ci%C3%B3-kezel%C3%A9s%C3%A9r%C5%91l-a-tisza-p%C3%A1rt-hasonl%C3%B3an-minden-j%C3%B3zan-magyar-%C3%A9s-/8736181393082898/>
- ²⁸ Botos Tamás (2024. október 17.): Megkérdezték Magyarától, hogy miben különbözik Orbántól, mire úgy kezdett beszélni, mint Orbán. *444.hu*. <https://444.hu/2024/10/17/megkerdeztek-magyar-ol-hogy-miben-kulonbozik-orbantol-mire-ugy-kezdet-beszelni-mint-orban>
- ²⁹ Kassai Zsigmond (2024. október 22.): Magyar Péter elárulta, miért nem szavazták meg az Ukrajnának kínált segítséget. *24.hu*. <https://24.hu/belfold/2024/10/22/magyar-peter-ukrajna-strasbourg-europai-parlament-szavazas/>
- ³⁰ Magyar Péter a Megbeszéljükben – Nem vagyok Messiás, legfeljebb egy jókor jött szikra lehetek (2024. április 12.): *Klubrádió*. Magyar Péter a Megbeszéljükben | Nem vagyok Messiás, legfeljebb egy jókor jött szikra lehetek
- ³¹ European Parliament Election Study 2024, Voter Study.
- ³² Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország” című műsorában (2025. február 14.). *kormany.hu*. <https://kormany.hu/beszedekek-interjuk/miniszterelnok/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-2025-02-14>

IRODALOM

- Ágh, Attila (2015): Radical party system changes in five East-Central European states. *Baltic Journal of Political Science*, Vol. 4, 23–48.
- Ágh, Attila (2021): The emergence of the Europeanized party systems in ECE: The turning point at the 2019 EP elections in Hungary. *Journal of Comparative Politics*, Vol. 14, No. 1, 20–41.
- Arató, Krisztina (2020): Hungary. In: Vit Hloušek, Vit and Petr Kaniok (eds.): *The European Parliament Election of 2019 in East-Central Europe: Second-Order Euroscepticism*, 107–130. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-40858-9_6
- Batory, Agnes (2002): Attitudes to Europe: Ideology, Strategy and the Issue of European Union Membership in Hungarian Party Politics. *Party Politics*, Vol. 8, No. 5, 525–539. <https://doi.org/10.1177/1354068802008005002>
- Batory, Agnes (2008): Euroscepticism in the Hungarian party system: Voices from the wilderness. In: Aleks Szczerbiak–Paul Taggart (eds.): *Opposing Europe* (Vol. 1: 263–276.). Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199258307.003.0015>
- Batory, Agnes (2016): Populists in government? Hungary’s “system of national cooperation.” *Democratization*, Vol. 23, No. 2, 283–303. <https://doi.org/10.1080/13510347.2015.1076214>
- Benedek, István (2021): Riders on the storm: The role of populism in the global crisis of democracy and in the functioning of electoral autocracies. *Politics in Central Europe*, Vol. 17, No. 2, 197–225. <https://doi.org/10.2478/pce-2021-0009>
- Benedek, István (2024a): Populist autocratization and populist electoral autocracies: Towards a unified conceptual framework. *Comparative European Politics*, (Online First). <https://doi.org/10.1057/s41295-024-00401-8>

- Benedek, István (2024b): Transforming the Political Public Sphere: The Media System of the Orbán regime in Hungary. *Partecipazione e Conflitto*, Vol. 17, No. 2, 469–489. <https://doi.org/10.1285/i20356609v17i2p469>
- Benedek, István–Sebestyén, Annamária (2025): Euroambivalent and Equivocal Euroscepticism: Two Shades of Strategic Ambiguity in the 2024 European Parliament elections in Hungary. *Politologický časopis (Czech Journal of Political Science)*, 2025, No. 2, 190–221. <https://doi.org/10.5817/PC2025-2-190>
- Bíró-Nagy András–Medve-Bálint Gergő (szerk.) (2024): *20 év az Európai Unióban. Magyarország uniós tagságának közpolitikai mérlege*. Budapest, Osiris–HUN-REN TK.
- Bíró-Nagy András–Juhász Vanessza–Szászi Áron–Varga Attila (2023): *Milyen Európát szeretnénk? A magyar társadalom és az Európai Unió 2023-ban*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions. https://www.policysolutions.hu/hu/hirek/614/milyen_europat_szeretnenk_2023_tanulmany
- Bíró-Nagy, András–Szászi, Áron (2024a): Perceptions of the European Union’s Policy Impact: Europeanisation of Public Attitudes in Hungary. *East European Politics and Societies*, Vol. 38, No. 2, 379–410. <https://doi.org/10.1177/08883254231196317>
- Bíró-Nagy, András–Szászi, Áron (2024b): The roots of Euroscepticism: Affective, behavioural and cognitive anti-EU attitudes in Hungary. *Sociology Compass*, Vol. 18, No. 4, e13200. <https://doi.org/10.1111/soc4.13200>
- Bozóki, András–Benedek, István (2024): Politics in Hungary: Two Critical Junctures. In: Sabrina P. Ramet–Kürti, László (eds.): *Civic and Uncivic Values in Hungary*, 17–42. London, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003488842-3>
- Cicchi, Lorenzo–Reiljan, Andres–Garzia, Diego–Ferreira da Silva, Federico–Trechsel, Alexander H. (2023): *Party placement in the void: The European political space in 10 years of cross-national Voting Advice Applications* [SSRN Scholarly Paper] (2023, March 9). Rochester, Social Science Research Network. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4382699>
- Coman, Ramona–Leconte, Cécile (2019): Contesting EU authority in the name of European identity: The new clothes of the sovereignty discourse in Central Europe. *Journal of European Integration*, Vol. 41, No. 7, 855–870. <https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1665660>
- Csehi, Robert (2019): Neither episodic, nor destined to failure? The endurance of Hungarian populism after 2010. *Democratization*, Vol. 26, No. 6, 1011–1027. <https://doi.org/10.1080/13510347.2019.1590814>
- Csehi, Robert–Zgut, Edit (2020): ‘We won’t let Brussels dictate us’: Eurosceptic populism in Hungary and Poland. *European Politics and Society*, Vol. 22, No. 1, 53–68. <https://doi.org/10.1080/23745118.2020.1717064>
- Danaj, Adela–Lazányi, Kornélia–Bilan, Svitlana (2018): Euroscepticism and populism in Hungary: The analysis of the prime minister’s discourse. *Journal of International Studies*, Vol. 11, No. 1, 240–247. <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2018/11-1/18>
- Dúró, József (2016): Becoming Mainstream? Euroscepticism among Established Parties in V4 Countries. *Eurasian Journal of Social Sciences*, Vol. 4, 35–47. <https://doi.org/10.15604/ejss.2016.04.04.003>

- Enyedi Zsolt (2006): Az európai integráció hatása a kelet-európai és a magyar pártstratégiákra. In: Hegedűs István (szerk.): *A magyarok bemenetele. Tagállamként a bővülő Európai Unióban*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- Enyedi, Zsolt–Róna, Dániel (2018): Governmental and oppositional populism: Competition and division of labour. In: Steven Wolinetz–Andrej Zaslove (eds.): *Absorbing the Blow: The Impact of Populist Parties on European Party Systems*, Colchester, ECPR Press, 251–272.
- Garzia, Diego–Trechsel, Alexander–De Sio, Lorenzo (2017): Party placement in supranational elections: An introduction to the euandi 2014 dataset. *Party Politics*, Vol. 23, No. 1, 333–341. <https://doi.org/10.1177/1354068815593456>
- Goldstein, Ariel (2021): Right-wing opposition to the mainstream radical right: The cases of Hungary and Poland. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, Vol. 29, No. 1, 23–40. <https://doi.org/10.1080/25739638.2021.1957483>
- Hargitai, Tibor (2020): How Eurosceptic is Fidesz actually? *Politics in Central Europe*, Vol. 16, No. 1, 189–209. <https://doi.org/10.2478/pce-2020-0009>
- Havlík, Vratislav–Hloušek, Vit (2024): Where Have All the ‘Exiters’ Gone? Contextualising the Concept of Hard Euroscepticism. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, online first. <https://doi.org/10.1111/jcms.13602>
- Heinisch, Reinhard–McDonnell, Duncan–Werner, Annika (2021): Equivocal Euroscepticism: How Populist Radical Right Parties Can Have Their EU Cake and Eat It. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Vol. 59, No. 2, 189–205. <https://doi.org/10.1111/jcms.13055>
- Jenne, Erin K–Bozóki, András–Visnovitz, Péter (2022): Antisemitic Tropes, Fifth-Columnism, and “Soros-Bashing”: The Curious Case of Central European University. In: Harris Mylonas–Scott Radnitz (eds.): *Enemies Within: The Global Politics of Fifth Columns* (pp. 45–72). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197627938.003.0003>
- Kiss, Balázs (2024): Policy to Experience. Pride and Hubris in Prime Minister Viktor Orbán’s Campaign Communication. In: Szabó Gabriella (eds.): *Managing Moral Emotions in Divided Politics: Lessons from Hungary’s 2022 General Election Campaigns*. Cham, Springer Nature Switzerland, 45–64. https://doi.org/10.1007/978-3-031-67023-7_3
- Kolosi Tamás–Hudácskó Szilvia (2020): Az Európai Unióval és az euróval kapcsolatos vélemények nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás–Tóth István György (eds.): *Társadalmi Riport 2020*. Budapest, TÁRKI, 453–461.
- Kopecký, Petr–Mudde, Cas (2002): The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe. *European Union Politics*, Vol. 3, No. 3, 297–326. <https://doi.org/10.1177/1465116502003003002>
- Körösenyi András–Pátkós Veronika (2015): Liberális és illiberális populizmus Berlusconi és Orbán politikai vezetése. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 24, No. 2, 29–54.
- Krastev, Ivan–Holmes, Stephen (2018): Explaining Eastern Europe: Imitation and Its Discontents. *Journal of Democracy*, Vol. 29, No. 3, 117–128. <https://doi.org/10.1353/jod.2018.0049>
- Leconte, Cécile (2012): Eurosceptics in the Rotating Presidency’s Chair: Too Much Ado About Nothing? *Journal of European Integration*, Vol. 34, No. 2, 133–149. <https://doi.org/10.1080/07036337.2012.641088>

- Lengyel György–Göncz Borbála (2010): A magyar EU-tagság a közvéleményben. In: Kolosi Tamás–Tóth István György (eds.): *Társadalmi Riport 2010*. Budapest, TÁRKI, 527–547.
- Lorimer, Marta (2021): *What Do They Talk About When They Talk About Europe? Euro-Ambivalence in Far Right Ideology*. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 44, No. 11, 2016–2033. <https://doi.org/10.1080/01419870.2020.1807035>
- Leruth, Benjamin–Kutiyski, Yordan–Krouwel, Andre–Startin, Nicholas J. (2017): Does the information source matter? Newspaper readership, political preferences and attitudes towards the European Union in the United Kingdom, France and the Netherlands. In: Manuela Caiani – Simona Guerra (eds.): *Euroscepticism, Democracy and the Media: Communicating Europe, Contesting Europe* (pp. 95–120). Palgrave MacMillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-59643-7_5
- Marzi, Paolo (2024): Euroscepticism: A meta-analysis. *Acta Politica*. <https://doi.org/10.1057/s41269-024-00351-9>
- Molnár, Anna (2017): Economic Crisis and Euroscepticism: A Comparative Study of the Hungarian and Italian Case (1990–2013). *Politics in Central Europe*, Vol. 12, No. 3, 51–82. <https://doi.org/10.1515/pce-2016-0017>
- Mudde, Cas (2004): The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, Vol. 39, No. 4, 541–563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Norris, Pippa–Inglehart, Ronald (2019): *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. New York, Cambridge University Press.
- Özoflu, Melek Aylin–Arató, Krisztina (2023): The populist framing of the Russia-Ukraine war by the Hungarian government: Convergence or contestation in the EU. *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol.23, No. 4, 717–735. <https://doi.org/10.1080/14683857.2023.2273022>
- Özoflu, Melek Aylin–Arató, Krisztina (2024): Perceptions of Hungarian Political Elites of the EU's Foreign and Security Policy during the War in Ukraine Reconfiguring EU Peripheries: Political Elites, Contestation, and Geopolitical Shifts, 33–54. <https://doi.org/10.33134/pro-et-contra-3-2>
- Petrovic, Nikola (2019): Divided national memories and EU crises: How Eurosceptic parties mobilize historical narratives. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, Vol. 32, No. 3, 363–384. <https://doi.org/10.1080/13511610.2018.1523710>
- Pirro, Andrea L. P.–Taggart, Paul (2018): The populist politics of Euroscepticism in times of crisis: A framework for analysis. *Politics*, Vol. 38, No. 3, 253–262. <https://doi.org/10.1177/0263395718770579>
- Pirro, Andrea L. P.–Taggart, Paul and van Kessel, Stijn (2018): The populist politics of Euroscepticism in times of crisis: Comparative conclusions. *Politics*, Vol. 38, No. 3, 378–390. <https://doi.org/10.1177/0263395718784704>
- Pirro, Andrea L. P.–van Kessel, Stijn (2017): United in opposition? The populist radical right's EU-pessimism in times of crisis. *Journal of European Integration*, Vol. 39, No. 4, 405–420. <https://doi.org/10.1080/07036337.2017.1281261>
- Plesz, Bendegúz–Körösényi, András (2024): The possibilities and constraints of successful heresetical strategies: Attitudes, identities and the framing of the Russian-Ukrainian war in Hungary. *East European Politics*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/21599165.2024.2435824>
- Polyák, Gábor (2019): Media in Hungary: Three Pillars of an Illiberal Democracy. In: Eva Polonska–Charlie Beckett (eds.): *Public Service Broadcasting and Media Systems in Troubled European*

- Democracies*. Cham, Springer International Publishing, 279–303. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02710-0_13
- Pörzse Katalin (2004): Közvélemény az EU-tagságról a csatlakozást megelőző években. *Jel-Kép: Kommunikáció Közvélemény Média*, No. 4, 3–12.
- Roch, Juan (2024): *The Populism-Euroscepticism Nexus: A Discursive Comparative Analysis of Germany and Spain*. Abingdon–New York, Routledge.
- Rooduijn, Matthijs–Pauwels, Teun (2011): Measuring Populism: Comparing Two Methods of Content Analysis. *West European Politics*, Vol. 34, No. 6, 1272–1283. <https://doi.org/10.1080/01402382.2011.616665>
- Rooduijn, Matthijs–van Kessel, Stijn (2019): Populism and Euroscepticism in the European Union. In: *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1045>
- Startin, Nicholas (2015): Have We Reached a Tipping Point? The Mainstreaming of Euroscepticism in the UK. *International Political Science Review*, Vol. 36, No. 3, 311–323. <https://doi.org/10.1177/0192512115574126>
- Schmidt, Andrea (2016): Friends forever? The Role of the Visegrad Group and European Integration. *Politics in Central Europe*, Vol. 12, No. 3, 113–140. <https://doi.org/10.1515/pce-2016-0019>
- Szabó, Andrea–Sebestyén, Annamária (2024, June 5): The Péter Magyar Phenomenon – Review of Democracy. Retrieved December 16, 2024, from Review of Democracy website: <https://revdem.ceu.edu/2024/06/05/the-peter-magyar-phenomenon/>
- Szabó, Gabriella (2024a): Mediating Moral Emotions. How Did Online News Media Cover Moral Emotional Messages During the 2022 General Election Campaigning? In: Szabó Gabriella (ed.): *Managing Moral Emotions in Divided Politics: Lessons from Hungary's 2022 General Election Campaigns*. Cham, Springer Nature Switzerland, 143–169. https://doi.org/10.1007/978-3-031-67023-7_7
- Szabó, Gabriella (2024b): Purification in Politics: Guilt and Shame in the Challenger's Rhetoric. In: Szabó Gabriella (ed.): *Managing Moral Emotions in Divided Politics: Lessons from Hungary's 2022 General Election Campaigns*. Cham, Springer Nature Switzerland, 65–87. https://doi.org/10.1007/978-3-031-67023-7_4
- Szczerbiak, Aleks–Taggart, Paul (eds.) (2008a): *Opposing Europe?: The Comparative Party Politics of Euroscepticism: Volume 1: Case Studies and Country Surveys*. Oxford–New York, Oxford University Press.
- Szczerbiak, Aleks–Taggart, Paul (eds.) (2008b) *Opposing Europe?: The Comparative Party Politics of Euroscepticism: Volume 2: Comparative and Theoretical Perspectives*. Oxford–New York, Oxford University Press.
- Taggart, Paul (1998): A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems. *European Journal of Political Research*, Vol. 33, No. 3, 363–388. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.00387>
- Taggart, Paul (2002): Populism and the Pathology of Representative Politics. In: Yves Mény–Yves Surel (Eds.): *Democracies and the Populist Challenge*. London, Palgrave Macmillan UK, 62–80. https://doi.org/10.1057/9781403920072_4

- Taggart, Paul–Szczerbiak, Aleks (2004): Contemporary Euroscepticism in the party systems of the European Union candidate states of Central and Eastern Europe. *European Journal of Political Research*, Vol. 43, No. 1, 1–27. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2004.00143.x>
- Tóth István György (2022): Kompország lakói 2022-ben. Az USA, az EU, Oroszország és Kína megítélése a magyar közvéleményben. In: Kolosi Tamás–Szelényi Iván–Tóth, István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2022*. Budapest, TÁRKI, 431–453.
- Van Klingeren–Marijn, Boomgaarden–Hajo G. Boomgaarden–De Vreese, Claes H. (2013): Going Soft or Staying Soft: Have Identity Factors Become More Important Than Economic Rationale when Explaining Euroscepticism? *Journal of European Integration*, Vol. 35, No. 6, 689–704. <https://doi.org/10.1080/07036337.2012.719506>
- Vasilopoulou, Sofia (2017): Theory, Concepts and Research Design in the Study of Euroscepticism. In: Benjamin Leruth–Nick Startin–Simon Usherwood (eds.): *The Routledge Handbook of Euroscepticism*. Routledge, 22–35.
- Wessel, Ramses A.–Szép, Viktor (2022): *The implementation of Article 31 of the Treaty on European Union and the use of qualified majority voting. Towards a more effective Common Foreign and Security Policy?* Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/957058e8-6c73-11ed-9887-01aa75ed71a1/language-en>

REZSIKÉRDÉS ENERGIAVÁLSÁG IDEJÉN ÉS KORÁBBAN

A miniszterelnök rezsivel kapcsolatos közpolitikai kommunikációja

Pokorny Zsanett

(ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Kutatóintézet)

A tanulmány beérkezett: 2025. március 16., opponálás: 2025. június 3., véglegesítve: 2025. július 22.

ÖSSZEFOGLALÓ

A 2010 utáni magyar közpolitika-alkotásban egyetlen olyan szakpolitikai ügyet találunk, amely két parlamenti ciklusban, egymástól különböző módon került fel a kormányzati napirend élére, így gyakorolva hatást a politikai folyamatokra. Ez a rezszi kérdése, ami 2013-ban és 2022-ben is a kormánypártok fókuszába került. Azonban, míg első alkalommal a Fidesz–KDNP által 2012 végén bejelentett rezsicsökkentés keretein belül irányult rá figyelem, egy évtizeddel később a nemzetközi energiaválság hatására került ismét előtérbe. A tanulmány célja a miniszterelnök rezsivel kapcsolatos kommunikációs stratégiáinak megvilágítása a kormányzat által 2013-ban bevezetett rezsicsökkentés első évének tapasztalatai, valamint a 2022-es nemzetközi energiaválságra adott válaszok tükrében. A vizsgálatra a Hungarian Comparative Agendas Project adatbázisai alapján kerül sor. Az eredmények azt mutatják, hogy a tapasztalt hasonlóságok ellenére a rezszi ügyének miniszterelnöki beszédekben betöltött szerepét alapvetően befolyásolta, hogy a szakpolitika a kormány szándékai szerint vagy egy nemzetközi válság hatására került előtérbe.

Kulcsszavak: rezsicsökkentés ■ kormányzati napirend ■ miniszterelnöki beszédek ■ összehasonlító elemzés

2022. július 13-án a magyar kormány energia-vészhelyzetet hirdetett. A válságkezelés első lépéseként létrehozta az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzset, valamint egy hét pontból álló intézkedési csomagot is elfogadott.¹ Emellett azonban a napirend-alkotási stratégiája is megváltozott. A korábban domináns közpolitikai témák háttérbe szorultak, a kormányzati fókusz a gáz-beszerezésre, az energiaellátásra, valamint a válságkezelés legfontosabb céljaira és eredményeire helyeződött át.

Az energiapolitikának a kormányzati napirenden belüli kiemelkedése elsősorban a benzinárakat, valamint a lakossági energiafelhasználás szabályozását, tehát a rezsikérdést érintette. A rezszi ügye így a 2015-ben berobbant bevándorlási (Bíró-Nagy, 2022) és a COVID-19 okozta 2020-as egészségügyi krízis (Körösényi–Szabó–Böcskei, 2022) után ismét egy nemzetközi válság

következményeként került előtérbe. A lakossági energiafelhasználás azonban a másik két szakpolitikától eltérően nem először emelkedett ki a 2010 utáni magyar politikai napirendekben. A rezsicsökkentés 2013 januári bevezetését követően ugyanis az évtized első felének domináns közpolitikai ügyévé vált, amelyre a kormány az egyik legfontosabb társadalmi-gazdasági programjaként hivatkozott, s amire rövid időn belül ráirányította a figyelmet a parlamentben, a médiában, valamint a közvéleményben is (Pokornyi–Sághy, 2021).

A tanulmány a rezsikérdés miniszterelnöki beszédekre gyakorolt hatásait vizsgálja kiemelkedésének első éveiben, 2013-ra és 2022-re vonatkozóan. A napirendalkotással foglalkozó szakirodalom szerint ugyanis a kormány fejeként a miniszterelnök csak a kormány számára legfontosabb ügyekben szólal meg, amelyek révén a szakpolitika-alkotás hatékonyságát demonstrálhatja a választók számára. A rájuk irányult kormányfői figyelem következtében pedig e kérdések egyfajta szimbolikus státuszba kerülhetnek, a társadalmi-, gazdasági-, és a politikai alrendszer legfontosabb ügyeivé léphetnek elő (Green-Pedersen–Mortensen, 2018). A miniszterelnöki beszédek jelentősége ezáltal kettős. Egyfelől, az itt megjelenő közpolitikai témák a kormányzati napirend aktuális állapotát tükrözik vissza. Így például, ha a kormányfő rendszeresen megszólal egy adott ügyben, feltételezhető, hogy az a teljes kormányzati kommunikációban, valamint a közpolitika-alkotás folyamataiban is hangsúlyos szerepet kap (Jennings és szerzőtársai, 2011). Másfelől, a miniszterelnöki beszédek a többi közpolitikai szereplő napirendjét is befolyásolhatják. A kormányfő által kiemelt ügyekkel foglalkozhat a média (Vliegenthart és szerzőtársai, 2016), reagálhatnak rájuk az ellenzéki pártok (Molnár, 2025), de a közvéleményre is hatással bírhatnak, általuk ugyanis a miniszterelnök ráirányíthatja a figyelmet bizonyos kérdésekre, míg másokat háttérbe szoríthat (Mortensen és szerzőtársai, 2011). Mindez arra utal, hogy a kormányfői beszédek szakpolitikai tartalmának kiépítése során a cél olyan kérdések megvilágítása lehet, amelyek legitimitását a miniszterelnöki kommunikáció biztosíthatja. Amikor azonban egy közpolitikai intézkedés társadalmi vagy gazdasági jelentősége a kormányfőnek a témával kapcsolatban tett kijelentései nélkül is jól látható, annak miniszterelnöki megerősítésére csak kiemelt események, például jogszabály-módosítások vagy nagyobb politikai fordulópontok idején lehet szükség.

A 2013-ban bevezetett rezsicsökkentés egy gondosan előkészített, a háztartások számára közvetlenül is érezhető kedvezményeket magába foglaló programhoz kapcsolódott. Feltételezhető tehát, hogy a miniszterelnöki megszólalások kevésbé voltak szükségesek legitimitásának fenntartásához, elegendő volt a fontosabb mérőföldköveknél, így például a második és a harmadik hullám során bevezetett új kedvezmények hatályba lépésének idején nyomatékosítani jelentőségét. Egy évtizeddel később azonban a rezsikérdés a globális energiaválság nyomására került ismét a kormányzati napirend élére, így

már elsősorban nem a kormány, hanem az energiaellátással kapcsolatos nemzetközi folyamatok határozták meg a közpolitika-alkotás és a diskurzus főbb kérdéseit, amelyhez a kormány igazodni kényszerült (Enyedi–Szabó, 2022). Ehhez pedig a miniszterelnök rezsivel kapcsolatos kommunikációjában is új irányokra lehetett szükség: az úgy folyamatos felszínen tartása révén biztosítani, hogy a háztartások érzékeljék a kormány válságkezelési erőfeszítéseit. Feltételezhető tehát, hogy míg 2013-ban a miniszterelnöki beszédek közpolitikai tartalma elsősorban nem a rezszi köré épült, úgy a válság hatására 2022-ben a kormányfői megszólalások egyik központi témájává vált (H1).

A vizsgált időszakokban azonban a rezsivel kapcsolatos miniszterelnöki kommunikáció tartalmában is eltéréseket mutathatott. A kormányfői beszédekben ugyanis nemcsak a kiemelt közpolitikai ügyek jellege, de a köréjük épített értelmezési keret is meghatározó lehet, ezek révén ugyanis a miniszterelnök azt is befolyásolhatja, hogy a többi közpolitikai szereplő e kérdésekhez hogyan viszonyuljon. Így például, ha elismerően beszél egy szakpolitikai döntésről, az növelheti annak társadalmi elfogadottságát is (a miniszterelnöki kommunikáció jogkövetési motivációkra gyakorolt hatásairól lásd Pokorny–Barczikay, 2025). Feltételezhető tehát, hogy az év elején elindított rezsicsökkentési program hatására a kormányfő 2013-ban sikerkommunikációs stratégiát követett, a rezsivel kapcsolatos kommunikációja az első eredmények kiemelésére fókuszált (H2). 2022-ben azonban e stratégia új irányt vehetett. A nemzetközi energiaválság elmélyülésére a kormányfő a Fidesz–KDNP kommunikációs irányvonalához illeszkedve a nemzetközi szereplők – különösen az Európai Unió – felelősségének hangsúlyozása révén reagálhatott (H3), amelyeket a kormány, így a miniszterelnök is, már a bevándorlási- és az egészségügyi krízis idején is következetesen a válságok kiváltó okaként nevezett meg (Hegedűs, 2022; Sata, 2023). Mindez ugyanis a Fidesz politikai céljait is szolgálta – a válsághelyzetet, mint a politikai ellenfelek elleni játszmákat kerveztve tartani fenn a kormánypárti EU-kritikus retorikát a közbeszédben (Illés–Körösényi–Gyulai, 2020).

A tanulmány az alábbi módon épül fel. Az első fejezet az elemzés kereteit állítja fel, a rezsikérdésnek a kormányzati napirendben és a miniszterelnöki kommunikációban betöltött szerepét tárgyalja a rezsicsökkentés hatályba lépésének évében, tehát 2013-ban, valamint egy évtizeddel később, a 2022-ben berobbanó energiaválság idején. A fejezet a hipotézisekkel zárul. A második fejezet az adatokat és a módszertant mutatja be, amelyet az elemzés követ. A vizsgálat során a Hungarian Comparative Agendas Project (CAP) által felépített adatbázisok kerülnek elemzésre. Míg a 2013-as évre vonatkozóan a kormányfő parlamenti és az országgyűlésen kívül elhangzott beszédei kapcsán végzek megfigyeléseket, a 2022-es év esetében a miniszterelnöknek a Kossuth Rádió „Jó Reggelt, Magyarország!” című műsorában adott interjúira fókuszálok. Ez utóbbi ugyanis a műsor indulása óta lényegében a mai napig

az egyetlen olyan fórum, ahol Orbán Viktor rendszeresen beszél a kormány munkájáról. Az adatokat leíró statisztikák, valamint közpolitikai szótáron alapuló kulcsszavas keresés segítségével vizsgálom. A tanulmány főbb következtetéseit a konklúzió foglalja össze.

A REZSIKÉRDÉS ARANYKORA A FIDESZ–KDNP NAPIRENDJÉN: A REZSICSÖKKENTÉS

2012 decemberében a kormány egy 10 százalékos árcsökkentést jelentett be a lakossági energiaellátás területén, amely a földgáz-, az áram- és a távhőszolgáltatásra is kiterjedt. Az év júliusában a kedvezmények tovább bővültek, érintve a víziközmű-szolgáltatásokat, a kéményseprést és a hulladékkezelést is. Novemberben a program harmadik hulláma egy újabb 11 százalékos csökkentést hozott, ezúttal ismét a lakossági gáz, áram, és távhő árában (Novoszáth, 2017; Weiner–Szép, 2022).² A rezsicsökkentés rövid időn belül vált a kormány legjelentősebb társadalmi-gazdasági kezdeményezésévé. Hatása már az első évben kimutatható volt, egyre több háztartás tudta ugyanis biztosítani az energiaszükségeit és megfizetni a fűtéshez vagy éppen a világításhoz szükséges energiát. Az energiaszegénységben tehát rövid időn belül enyhülés látszott (Stojilovka és szerzőtársai, 2022).

A rezsicsökkentés sikere egyfelől a lakossági energiafelhasználásra gyakorolt pozitív hatásain, másfelől azonban a kormányzati közpolitikai kommunikációban, ezáltal pedig a Fidesz–KDNP napirendjén betöltött zászlóshajó pozícióján nyugodott (Böcskei, 2015). A program ugyanis a kormánypártok munkaalapú társadalom-konceptiójához is jól illeszkedett (Bartha–Boda–Szikra, 2020), a közpolitikai napirendekre gyakorolt hatása így rövid időn belül láthatóvá vált: már a program indulását követő első hónapokban befolyásolta többek között a média, az ellenzéki pártok, de a közvélemény számára fontos kérdések körét is (Pokorny–Sághy, 2021). A rezsicsökkentés jelentőségét tovább növelte, hogy a kérdésben Orbán Viktor miniszterelnök is megnyilvánult, egyfajta szimbolikus státuszt adva ezzel a rezszi ügyének. Egyfelől, ahogyan a napirendalkotással foglalkozó nemzetközi és hazai szakirodalom is érvel (Mortensen és szerzőtársai, 2011; Sebők–Boda, 2021), a miniszterelnök a kormány fejeként csak a politikai, a társadalmi és a gazdasági alrendszereket érintő legfontosabb szakpolitikai és politikai kérdésekkel foglalkozik, így már önmagában az, hogy Orbán időnként beszélt a programhoz kapcsolódó kérdésekről, jelentőséggel bírt a magyar közpolitika-alkotás számára. Másfelől, a miniszterelnök ilyenkor a rezsikérdést, mint a nemzeti érdek egy fontos szimbólumát jelenítette meg, tovább erősítve ezzel az ügy társadalmi jelentőségét (Horváth, 2016). Egy 2013. szeptember 9-én elhangzott beszédében például így fogalmazott: „A legszimbolikusabb dolog a rezsicsökkentés [...] annak a

szimbóluma, hogy Magyarország képes önálló és szuverén gazdaságpolitikát folytatni, amely a magyar emberek érdekeit veszi figyelembe.”³

Bár a rezsicsökkentés rövid időn belül hozott látható változásokat a háztartások rezsivel kapcsolatos kiadásaiban, nem volt képes hosszú távú megoldást nyújtani a némileg mérséklődő, de továbbra is jelen lévő energiaszegénység problémájára (Bouzarovski és szerzőtársai, 2017; Bajomi és szerzőtársai, 2020). A kormányzati intézkedéscsomag ugyanis egyes, háztartási energiaellátáshoz szükséges alapanyagok árának jelentős emelkedését eredményezte, így például az elmúlt tíz évben a tűzifa ára 67 százalékkal, míg a széné 39 százalékkal növekedett (Weiner–Szép, 2022).⁴ A 2015-ben berobbanó bevándorlási válság hatására azonban a rezszi ügye e problémák ellenére is marginalizált pozícióba került a kormány napirendjén, így a miniszterelnöki beszédekben is (Pokornyi–Sághy, 2021). A nemzetközi válsághelyzetre ugyanis a Fidesz–KDNP egy új közpolitikai kommunikációs stratégiával válaszolt, amely a bevándorláspolitikai kérdését emelte napirendjének szimbolikus, kiemelt helyére (Bocskor, 2015). Úgy tűnt, hogy a kormány már elsősorban nem a rezsicsökkentés témáján keresztül demonstrálta a társadalmi érdekek védelmére tett erőfeszítéseket (lásd Orbán fent idézett mondatát), erre ugyanis az évtized második felében sokkal inkább az idegen országokból érkező illegális bevándorlók elleni intézkedéseket használta fel (Bíró-Nagy, 2022). A kormányzati stratégiák átalakulása pedig a miniszterelnöki beszédek szakpolitikai tartalmának változásaiban is tetten érhetővé vált. A bevándorláspolitikai válság hatására a kormányfői kommunikáció leginkább kiemelt (szak)politikai kérdésévé lépett elő, számos gazdasági és társadalmi ügyet – így a rezsicsökkentést is – háttérbe szorítva vált a miniszterelnöki beszédek legfontosabb ügyévé (Reményi–Glied-Pap, 2023). S bár a rezsikérdés a köztes időben sem tűnt el teljesen a beszédekből, a 2022-ben berobbanó globális energiaválságig már nem tudott ismét előtérbe kerülni.

A REZSI ÜGYÉNEK RENESZÁNSZA A KORMÁNYZATI NAPIRENDEN: A 2022-ES ENERGIAVÁLSÁG

2022-ben, a globális energiaválságra válaszul a kormánypártok a bevándorlási (Bocskor, 2015) és a COVID–19 okozta egészségügyi krízis (Körösényi–Szabó–Böcskei, 2022) során alkalmazott közpolitikai kommunikációs stratégiához tértek vissza, amely elsősorban a napirendjük átrendeződésére épített. Az átrendeződés azonban – ellentétben a tíz évvel korábbi helyzettel – ekkor már nem a kormány szándékai szerint ment végbe. Azt ugyanis a nemzetközi események generálták, amelyre a Fidesz–KDNP az energiapolitika előtérbe helyezése révén reagált (a válságok közpolitikai napirendekre gyakorolt hatásairól lásd: Baumgartner–Jones, 1993). A rezszi ügye a rezsicsökkentés júliusban

bejelentett szigorításának idején került ismét előtérbe, amelynek keretein belül a kormány a nemzetközi energiaválságra válaszul a korábbi általános 10 százalékos kedvezményes rezsiár helyett egy kétszintű árképzési rendszert vezetett be. Ennek értelmében a háztartások kedvezményes árat fizettek évi 2523 kWh villamos energia-, illetve kedvezményes földgázárát évi 1729 m³ (vagy 59 132 MJ) fogyasztásig, a meghatározott küszöböt átlépő fogyasztás azonban piaci áron került elszámolásra.⁵

A kormány által eszközölt megszorítások indoklása kiemelt jelentőséggel bír a mindenkori választói bizalom fenntartása érdekében (a bizalom szerepéről lásd Boda–Patkós, 2018), így a Fidesz–KDNP kiemelt célja a hatékony válságkezelés, a pénzügyi stabilitás demonstrálása, valamint a közvélemény meggyőzése lehetett arról, hogy az erre fordított állami pénzek – különösen az államkasszába érkező adók – hatékonyan szolgálják a kollektíva érdekeit (a COVID–19 kapcsán lásd Körösenyi–Szabó–Böcskei, 2022). A válságkommunikáció fontos részének látszott továbbá a háztartások válságkezeléshez való hozzájárulásának hangsúlyozása is, amely – tehát a magasabb árak elfogadása és az energiatakarékosság – elengedhetetlen a válság leküzdéséhez (e stratégiákról lásd Singh és szerzőtársai, 2021). E stratégia pedig a miniszterelnöki beszédekben is megjelent. Orbán Viktor 2022. július 15-én például a Kossuth Rádió „Jó Reggelt, Magyarország!” című műsorában így fogalmazott: „Arra kérem a rezsicsökkentés kedvezményezettjeit, hogy értsék meg a helyzetet és segítsenek az ország működőképességének, az emberek életszínvonalának, munkahelyeinek és nyugdíjainak megőrzésében ezekben a nehéz időkben.”

A miniszterelnök fenti nyilatkozata Orbán Viktor válságkommunikációs stratégiájának egy kiemelt célját tükrözheti vissza: a kormányzati intézkedéseket a miniszterelnöki kommunikáció révén legitimálni a társadalom számára (lásd Baumgartner–Breunig–Grossman, 2019, valamint Sebők–Boda, 2021 átfogó könyveit), e cél pedig a rezsivel kapcsolatos kormányfői megnyilvánulások tartalmát is befolyásolhatta. Ahogyan 2013-ban a sikerek megvilágítására, úgy közel tíz évvel később a kormányzati narratíva hangsúlyozására lehetett szükség, ami a migrációs (lásd Bíró-Nagy, 2022) és a COVID–19- (lásd Körösenyi–Szabó–Böcskei, 2022) válságokhoz hasonlóan a kormánypártok EU-kritikus retorikájához való illeszkedést jelenthette, elsősorban az EU szankciós politikájának előtérbe helyezése révén. A 2013-ban fellendülő energiapolitikai diskurzustól eltérően ugyanis a rezsi ügyét a Fidesz–KDNP 2022-ben már nem önmagában tárgyalta. Kérdéseit gyakorta az orosz–ukrán háború relációjában értelmezte (Özoflu–Arató, 2023; Plesz–Körösenyi, 2024), általában a válságkezelés másik kiemelt intézkedésével, az üzemanyag-ársapkával együttesen.⁶ A válság és a szigorítások elsődleges okozóiként a nemzetközi szereplőket, különösképp az Európai Uniót, az elhibázott szankciós politikáját és az olajbeszerzés nehézségeit nevezték meg, amellyel szemben a magyar kormány a nemzetgazdasági érdekeket szem előtt tartva hozza meg a szükséges gazdasági és

energiapolitikai döntéseket (lásd Müller–Slominski, 2024). A kormány tehát a válságkezelést, mint a nemzetközi elitek elleni harcot keretezte (Illés–Körösényi–Gyulai, 2020), amelynek eredményeként az energiapolitika kérdése kiemelt helyet kapott a kormánypárti politikusok uniós ügyekkel kapcsolatos kommunikációjában. E narratíva Orbán Viktor 2022. július 1-én a Kossuth Rádióban elhangzott interjújában is visszaköszönt: „Mert egyfelől itt van ez az ukrán–orosz háború, ahol segítséget akarunk nyújtani az ukránoknak, és bár Magyarország sosem volt híve a szankciós politikának, de valamilyen okból az uniós országok nagy része hisz abban, hogy szankciókkal eredményt lehet elérni.”

A fentiek alapján:

H1: Míg 2013-ban a miniszterelnöki beszédek közpolitikai tartalma elsősorban nem a rezsi köré épült, úgy a válság hatására 2022-ben a kormányfői megszólalások egyik fő témájává vált, amely a beszédek tartalmára és megosztottságára is kihatott.

H2: A miniszterelnök 2013-ban a rezsi kapcsán sikerkommunikációt folytatott, megnyilvánulásai során a program sikereinek kiemelésére fókuszált.

H3: 2022-ben az energiapolitika kiemelt szerepet kapott a miniszterelnök EU-s ügyekkel kapcsolatos kommunikációjában.

ADATOK ÉS MÓDSZERTAN

A miniszterelnöki beszédek és a hipotézisek a Hungarian Comparative Agendas Project (CAP) kutatócsoportja által épített adatbázisok segítségével kerülnek vizsgálatra (a CAP-adatbázisokról lásd Sebők–Boda, 2021). Az elemzésbe a beszédek három csoportját vontam be. Egyfelől, a 2013-as évre vonatkozóan a kormányfő parlamenti felszólalásait, valamint az országgyűlésen kívül elhangzott összes beszédét vizsgáltam. Ez utóbbi csoportba a CAP adatsorai alapján a miniszterelnök valamennyi, nyilvános fórumon tartott beszéde bekerült, legyen szó szakmai konferenciáról vagy épületátadó ünnepségről. Az elemzés ugyanakkor nem terjed ki a kormányfő különböző sajtóorgánumoknak adott interjúira, ezek ugyanis a szakirodalom szerint elősorban a média napirendjét tükrözik vissza, jellemzően a kérdező által kijelölt témák köré épülnek (lásd Baumgartner és szerzőtársai, 2019). Magyarországon ez alól a Kossuth Rádió „Jó Reggelt, Magyarország!” című műsorának adott péntek reggeli miniszterelnöki interjúk jellelhetnek kivételt, amelyek a kormány számára fontos (szak)politikai kérdésekre fókuszálnak, így alapvetően a kormányzati napirendhez illeszkednek és a miniszterelnök kommunikációs stratégiáira vizsgálhatnak rá (lásd Csizmadia, 2020). A miniszterelnök első rádiós interjúira azonban csak az évtized második

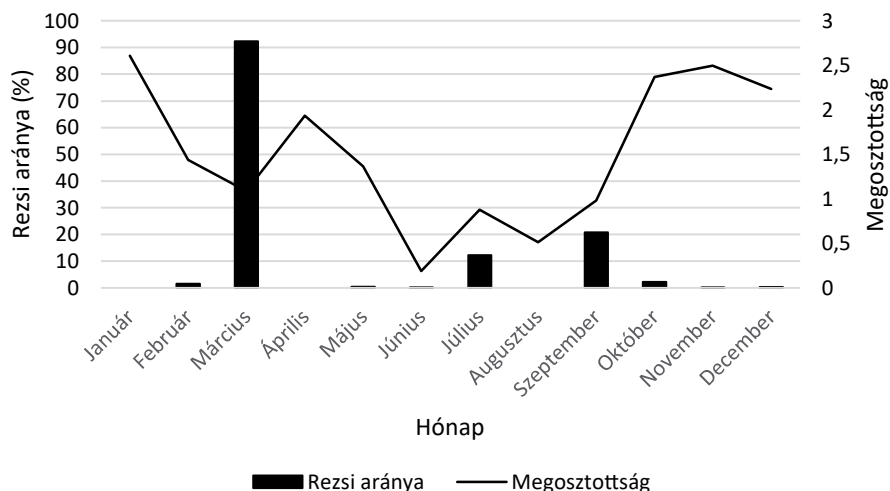
felében került sor, így 2013-ra vonatkozóan ezekről nem állnak rendelkezésre CAP-adatok. Másfelől, a parlamenti felszólalások csak a 2013-as évre vonatkozóan kerülnek elemzésre. Orbán ugyanis az elmúlt években itt egyre ritkábban kért szót, ülőszakonként mindössze 2-3 alkalommal (Pokorny-Sághy, 2021). Megszólalásai viszonylag rövidek, a kormány számára legfontosabb közpolitikai és politikai ügyeket általában nem itt mutatja be a nyilvánosság számára – ha mégis, az adott kérdésről máshol már esett szó. Általában a Kormányinfón, amely 2015 márciusi indulása óta rendszeresen ad helyet a kiemelt jelentőségű kormányzati intézkedésekkel kapcsolatos bejelentéseknek.⁷ Azonban, miután itt a mindenkori kormányzóvivő és a Miniszterelnökséget vezető miniszter képviseli a kormányt – a miniszterelnök csak az évről évre decemberi rendezvényeken szokott részt venni –, a Kormányinfót nem vontam be a vizsgálatba. Orbán parlamenten kívüli beszédei esetében szintén figyelembe vettem a miniszterelnöki kommunikációban eszközölt stratégiai változtatásokat. A 2022-es időszakra vonatkozóan így a Kossuth Rádió „Jó Reggelt, Magyarország!” című műsorának adott interjút elemeztem, amely az elmúlt években a miniszterelnök legfontosabb kommunikációs fórumává vált.

A beszédeket a magyar CAP-adatbázisok mondatok és kvázi mondatok (különálló, de önálló tartalommal bíró mondatrészek) szerint kategorizálva (kódolva) tartalmazzák. A szakpolitikai tartalommal nem bíró mondatrészeket (például „Jó napot kívánok!”) az elemzés során külön csoportba soroltam, szerepüket azonban nem vizsgáltam. A 2013-ban elhangzott beszédek esetében így 283 (parlamenti felszólalások)⁸ és 3448 (parlamenten kívül elhangzott beszédek), míg a 2022-es interjúkra vonatkozóan 2683 kódolt mondat és kvázi mondat került bevonásra. Az adatokat két lépésben elemeztem. Az első hipotézis (*H1*) esetében leíró statisztikákat készítettem, egyfelől a rezi kategóriájába sorolt mondatok és kvázi mondatok arányáról, másfelől pedig a beszédek megosztottságáról.⁹ Ez utóbbi ugyanis megmutatja, hogy a szakpolitikai ügy milyen mértékben volt képes magára vonni a kormányfői fókusz és háttérbe szorítani más közpolitikai kérdéseket. A második és a harmadik hipotézis (*H2* és *H3*) esetében kulcsszavas keresést alkalmaztam. A *H2* vizsgálata során a rezi kategóriájába sorolt mondatokban a sikerkommunikációra utaló kulcsszavak alapján végeztem keresést,¹⁰ a *H3* esetében az EU-val kapcsolatos kérdések kategóriájába sorolt mondatok és kvázi mondatok közül egy közpolitikai szótár segítségével választottam ki azokat, amelyek az energiapolitikához kapcsolódnak.¹¹

EREDMÉNYEK

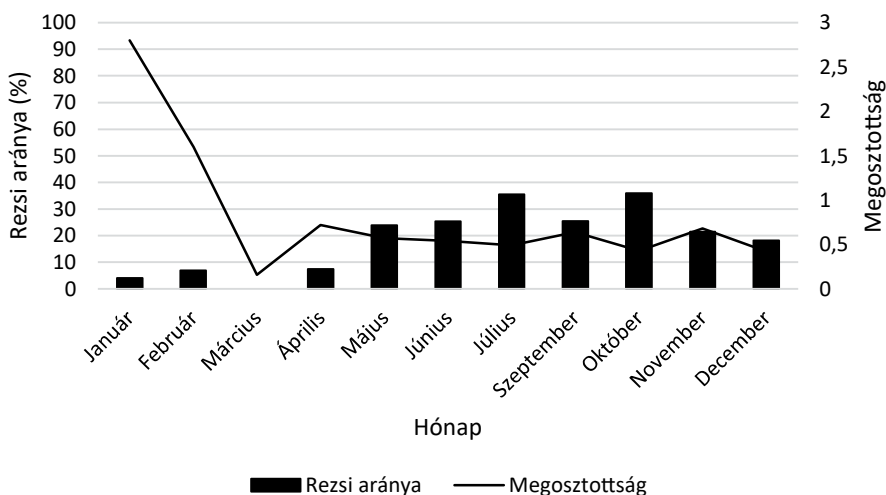
Az első hipotézis (*H1*) vizsgálata során leíró statisztikákat készítettem a rezi-kérdés beszédekben tapasztalható arányairól, valamint a miniszterelnöki megszólalások megosztottságáról (1–2. ábra).

1. ábra. A rezsikérdés a miniszterelnöki beszédekben és a beszédek megosztottsága, 2013. január és december között.

Forrás: A szerző saját készítésű ábrája a Hungarian Comparative Agendas Project adatbázisai alapján.

2. ábra. A rezsikérdés a miniszterelnök Kossuth Rádió „Jó Reggelt, Magyarország!” című műsorában adott interjúiban és az interjúk megosztottsága, 2022. január és december között.

Forrás: A szerző saját készítésű ábrája a Hungarian Comparative Agendas Project adatbázisai alapján.

Az 1. és a 2. ábra tanulsága szerint a rezsi ügye meglehetősen eltérő arányban jelenik meg a 2013-ban és a 2022-ben elhangzott miniszterelnöki beszédekben. A január és február közötti időszakokban azonban még ennek ellenkezője látszik. A rezsicsökkentés indulásának idején, 2013 januárjában például kérdéseit a kormányfő még egyáltalán nem, majd februárban is csak érintőlegesen hozta szóba (2%), de aránya 2022-ben is mindössze 4 és 7%. Az első esetben ez feltehetően a rezsicsökkentés kezdeti nehézségeinek leküzdésének, az első tapasztalatok megszerzésének ideje, így nagy ívű sikerekről akkor még nem lehetett beszélni. 2022-ben az eredmények még az orosz–ukrán háború és az energiaválság által nem befolyásolt szakpolitikai kommunikáció állapotát mutatják, amelyhez januárban a beszédek meglehetősen magas megosztottsága is társult, 2,8 értékkel. A magas megosztottság 2013 első hónapjaiban is visszaköszön, 2,6 és 2,1 eredményeket mutat.

A miniszterelnöki beszédek közötti első érdemi különbség azonban már ekkor megmutatkozik, a megszólalások 2022 februári megosztottsága ugyanis már 1,6 értéken áll. A februárban kirobbanó orosz–ukrán háború azonnali hatást fejtett ki a kormányfői kommunikációra, ami ekkor még a külpolitikára és a biztonságpolitikára irányuló megnövekedett figyelmet jelentette. A 2013 és a 2022 közötti eltérések azonban tovább erősödtek. Ez a hónap például 2013-ban fordulópontot hozott a rezsivel kapcsolatos miniszterelnöki kommunikációban, a szakpolitikai tartalom 92,3 százaléka a lakossági energiafelhasználás témája köré épült. 2022 tavaszának első hónapjában azonban egyáltalán nem került előtérbe a kérdés, a kormányfő továbbra is elsősorban a háború eseményeire fókuszált. A megosztottság azonban itt is meglehetősen hasonló képet mutat. Míg a 2013-ban tapasztalt 1,08-as érték a rezsicsökkentés első sikereinek hatásaira utal, addig a 2022-ben látott 0,16-os eredményt egyértelműen a háborúval kapcsolatos fenti kérdések dominanciája idézte elő.

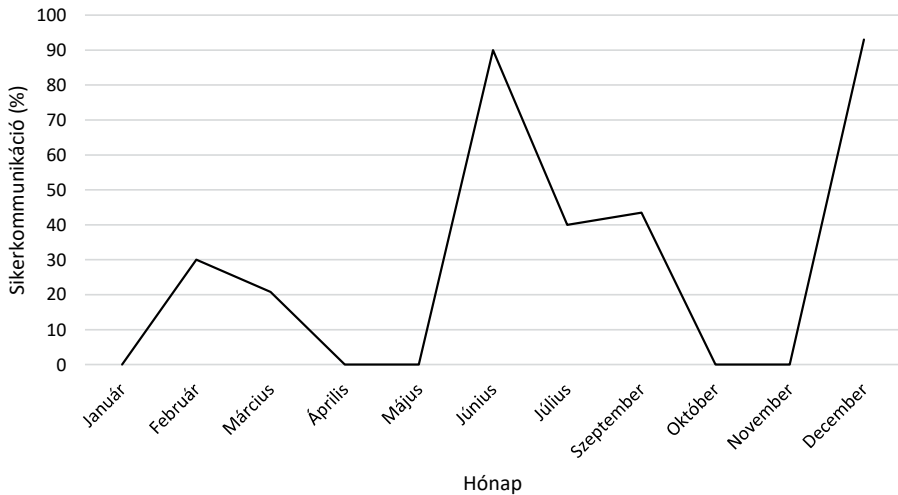
Az áprilistól decemberig tartó időszakok azonban két különböző kommunikációs stratégiát mutatnak meg. 2013-ban például a rezsi kérdésköre szinte egyáltalán nem került előtérbe a miniszterelnöki beszédekben. Áprilisban a kormányfő sem a parlamenti felszólalásaiban, sem azon kívül nem beszélt a lakossági energiafelhasználásról, májusban és júniusban is mindössze 1-1 alkalommal – aránya így ezekben a hónapokban az 1 százalékot sem érte el. Júniusban némi növekedés látszik, 12,1 százalékon állt, majd az augusztusi nyári szünetet követően szeptemberben 20,67 százalékot ért el. Ez az emelkedés azonban meglehetősen rövid időre szólt, 2% körüli értékeket mutatva a téma az év végére szinte teljesen kiszorult a beszédekből. Úgy tűnik tehát, hogy a sikeresen működő rezsicsökkentés, valamint az ügy közpolitikai napirendeken való kiemelkedése mellett nem volt arra szükség, hogy a miniszterelnök az ügyet szimbolikus státuszba emelve győzze meg a közvéleményt a kormányzás hatékonyságáról. Ezt ugyanis Orbán egy másik szakpolitikai kérdés, a vi-

lággazdasági válság utóhatásaival kapcsolatos kormányzati teljesítmény hangsúlyozása révén demonstrálta, amelynek egyik fontos fázisa, az IMF-hitel utolsó részletének befizetése is a rezsicsökkentés első évében történt. Ez utóbbi szerepére a miniszterelnöki kommunikáció végig alacsony megosztottsága is utal, amely 0 és 1 közötti értékeket mutatva tükrözi vissza, hogy Orbán mindössze néhány témát emelt ki beszédeiben – elsősorban a gazdasági válság által leginkább érintett makrogazdasági ügyeket.

2022-ben a fentiekől eltérő eredményeket láthatunk. Bár az április és december közötti időszakban a beszédek megosztottsága a 2013-ban tapasztalt értékekéhez hasonló, a fókusztt ekkor már más szakpolitikai kérdések, köztük a rezi vonja magára. A lakossági energiafelhasználás ennek köszönhetően az év nagy részében 20-30% közötti arányokat mutat, amelynek legalacsonyabb pontja áprilisra (7,5%), míg tetőpontjai júliusra (35,4%) és szeptemberre (35,3%) tehetők. A tapasztalt növekedés feltehetően a rezsicsökkentésben eszközölt szigorítások nyári bejelentéséhez és az első számlák kiküldéséhez köthető.¹² A köztes időszakban – eltekintve az augusztusi nyári szünettől – az ügy miniszterelnöki beszédekben tapasztalt arányai 23-25% közötti értékeket mutatnak, amely májusban 23,9, míg júniusban 25,3%. A 2013-as év sikeres hónapjaival ellentétben az új kommunikációs stratégia keretében arra volt tehát szükség, hogy a kormányfő a válságkezelési intézkedések kérdéseit felszínen tartsa, indokolja a megszorítások szükségességét és igazolja a krízis kontrollálhatóságát. Orbán erre irányuló szándékait megszólalásainak megosztottsága is alátámasztja, ami az év végéig nem érte el az 1 értékét. 2022-ben tehát a miniszterelnök mindössze néhány témára összpontosított, az energia témakörén kívül csak a korábbiakban is kiemelkedő külpolitika és a biztonságpolitikai kérdések kerültek előtérbe. Ennek köszönhetően a beszédek megosztottsága áprilisban 0,72, majd május és július között 0,5 körüli értéket mutatott. Az év második felében hasonló eredmények látszanak, szeptemberben a megosztottság 0,43, míg októberben 0,68 és decemberben 0,42.

A miniszterelnök szakpolitikai kommunikációja mögött húzódo stratégia legfontosabb vonásait a *H1* kapcsán kapott eredmények világították meg. Az eredmények további árnyalása érdekében a második és a harmadik hipotézis (*H2* és *H3*) kapcsán a beszédek közpolitikai tartalmáról végzek megfigyeléseket, elsőként a kormányfő sikerkommunikációjáról (2013) (3. ábra).

3. ábra. Sikerkommunikáció a miniszterelnöki beszédekben, 2013. január és december között

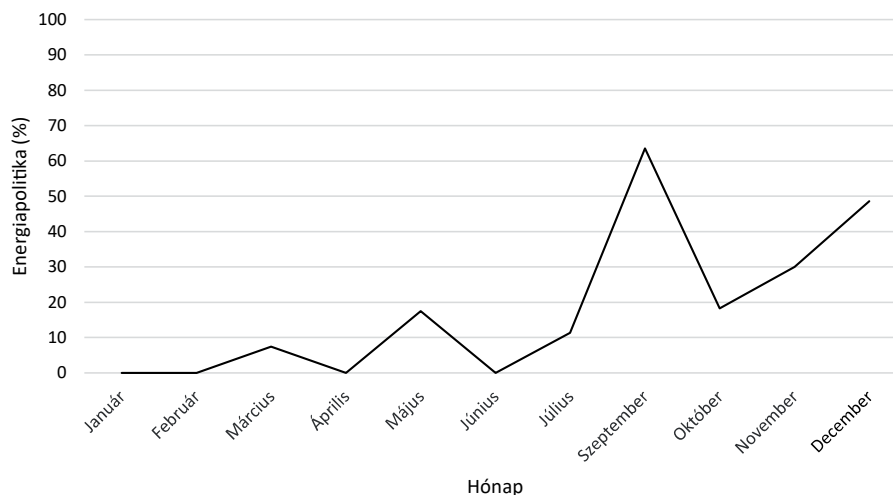

Forrás: A szerző saját készítésű ábrája a Hungarian Comparative Agendas Project adatbázisai alapján.

A 3. ábra tanulsága szerint a 2013-ban elhangzott miniszterelnöki beszédek mögött húzódó sikerkommunikációs stratégia három alkalommal jelent meg a kormányfő rezsivel kapcsolatos megszólalásaiban: Orbán Viktor elsőként január és március között, majd májusban és szeptemberben, végül pedig decemberben fordult a sikerkommunikáció felé. A köztes időszakokban azonban jelentős visszaesés látszik, sőt a rezsicsökkentés sikereihez kapcsolódó közpolitikai tartalom teljesen el is tűnik a beszédekből. Az ügy tehát meglehetősen hullámzóan jelenik meg a miniszterelnöki megszólalásokban, így a 2013 februárjában tapasztalt 30 százalékos márciusban 21,8 százalékra, majd nullára esik vissza, azonban júniusban előbb 90 százalékra ugrik, majd júliusban és szeptemberben 40 és 43,5 százalékra mérséklődik. Az utolsó hullám decemberben jelentkezik, itt az arány 93. Feltételezhető azonban, hogy e tendencia a beszédek és a jogalkotás közötti összefüggéseknek tudható be. A miniszterelnöki beszédek közpolitikai tartalmát ugyanis a törvényhozás napirendje jelentősen befolyásolhatja (lásd Sebők–Boda, 2021), amely így a rezsicsökkentéssel kapcsolatos kormányfői megnyilvánulásokra is hatással bírhatott. Erre utalnak a tapasztalt hullámzások is, amelyek során a sikerkommunikáció erősödése egybeesett a rezsicsökkentés bevezetésével, majd a második és a harmadik hullám során hatályba lépő kedvezményekkel is.

Az elemzés utolsó szakasza az EU-val kapcsolatos témák energiapolitikához köthető kérdéseinek szerepét vizsgálja a 2022-ben elhangzott miniszterelnöki beszédekben (H3) (4. ábra).

4.ábra. Energiapolitika az EU-s ügyekkel összefüggésben a miniszterelnöki beszédekben 2022. január és december között

Forrás: A szerző saját készítésű ábrája a Hungarian Comparative Agendas Project adatbázisai alapján.

A 4. ábra tanulsága szerint a 2022-ben a Kossuth Rádiónak adott miniszterelnöki interjúkban az energiapolitikával kapcsolatos kérdések meglehetősen gyakran kerültek elő az EU-s ügyek tárgyalása során. Ez elsősorban az év második felében jellemző, amelynek kezdőpontja júliusra tehető, mikor is az arányuk 11,3%. A témakör ezt megelőzően csak márciusban (7,37%) és májusban (17,5%) jelenik meg a kormányfői megszólalásokban, a többi hónapban Orbán az uniós ügyekkel összefüggésben az energiapolitika témáját nem érintette. Szerepe azonban az év második felében felerősödik, amely a miniszterelnök régi-új kommunikációs eszközének ismételt alkalmazására utal. Az eredmények alapján tehát Orbán a korábbi válságok idején felépített kommunikációs stratégiához tért vissza, így a magyar kormány által hozott, az energiapolitikát érintő döntések indoklása során is nagy hangsúlyt fektetett az EU döntéshozatali gyakorlatával és a szankciókkal kapcsolatos kérdésekre, a kritikák megfogalmazására. Mindez pedig a témakör folyamatos felszínen maradását eredményezte. Így például szeptemberben már az Európai Uniót érintő megszólalások 63,54 százaléka az energiapolitika kérdésköre mentén épült fel, míg az októberben látható mérséklődést (18,29%) követően szerepe novemberben (30%) és decemberben (48,57%) sem csökkent.

KONKLÚZIÓ

A tanulmány a rezszi kérdésének miniszterelnöki kommunikációban betöltött szerepét vizsgálta 2013-ban és 2022-ben. A rezszi ugyanis az egyetlen olyan szakpolitikai ügy, ami a 2010 utáni Fidesz–KDNP-kormányzás ideje alatt két különböző parlamenti ciklusban, egymástól eltérő folyamatoknak köszönhetően emelkedett ki a kormány napirendjében. Az elemzés a napirendre kerülés módjában tapasztalt különbségek miniszterelnöki megnyilvánulásokra gyakorolt hatásait tárta fel, amelyből két közpolitikai kommunikációs stratégia bontakozott ki. 2013-ban a miniszterelnöki megszólalások meglehetősen ritkán érintették a rezszi kérdését, az a rezsicsökkentés programjának elindítását követően sem vált a kormányfői kommunikáció domináns szakpolitikai ügyévé. 2022-ben azonban a miniszterelnök rezsivel kapcsolatos kommunikációja új irányt vett. Bár a nemzetközi energiaválság mélyülésének idején sem volt a 2013-ban tapasztalt eredményekhez hasonló kiemelkedés, ügyét a kormányfő az év márciusát leszámítva végig felszínen tartotta beszédeiben.

A tanulmány három hipotézis vizsgálatára tett kísérletet. Az első hipotézis (*H1*) esetében kapott eredmények a kormányfő közpolitikai kommunikációs stratégiájának fő vonásaira mutattak rá. A CAP-adatok vizsgálata alapján 2013-ban a kormány által megszabott keretek között működő rezsicsökkentés kapcsán Orbán Viktor csak a fontosabb mérföldköveknél, a kedvezmények hatályba lépését követően, majd a második és a harmadik hullámú bővítések idején szólalt meg. A miniszterelnök ezáltal egyfelől jelezte, hogy a rezszi fontos, hiszen, ha kell, beszél a kérdéseiről, figyelmét azonban a problémás területekre helyezhette át (lásd 2013-ban az IMF-hitel és a világgazdasági válság esetét). 2022-ben azonban a válság hatására bevezetett megszorítások bejelentését követően a kérdés gyakorlatilag végig felszínen maradt, szerepe az év végéig nem mutatott figyelemre méltó gyengülést. A kapott eredményeket a CAP-adatok második hipotézis (*H2*) kapcsán végzett elemzése is megerősítette. 2013-ban a kulcsszavas keresés alapján kirajzolódó sikerkommunikáció alkalmazásának íve lekövette a rezszi szerepének beszédekben tapasztalható változásait. Röviden, ha a miniszterelnök a lakossági energiafelhasználásról beszélt, a rezsicsökkentés sikereit emelte ki. Hasonló folyamatok bontakoztak ki Orbán 2022-es megszólalásai kapcsán is, a miniszterelnök ugyanis a kormányzati intézkedésekkel kapcsolatos megszólalásait rendszeresen egészítette ki az EU-s ügyekkel, a döntéshozatali folyamatokkal kapcsolatos témákkal is. Ez utóbbit a szintén a CAP adatbázisai segítségével vizsgált harmadik hipotézis (*H3*) esetében kapott eredmények is megmutatták.

Összességében, az eredmények arra utalnak, hogy a rezszi kérdésének kormányfői kommunikációban betöltött szerepe a miniszterelnök kormányzati napirendhez és a nemzetközi folyamatokhoz való alkalmazkodását tükrözheti

vissza, amelyet a két vizsgált időszak eltérő hangsúlyai is megmutatnak. Így, ha egy szakpolitikai ügy a kormány szándékai szerint kerül a közpolitika-alkotás és a politikai napirendek élére, a miniszterelnök egy lépést hátra lépve csak akkor avatkozik be a folyamatokba, ha az szükségesnek látszik. Válság idején azonban egy kettős stratégiát alkalmaz, ami egyfelől a megszorítások indoklását jelenti, másfelől azonban magába foglalja a külső tényezők, különösen az Európai Unió válsághelyzetben betöltött szerepének folyamatos hangsúlyozását is.

JEGYZETEK

- ¹ 1336/2022. (VII. 15.) Korm. határozat az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzsről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a22h1336.kor>
- ² Lásd a 2013. évi LIV. törvényt a rezsicsökkentés végrehajtásáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300054.tv>
- ³ A beszédet lásd a Hungarian Comparative Agendas „Miniszterelnöki beszédek” című adatbázisaiban. Forrás: <https://cap.tk.hun-ren.hu/miniszterelnoki-beszedek-1990-2018>
- ⁴ Lásd a Portfolio átfogó cikkét a rezsicsökkentésről. Forrás: <https://www.portfolio.hu/krtk/20201013/mire-mentunk-a-rezsicsokkentessel-451630>
- ⁵ Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200259.kor>
- ⁶ A kormány 2021. november 15-én jelentette be, hogy a benzin és a dízel árának felső határát 480 Ft/liter szinten rögzíti. Az ársapka eltörlését 2022. december 6-án egy rendkívüli Kormányinfón jelentették be, amely aznap este 23 órától lépett hatályba.
- ⁷ Forrás: <https://kormany.hu/miniszterelnokseg/hirek>
- ⁸ Bár a parlamenti felszólalások száma jelentősen elmarad a Kossuth Rádióknak adott interjúkban, valamint az országgyűlésen kívül elhangzott beszédekben szereplő mondatokétól, 2013-ban a miniszterelnök itt rendszerint a kormány számára legfontosabb ügyekről beszélt, így elemzésük hozzájárulhat Orbán kommunikációs stratégiájának eredményes vizsgálatához.
- ⁹ A beszédek megosztottságát a Shannon H Megosztottsági Index segítségével vizsgáltam (lásd Jennings és szerzőtársai, 2011). A megosztottság maximum 3 értéket vehet fel, ekkor a beszédekben szereplő összes kérdésre egyenlő mértékű figyelem jut, így például minden ügyet egy-egy mondatban foglal össze. A legkisebb felvehető érték 0, amely esetében a beszéd egyetlen témára fókuszál, más kérdések nem kerülnek szóba.
- ¹⁰ A kulcsszavas keresést a „csökken” (2013) kifejezés alapján végeztem, amely egy többlépcsős folyamat során került kiválasztásra. Első lépésként egy közpolitikai szótár épült, amelyben a rezsicsökkentéshez kapcsolódó tíz legfontosabb kifejezést azonosítottam (pl. kedvezmény, engedmény) (a kulcsszavas keresés módszertanáról lásd: Yu–Chang–Qin, 2022). A miniszterelnöki beszédekben ugyanakkor meglehetősen változatos szóhasználat figyelhető meg (lásd: CAP-adatbázisok), ami megnehezíti további releváns kulcsszavak megbízható azonosítását. A szótárban szereplő kifejezések többsége ugyanis mindössze néhány alkalommal fordult elő a beszédekben, így a közpolitikai kommunikációra gyakorolt hatásuk elhanyagolhatónak tekint-

hető. Ez alól egyedül a csökken kifejezés jelentett kivételt, amely a következő lépésben végzett manuális utóellenőrzés eredményei alapján számos kontextusban megjelent a sikerkommunikáció keretei között – akár a program általános sikerességére, akár annak jogalkotásban betöltött szerepére vonatkozóan. Például Orbán Viktor 2013. február 23-án, a budapesti Millenáris Teátrumban elhangzott évtértékelő beszédében így fogalmazott: „Rezsicsökkentésre évtizedek óta nem volt példa Magyarországon.”. Hasonlóképp, a 2013. július 4-én tartott napirend előtti felszólalásában a következőt mondta: „A rezsicsökkentés minden magyar családnak fontos, ez nem pártkérdés. [...] A törvényjavaslat önök előtt van.” A csökken kifejezés alapján végzett kulcsszavas keresés célja tehát a sikerkommunikációs stratégia azonosítása, valamint a miniszterelnöki beszédek vonatkozó részeinek tágabb tematikus csoportosítása. S bár feltehető, hogy a sikerkommunikáció keretei tovább is szűkíthetők vagy más értelmezési keretekhez kapcsolódó kulcsszavak segítségével összevethető – például annak vizsgálata révén, hogy a miniszterelnök milyen mértékben hangsúlyozza a programnak a szociálpolitika vagy éppen a gazdaságpolitika területén elért eredményeit –, a beszédek nyelvezetének diverzitása, valamint a közpolitikai szótárak segítségével végzett vizsgálatok elemzési korlátainak következtében (így például, hogy bizonyos kifejezések közötti kapcsolatok megvilágítására nem alkalmas) e csoportok szótáralapú megközelítés révén történő azonosítása feltehetően nem nyújtana megbízható eredményeket. Ezért a tanulmány a sikerkommunikáció mélyebb vizsgálatára nem vállalkozik, célja a kormányfői kommunikációs stratégia azonosítása.

¹¹ A közpolitikai szótáron alapuló kulcsszavas keresést a CAP kódönyve szerint a külpolitika kódja alá sorolt mondatok és kvázi mondatok esetében végeztem el. A kiválasztott szövegrészek első lépésben egy közpolitikai szótár segítségével kerültek különválasztásra aszerint, hogy tartalmaznak-e az Európai Unió ügyeivel összefüggő kifejezéseket (például „EU”, „Unió”, „szankció”), vagy sem. A szűkítés alapján megtartott mondatok- és kvázi mondatok ezt követően további szűkítésre kerültek az energiapolitikáról szóló esetekre, például „rezi”, „üzemanyag” és „gáz” kifejezések alapján. Az Európai Unióval kapcsolatos szövegrészek esetében a szűkítésre tehát nem kizárólag a rezi, hanem az energiapolitika témaköre mentén került sor. A miniszterelnök ugyanis 2022-ben az EU-s vonatkozású energiapolitikai kérdéseket rendszerint együtt kezelte, megszólalásaiban a rezi ügyét meglehetősen ritkán emelte ki külön (a közpolitikai szótárakról lásd Sebők, 2016).

¹² A módosított Rezsicsökkentési Program 2022. augusztus 1-től vált hatályossá, amelynek bejelentésére júliusban egy soron kívüli Kormányinfót tartottak Gulyás Gergely Miniszterelnökséget vezető miniszter és Németh Szilárd, a rezsicsökkentés fenntartásáért felelős kormánybiztos részvételével.

IRODALOM

Bajomi, Anna Zsófia–Feldmár, Nóra–Kőszeghy, Lea (2020): Trapped in politics: Energy poverty in Hungary. In: Jigla, George – Sinea, Anca – Dubois, Ute – Biermann, Philipp (szerk.): *Perspectives on energy poverty in post-communist Europe*. Routledge, London, 25–54. <https://doi.org/10.4324/9781003000976>

- Bartha, Attila–Boda, Zsolt–Szikra, Dorottya (2020): When populist leaders govern: Conceptualising populism in policy making. *Politics and Governance*, Vol. 8, No. 3, 71–81. <https://doi.org/10.17645/pag.v8i3.2922>
- Baumgartner, Frank–Jones, Bryan D. (1993): *Agendas and instability in American politics*. Chicago, University of Chicago. <https://doi.org/10.2307/2944826>
- Bíró-Nagy, András (2022): Orbán's political jackpot: migration and the Hungarian electorate. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 48, No. 2, 405–424. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1853905>
- Baumgartner, Frank–Breunig, Christian–Grossman, Emiliano (2019): *Comparative Policy Agendas Theory, Tools, Data*. Oxford University Press, Oxford.
- Bocskor, Ákos (2018): Anti-immigration discourses in Hungary during the 'Crisis' year: The Orbán government's 'National Consultation' campaign of 2015. *Sociology*, Vol. 52, No. 3, 551–568. <https://doi.org/10.1177/0038038518762081>
- Boda, Zsolt–Patkós, Veronika (2018): Driven by politics: Agenda setting and policy-making in Hungary 2010–2014. *Policy Studies*, Vol. 39, No. 4, 402–421. <https://doi.org/10.1080/01442872.2018.1478075>
- Bouzarovski, Stefan–Tirado Herrero, Sergio (2017): Geographies of injustice: the socio-spatial determinants of energy poverty in Poland, the Czech Republic and Hungary. *Post-Communist Economies*, Vol. 29, No. 1, 27–50. <https://doi.org/10.1080/14631377.2016.1242257>
- Böcskei Balázs (2015): Rezsicsökkentés: a közpolitikai változás, mint politikai innováció. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 24, No. 4, 94–114.
- Csizmadia Ervin (2020): Politikai vezetés a koronavírus okozta válsághelyzetben. Orbán Viktor nyilvános szereplései március eleje és május vége között. *Szellem és tudomány: a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének folyóirata*, 11(2): 223–248.
- Enyedi Zsolt–Szabó Andrea (2022): Rezsicsökkentés, adó-visszatérítés, háború, Orbán szeretete – ezért szavaztak a Fideszre. Telex. <https://telex.hu/belfold/2022/06/03/enyedi-zsolt-szabo-andrea-post-election-kutatasi-elemzes-sorozat-harmadik-resz>
- Green-Pedersen, Christoffer–Mortensen, Peter B. (2018): The agenda-setting power of the prime minister party in coalition governments. *Political Research Quarterly*, Vol. 71, No. 4, 743–756. <https://doi.org/10.1177/1065912918761007>
- Hegedűs, Dániel (2022): Hungary's Self-Peripheralization in the European Union: Background and Prospects. In: Boss, Ellen és Lorenz, Astrid (szerk.): *Politics and Society in Hungary*. Springer, Wiesbaden. 173–188. https://doi.org/10.1007/978-3-658-39826-2_10
- Horváth Tamás (2016): A fáraó varázsol. A rezsicsökkentés beágyazottsága. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 25, No. 3, 135–146.
- Illés Gábor–Körösényi András–Gyulai Attila (2020): Gátépítéstől az ultipartiig – A természet elleni játszma endogenizálása az Orbán-rezsimben. In: Körösényi András–Szabó Andrea–Böcskei Balázs (szerk.): *Vírusba oltott politika. Világjárvány és politikatudomány*. TK Politikatudományi Intézet–Napvilág Kiadó, Budapest, 17–30.
- Jennings, Will–Bevan, Shaun–Timmermans, Arco–Breeman, Gerard–Brouard, Sylvain–Chaqués-Bonafont, Laura–Green-Pedersen, Christoffer–John, Peter–Mortensen, Peter B.–Palau, Anna

- M. (2011): Effects of the Core Functions of Government on the Diversity of Executive Agendas. *Comparative Political Studies*, Vol. 44, No. 8, 1001- <https://doi.org/1030.10.1177/0010414011405165>
- Körösényi András–Szabó Andrea–Böcskei Balázs (szerk.) (2022): *Vírusba oltott politika: Világjárvány és politikatudomány*. Napvilág Kiadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Budapest.
- Molnár, Csaba (2025): If there is nothing else to say: the local content of interpellations. *The Journal of Legislative Studies*, 31(1): 20–42. <https://doi.org/10.1080/13572334.2022.2127644>
- Mortensen, Peter B.–Green-Pedersen, Christoffer–Breeman, Gerard–Chaqués-Bonafont, Laura–Jennings, Will–John, Peter–Palau, Anna–Timmermans, Arco (2011): Comparing Government Agendas: Executive Speeches in the Netherlands, United Kingdom, and Denmark. *Comparative Political Studies*, Vol. 44, No. 8, 973–1000. <https://doi.org/10.1177/0010414011405162>
- Müller, Patrick–Peter, Slominski (2024): Hungary, the EU and Russia’s war against Ukraine: the changing dynamics of EU foreign policymaking. In: Wiesner, Claudia–Knodt, Michéle (Eds.): *The War Against Ukraine and the EU: Facing New Realities*. Springer Nature, Cham, 111–131. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-35040-5>
- Novoszáth Péter (2017): Karcúsított kormányzás és rezsicsökkentés. *Polgári Szemle*, Vol. 13, No. 1-3, 13–26. https://polgariszemle.hu/images/content/pdf/psz_2017_1-3.szam_3.pdf
- Özoflu, Melek A.–Arató, Krisztina (2023): The populist framing of the Russia-Ukraine war by the Hungarian government: convergence or contestation in the EU. *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 23, No. 4, 717–735. <https://doi.org/10.1080/14683857.2023.2273022>
- Plesz, Bendegúz–Körösényi, András (2024): The opportunities and constraints of successful heresthetical strategies: attitudes, identities, and the framing of the Russian-Ukrainian war in Hungary. *East European Politics*, Online first, 1–25. <https://doi.org/10.1080/21599165.2024.2435824>
- Pokorny, Zsanett–Sághy, Eszter (2021): The policy agendas of liberal and illiberal democracy (1990–2018). In: Sebők, Miklós–Boda, Zsolt (szerk.): *Policy Agendas in Autocracy, and Hybrid Regimes: The Case of Hungary*. Palgrave Macmillan, Cham, 207–244. https://doi.org/10.1007/978-3-030-73223-3_8
- Pokorny, Zsanett–Barczikay, Tamás (2025): The Role of Legitimacy in Shaping Tax Morale: The Case of Hungary. *East European Politics and Societies*, Online first. <https://doi.org/10.1177/08883254251324435>
- Reményi, Péter–Glied, Viktor –Pap, Norbert (2023): Good and Bad migrants in Hungary. The populist story and the reality in Hungarian migration policy. *Social Policy Issues* 59(4), 323–344.
- Sata, Róbert (2023): Performing crisis to create your enemy: Europe vs. the EU in Hungarian populist discourse. *Frontiers in Political Science*, Vol. 5, Article 1032470. <https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1032470>
- Sebők Miklós (szerk.) (2016): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. L’Harmattan, Budapest
- Sebők, Miklós–Boda, Zsolt (szerk.) (2021): *Policy Agendas in Autocracy, and Hybrid. Regimes: The Case of Hungary*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-73223-3_1
- Singh, Pardeep–Singh, Suruchi–Kumar, Gaurav–Baweja, Pooja (szerk.) (2021): *Energy. Crises, Challenges and Solutions*. Wiley Backwell, Oxford.

- Stojilovska, Ana–Guyet, Rachel–Mahoney, Katherine–Gouveia, J. Pedro–Castaño-Rosa, Raúl–Živcic, Lidija–Barbosa, Ricardo–Tkalec, Tomislav (2022): Energy poverty and emerging debates: Beyond the traditional triangle of energy poverty drivers. *Energy Policy*, Vol. 169, Article 113181. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113181>
- Vliegenthart, Rens–Walgrave, Stefaan–Baumgartner, Frank–Bevan, Shaun–Breunig, Christian–Brouard, Sylvain–Chaqués Bonafont, Laura–Grossman, Emiliano–Jennings, Will–Mortensen, Peter–Palau, Anna–Sciarini, Pascal–Tresch, Anke (2016): Do the media set the parliamentary agenda? A comparative study in seven countries. *European Journal of Political Research*, 55(2), 283-301. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12134>
- Weiner, Csaba–Szép, Tekla (2022): The Hungarian utility cost reduction programme: An impact assessment. *Energy Strategy Reviews*, Vol. 40, Article 100817. <https://doi.org/10.1016/j.esr.2022.100817>
- Yu, Jeffrey Xu–Chang, Lijun–Qin, Lu (2022): *Keyword search in databases*. Springer, Bern. <http://dx.doi.org/10.2200/S00231ED1V01Y200912DTM001>

A „NEMZETI NAGYSÁG” ORBÁN VIKTOR DISKURZUSÁBAN

Ferencz Gábor

(ELTE Politikatudományi Doktori Iskola)

A tanulmány beérkezett: 2025. március 15., opponálás: 2025. május 17., véglegesítő: 2025. május 22.

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány célja Orbán Viktor civilizációs diskurzusának elemzése és vonzerejének magyarázata Laclau hegémóniaelmélete és a lacani pszichoanalízis révén. A posztfundacionalista diskurzuselemzésre épülő esettanulmány azt állítja, hogy Orbán narratívája a történelmi mítoszokhoz való kapcsolódása és a követők vágyait megragadó fantázia miatt lehet vonzó. A nemzeti nagyság fantáziája azt ígéri, hogy a „liberális elit” legyőzésével Magyarország visszanyeri befolyását és az illiberális modell nyugaton is elterjed.

Kulcsszavak: diskurzuselemzés ■ hegémónia ■ identifikáció ■ nacionalizmus ■ politikai mítoszok ■ populizmus ■ pszichoanalízis

Orbán Viktor szerint a liberalizmus válságba sodorta a nyugati civilizációt, miközben Ázsia megerősödött, sőt a geopolitikai világrend súlypontja egyre inkább keletre került. Magyarország a földrajzi fekvése, történelme és kultúrája miatt kivételes adottságokkal rendelkezik: két világ határán helyezkedik el, amelyek között képes közvetíteni. Mindez nemcsak „a nemzet” felemelkedését alapozza meg, hanem a sikerhez vezető, keleti modelleket követő illiberális politika „a nyugat” megújulásának is mintája lehet.

A tanulmány célja, hogy magyarázatot adjon egy olyan vízióval való azonosulásra, amely mintaadóként (Hettyey, 2024), sőt a nyugati civilizáció megmentőjeként tünteti fel Orbán politikáját. E retorikának alapvető jellemzője az ellenségképek folyamatos konstruálása (Böcskei, 2021: 66–72.), amely nemcsak polarizálja, hanem a populizmus formulája szerint, a hatalommal rendelkezők és az alávetettek antagonizmusában artikulálja a diskurzust (De Cleen–Stavarakakis, 2017; Palonen, 2018). Kapcsolódik a nemzetközi populist jobboldal „civilizációk harcáról” szóló narratívájához (Brubaker, 2017), azonban jelentős mértékben különbözik is tőle. Orbán elsősorban nem az iszlám, hanem a liberális elit ellenében határozza meg a Fidesz identitását, egyszerre ígéri a nemzeti újjászületést és a nemzetközi viszonyok átalakítását (vö. Dudlák, 2023;

Kiss, 2022). A tanulmány arra a kérdésre kíván válaszolni, hogy mitől vonzó ez a grandiózus politikai ambíció.

Az elitközpontú megközelítések azt feltételezik, hogy a politikai vezér hívei passzív befogadóként csupán elfogadják a felkínált valóságmagyarázatot. Körösenyi, Illés és Gyulai (2020: 75–92., 175–193.) úgy vélik, hogy Orbán a politikai víziójának létrehozásakor brikolőr módjára, pragmatikusan válogat a készen talált ideológiai elemek között, amivel a hívek azonosulnak. A tanulmány ezzel szemben azt hangsúlyozza, hogy az identifikáció nem top-down, hanem *relacionális folyamat* (Ostiguy–Moffitt, 2021: 52.). Lévi-Strauss (1966) szerint a brikolőr a rendelkezésre álló elemekből állít elő új konstrukciót, mindazonáltal a mitikus gondolkodást is jellemző brikolázs nem jelent önkényes és korlátlan variálhatóságot, mert a mítoszok nem különálló, hanem egymáshoz kapcsolódó történetek. A válság és a megújulás narratívája egyfelől azért ragadja meg a képzeletet, mert azokhoz a kikristályosodott mítoszokhoz kötődik, amelyek a társadalmi gondolkodás horizontját alkotják (Laclau, 1990).

Feischmidt (2020) a Trianon-kultusz mozgósító erejének vizsgálatakor a hétköznapi diskurzusokra hívja fel a figyelmet. A történelmi sérelmekre való hivatkozásban és az aranykor iránti nosztalgiában a jelenbéli veszteségek fejeződnek ki, amelyek megalapozzák a politikai identitást. Az elemzés jól megragadja a diskurzus szereplőinek mítoszformáló tevékenységét, azonban az újnacionalizmus ideológiaelöttes magját, az identifikáció affektív oldalát erősítő fantázia-konstrukció jórészt implicit marad. A fantázia középpontjában egy elveszett/ellopott, harmóniát ígérő tárgy áll, amely a vágyaikon keresztül ragadja meg a híveket (Stavrakakis, 1999: 45–54.; Žižek, 1989: 45.).

Amikor Orbán azt állítja, hogy a magyar egy nyugaton élő, de „keleti nép”, azzal nemcsak történelmi mítoszokra alapozza a diskurzust, hanem a kivételességtudatot is építi. Az előrevetített nemzeti felemelkedésnek viszont „a nyugatot” uralma alatt tartó „liberális világrend” állja útját. A nemzeti nagyság fantáziájának ígérete, hogy a „liberális/woke Góliát” legyőzése után Magyarország visszanyeri egykori befolyását, sőt Orbán modellje elterjed a nyugati világban. Ennek a vágyképnek a vonzereje abból ered, hogy nemcsak „a nyugathoz” kapcsolható sérelmekre és szégyenérzetre támaszkodik, hanem az Orbán által megtestesített *enfant terrible* énképére is, aki átlépi a határokat és folytatja a magyarság szabadságharcos hagyományát.

A tanulmány első részében a populizmus elméleti keretében vetem fel az azonosulás problémáját, majd Laclau hegemoniaelmélete és Lacan pszichoanalitikus fogalmai mentén felvázolom az azonosulás elméletét. Ezt követően bemutatom a posztfundacionalista diskurzuselemzés által inspirált módszertant, illetve ismertetem a forrásokat, amelyek a miniszterelnök 2010 és 2023 közötti beszédeit, valamint jobboldali értelmiségiek publicisztikáit foglalják magukban. Az elemzést a diskurzus rekonstruálásával kezdem, meghatározom azokat a csomópontokat, amelyek alapján a civilizációs narratíva törté-

nelmi mítoszokhoz köthető. Ezek dichotóm logikáját a már említett fantázia tartja mozgásban, ami által megragadható az orbáni világképpel való azonosulás dinamikája. A konklúzióban a főbb állításokat ütköztetem a Körösenyi–Illés–Gyulai-féle elemzés egyes aspektusaival.

A POPULIZMUS ÉS AZ AZONOSULÁS KÉRDÉSE

A legtöbb elmélet megegyezik abban, hogy a populizmus középpontjában a népre, mint kollektív identitásra való hivatkozás áll, amelynek célja az elittel szembenálló politikai alany létrehozása. A populizmus eszmeszerűségét valló megközelítés számára azonban a „tisztá nép” és a „korrupt elit” többé-kevésbé adottak, ezért nem vizsgálja, hogy miként jönnek létre ezek a kategóriák (Mudde–Rovira Kaltwasser, 2017). A vezérre fókuszáló stratégiai elemzésekben már fontosabb szerepet kap az identifikáció kérdése, csak hogy ez a követők szempontjából passzív folyamatként jelenik meg (Weyland, 2001). A diszkurzuselmélet talaján álló irányzatok az identitást nem adottságként fogják fel, hanem relacionálisan értelmezik, amely a politikai küzdelem kontextusában jön létre (Laclau, 2011). A harc tétje a hegemonia, amely elrendezi a társadalmi valóságot egyben tartó jelentéseket. A populista artikuláció egyik feltétele, hogy a jelölők közül kiemelkedjék egy *csmópont*, amely egy jelölési láncolatban horgonyozza le az elemeket, azaz kijelöl egy határt, amin túl ott van a Másik, amely „megakadályoz abban, hogy teljes mértékben magam legyek” (Laclau–Mouffe 2001: 111.; lásd még Ferencz, 2025; Szabó, 2022: 411–425.). Az identifikáció folyamatában az *antagonizmusnak* konstitutív szerepe van, mivel még ha csak részlegesen is, de ezek a határok stabilizálják az identitásokat (Torfing, 1999: 120.). Laclau a populizmust olyan formális logikaként határozza meg, amely két szembenálló részre osztja a diszkurzív teret: egy hatalmi *elit*re és egy alávetett helyzetű *népre* (De Cleen–Stavrakakis, 2017). A nép és az elit kategóriáihoz azonban nem tapad eleve adott tartalom, jelentésük más jelölők viszonylatában kristályosodik ki (Vulovic–Palonen, 2023: 550.). Vagyis mindkettő olyan *üres jelölő*, amely egyenértékűségi viszonyt teremt a benne sűrűsödő különbségek között, ezáltal jelenít meg „egy hiányzó teljességet” (Laclau, 1996: 40.). Laclau szerint a közös név által összekapcsolódó követelések hozzák létre „a népet”, mint politikai cselekvőt (Laclau, 2011: 120–138.).

A név által megjelenített egység megszilárdulásához a populista aktorok egy *válságnarratívát* alakítanak ki, melyben megjelölik a válság okait és felelőseit, vagyis „előadják és állandósítják a válságérzetet, mintsem egyszerűen reagálnának rá” (Panizza–Stavrakakis, 2021: 27.). Ha ez a *kizökkenés* helyrehozhatatlan, az addig hegemon világgép összeomlik, ezáltal az identitások felbomlanak (Laclau, 1990: 39–41.). Az identitásválság csakis a felhasadt társadalmi szövetek újravarrásával, az identitás rekonstruálásával szüntethető

meg, ami feltételezi, hogy az affektív energiák valamilyen tárgyra (pl. személyre vagy eszmére) irányulnak. Ez az *affektív befektetés*¹ egyidejűleg erősíti a csoporton belüli kohéziót, illetve a Másiktól való elhatárolódást (Vulovic–Palonen, 2023: 555.). Laclau Freudot követve az azonosulás kétféle irányát említi. Míg a hívek és a vezér közötti identifikáció egy *vertikális* tengelyen helyezhető el, addig a követők a szolidaritás, a bajtársiasság érzésében *horizontálisan* egymáshoz is kapcsolódnak (Panizza–Stavrakakis, 2021: 36). Freud azt is állítja, hogy csak azt a vezetőt fogadják el, akiben a követők a saját vonásaikat vélnek felfedezni (Laclau, 2011: 74.). A vezér tehát nemcsak rendkívüli személyként lép elő, hanem „egyszerű emberként” is. A populizmus relacionális megközelítése éppen ezért feltételezi, hogy a vezér fellépésének és szavainak rezonálnia kell a vezetettek *megélt tapasztalataival* (Ostiguy–Moffitt, 2021: 53.). Norval pedig azt emeli ki, hogy a politikai szubjektumok új formái nem a semmiből keletkeznek, ezért a politikai nyelv *genealógiájának* feltárása fontos az azonosulás megértéséhez (Panizza–Stavrakakis, 2021: 37.).

Összefoglalva, a populista projekt akkor válik egyértelműen „az elit” kihívójává, amikor (1) megjeleníti az ellenséget és a tőle való elhatárolódással (2) megfogalmazza az identitását, továbbá (3) az általa kínált alternatíva egységként jeleníti meg a diffúz követeléseket, ami (4) összecseng a leülepedett diszkurzív mintázatokkal, annak érdekében, hogy (5) a tömegből érzelmi köteleket is jelentő politikai közösség váljék. A valóságmagyarázatnak ezért kapcsolódnia kell az értelmezést orientáló magától értetődőségekhez, azaz a politikai közösséget megalapozó diskurzusokhoz, továbbá affektív kötődéseket kell kialakítania, amely biztosítja a közösség kohézióját és tartóssá teszi az azonosulást.

AZ AZONOSULÁS DIMENZIÓI

Laclau nem véletlenül beszél „freudi áttörésről” a populizmus-elmélethez vezető úton, mivel a *Tömegpszichológia* az azonosulás alapvető dimenzióit ragadja meg. Freud a korabeli nézetekkel vitatkozva kifejti a kétségeit afelől, hogy a vezető szuggesztív fellépése és jelszavai önmagukban képesek magyarázni az identifikációt (Freud, 1995: 189–211.). Elismeri, hogy a vezetőnek rendelkeznie kell bizonyos tulajdonságokkal (pl. „presztízssal”), ám ennél fontosabb, hogy a követők azonosulása a közös vonások felismerésén és azon az ideálon alapul, ami a vezetőben testesül meg (uo.: 225.). A csoporttagok pszichéjében az énídeál helyét a vezető foglalja el, ami libidinális, affektív kötődést feltételez, egyúttal megalapozza az egymáshoz való kapcsolódást, mivel az azonos énídeállal rendelkezők között könnyebben kialakul a vonzalom (Freud, 1937: 46.). Freud a vezér alakját az apafigurával hozza összefüggésbe, akinek tulajdonságait a gyermek magába vetítve (introjektálva) igyekszik elsajátítani.

Lacan az apai metaforát *szimbolikus helyként* határozza meg, amely az énídeál fogalmához hasonlóan a társadalmi normák és értékek forrása (Hook, 2018: 121.). A Szimbolikus rend azt a készen kapott nyelvi univerzumot jelenti, amely értelmezhetővé teszi a külső és a belső világot (Fink, 1995: 3–13.). Alapvetően tudattalan, az egyén nem képes teljes mértékben elsajátítani („*a tudattalan a Másik diskurzusa*”), mégis általa történik a szubjektiváció (Lacan, 2006: 16.). A paternális funkció lényege ugyanis az anya és a gyermek közötti szimbiózis megszüntetése, az ödipális készletek elfojtása és a vágy társadalmilag elfogadott irányba terelése. A Szimbolikusba történő beavatást (a „szimbolikus kasztrációt”) megelőzően a gyermek elsődlegesen a tükörképével azonosul, amely az egészlegesség (*Gestalt*) szükségszerű illúzióját nyújtja, így ez a külső-idegen kép alapozza meg az *ideális én* képzetét (Lacan, 2006: 76.). Az Imaginárius lényege ennek a primer nárcizmusnak az élménye, amely kialakítja és leüleptíti a szubjektum énképét, amelyre a Szimbolikus ugyancsak hatással van. Ezzel a kettővel, mint társadalmi valósággal áll szemben a Valós, amely reprezentálhatatlan, a formátlan és differenciálatlan szükségletek keletkezési helye (Fink, 1995: 24–34.). Radikális negativitása miatt a Valós egyfajta űrként értelmezhető, amely időről-időre megzavarja a valóságot, ugyanakkor ez az a hiány, ami körül a Szimbolikus rend létrejön, hogy úrrá legyen a Valós „lehetlenségén” (Stavarakakis, 2008: 69.).

A szubjektum ontológiai hasadtsága (\$) miatt mondja Lacan, hogy az identifikáció diszkurzív konstrukciókra van utalva (Stavarakakis, 1999: 16.). A *meszterjelölő* (csomópont) rögzíti a szabadon lebegő diszkurzív elemeket, így a megnevezés lesz a szubjektum azonosságának forrása (Žižek, 1989: 112.). A szubjektiváció fogalmával az 'egyéni' és a 'kollektív' közötti választóvonal képlékennyé válik. A *szimbolikus identifikáció* hierarchikus kapcsolatot jelöl, amelyben az énídeál pozícióját jelen esetben a politikai vezér, vagy egy eszme foglalja el, aki/amely megtestesíti a követendő értékeket, illetve megvilágítja a világban zajló történések értelmét, és lehetővé teszi, hogy közösségként, egy átfogóbb entitás részeként tekintsenek magukra (Hook, 2018: 126–129.). Az azonosulás horizontális tengelyén, az *imaginárius identifikáció* dimenziójában a követők az ideális ént, azaz egy preferált énképet tükröznek vissza, amilyen-nek látni szeretnék magukat. De miért azonosul valaki az adott mintával?

Lévi-Strauss szerint a *mítoszok* egymáshoz kapcsolódó szimbolikus rendszereket alkotnak, egyúttal a gondolkodást is strukturálják. Egyszerre működnek világmagyarázatként és strukturáló modellként: lineáris időrendű elbeszélésként és időtlen struktúráként (Lévi-Strauss 2001/1: 167.; lásd még: Szabó, 2022: 134–138.). Ez a kettősség világít rá a mítoszok, mint hegemon diskurzusok időbeli tartósságára és rugalmasságára. Laclau megközelítésében a mítosz egy reprezentációs tér, amely egyfajta térképet ad a valóság értelmezéséhez (Laclau, 1990: 61–66.). Ereje az objektivitás létrehozásában nyilvánul meg, mi-

közben semlegesíti a kizökkenéseket és elrejtí a világgép kontingenciáját. Amennyiben egy értelmezés hegemonizálja a diskurzust, *társadalmi imagináriussá* válik, amely a többi valóságmagyarázat számára a magától értetődőségek horizontja lesz (Torfing, 1999: 115.). Egyidejűleg több mítosz is versenghet a hegemonia megszerzéséért, amikor pedig valamelyik imagináriussá válik, veszít a partikularitásából, üres formává alakul (Norval, 2000: 228.).

A hegemonikus formáció tehát egy olyan politikai projekt eredménye, amely sikeresen ábrázolja a saját rendjét teljességgként és természetesként, miközben a belső ellentmondásokat homályban hagyja (Howarth, 2004: 262.). A hegemonia ciklusa azonban előbb-utóbb a felbomlás felé halad, amelynek dinamikáját a korábbi hegemonikus küzdelmek, illetve a domináns mítosz rugalmassága adja. A mítosz funkciójából fakad a kettős természete, mivel egyszerre közvetít örökérvényűnek látszó igazságokat, ugyanakkor a folyton változó körülmények között kell orientálnia (Szabó, 1998: 223–229.). Amíg a „kizökkenés maga a temporalitás formája”, ami a társadalmi rendet fenyegeti, az imaginárius a térbeli rögzítés, az ismétlés által próbálja visszafogni a lebegő jelölők áramlását (Laclau, 1990: 41.). Ez azonban nem lehet pusztán repetitív mechanizmus, mivel meg kell birkóznia a folyamatos változással, ezért a mítosz máshonnan is kölcsönöz, hogy rekonstruálja magát (Lévi-Strauss, 2001/2: 207.). A mítosz nem lehet zárt, mert csak akkor képes tartósan orientálni, ha a narratíva hihetően magyarázza a dolgok állását (Bottici–Challand, 2010). A politikai mítoszok a közösség *alapvető, részben tudattalan hiedelmei*, amelyek „a világról tudatosan elmondottak és a tudattalanul érezhető dolgok között működnek” (uo.: 4.).

A lacani Szimbolikushoz és az Imagináriushoz kapcsolható az a struktúra, amit Laclau társadalmi imagináriusnak, horizontnak nevezett. Minél objektívebbnek és természetesebbnek tűnik ez a szabályozó rendszer, annál mélyebben gyökerezik a tudattalanban. Ezek a kikristályosodott mítoszok jelölik ki a közösség határait és hozzák létre azt a közös szimbólumrendszert, amelyben a vezér, mint ideál jelenhet meg. Számára a mítoszok olyan háttérvászonként szolgálnak, ami előtt előadja a történetét, amihez a követők kapcsolódnak. Lacan szerint az identifikációt a szubjektum vágya mozgatja, amely az elvesztettnek gondolt teljesség körül forog (Tengelyi, 1998: 14.). Nincs tartalma, ezért a *fantázia* ad neki irányt, biztosítja a fennmaradását, továbbá közvetít „a szubjektum és a vágy tárgy-oka, a hiányt elfedni akaró tárgy” között (Stavarakakis, 2008: 175.). A vágy egy képzeletbeli tárgyra irányul, amely (egy időre) betölti a hiány helyét, ezt nevezi Lacan *objet petit a*-nak, ami egyszerre jelenti magát az űrt és az azt körbefonó struktúrát (Fink, 1995: 83–97.), amihez mindig kapcsolódik egy szimbolizálhatatlan többlet. Amikor egy határtalanságérzés kerít hatalmába valakit, akkor ez, az „élvezet ideológiaelőttés magja” lép működésbe, ami nélkül elképzelhetetlen az azonosulás (Žižek, 1989: 140.). Ez az,

amit Lacan *jouissance* [~élvezet] fogalmával közelíthetünk meg, amely az űrt betöltő elképzelt teljességet jelöli, azonban soha nem érhető el. A fantázia mintegy ízelítőt ad a vágy tárgyával kapcsolatban, részleges élvezetben részesíti a szubjektumot, de mindig csak annyit kínál, amennyi a vágy fenntartását szolgálja. Ugyanis az ideológiai fantázia funkciója, hogy támogassa a szubjektum viszonyát a társadalmi valósághoz, koherenciát teremtsen és orientálja a vágyat (Žižek, 1989: 138.).² A fantázia tehát egyfelől a társadalmi viszonyok kontingenciáját segíti elrejtteni, ugyanakkor az ellenhegemonikus törekvéseket is mozgásba hozhatja (Glynos–Howarth, 2007: 147.). Ebben az esetben a fantázia az elveszett/lehetetlen élvezet visszavételére vonatkozik, amelyet a Másik ellopott a közösségtől. A fantáziának általában van egy *üdvözítő oldala*, amely az eljövendő aranykor képét villantja fel, amivel szemben egy *szörnyű* kimenettel járó képzet áll, amely akkor válhat valóra, ha nem sikerül legyőzni az ellenséget (Stavrakakis, 1999: 100.).

MÓDSZEREK ÉS ADATFORRÁSOK

Az esettanulmány Orbán liberális nemzetközi renddel szembenálló civilizációs narratíváját és annak vonzerejét vizsgálja. A kutatási kérdés nemcsak a diskurzus szerkezetére kíváncsi, hanem arra is, hogy miként hoz létre affektív kötődést, hogyan szolgálja a politikai vízióval való azonosulást.

Első lépésként szükséges a kutatás tárgyának *problematiszálása* (Glynos–Howarth, 2007: 167.), azaz fontos tisztázni, hogy milyen kontextusban bukkan fel a civilizációs narratíva és mi a funkciója? Kihez szól? Milyen diskurzusok kapcsolódnak hozzá? Ezek a kérdések rávilágítanak arra, hogy bár a jobboldal diskurzusában a 2001. szeptember 11-i merényletek óta a civilizáció és „az összecsapás mítosza” jelentős szereppel bír, Orbán számára mégis a 2007-ben kezdődő pénzügyi válság értelmezésében és a politikai jövőkép kialakításában kapott főszerepet. Mivel a miniszterelnök mást hangsúlyoz a hívei és a külföldi szövetségesei előtt, ezért a mintavétel során ezt is figyelembe vettem. A szövegkorpusz összeállítása azt a feltevést erősítette meg, hogy az érdekelvű, „realista” szemlélet és a mitizáló retorika között feloldhatatlan ellentmondás van, ezért ezekből a diszkurzív örökből indult ki az elemzés.

A kutatás a 2010 és a 2023 közötti időszakot, a civilizációs diskurzus felívelő szakaszát fogja át. A szövegkorpusz gerincét a miniszterelnök programadó beszédei alkotják, amelyek többsége a Bálványosi Nyári Szabadegyetemen hangzott el, ahol Orbán a világpolitikai folyamatokkal összefüggésben fejti ki gondolatait. Ezek mellett az amerikai republikánus párt rendezvényén (CPAC), illetve a Türk Államok Szervezetének találkozóján tartott beszédek kerültek a mintába. Az eseményeken kinyilvánított politikai irányvonal „kibontását” a Fideszhez közelálló véleményformálók írásaiban vizsgáltam, amelyek egy hetilapban

(*Magyar Demokrata*), illetve egy elméleti folyóiratban (*Kommentár*) jelentek meg. A publicisztikák nem kizárólag és közvetlen módon a civilizációs narratíváról szólnak, hanem az ehhez kapcsolódó témákról, így az „illiberális” politikáról, a migráció, a népesedés és a gender *kérdéséről*, illetve a kulturális hegemoniáról.

Az elemzés szakaszait a posztfundacionalista diskurzuselemzés (*post-foundational discourse analysis*, PDA) egyes változatainak adaptálásával alakítottam ki.³ A PDA Marttila-féle megközelítésének célja a szövegközpontú elemzés mikro- és a diskurzuselmélet makroszintje közötti távolság áthidalása (Marttila, 2015). Ennek érdekében két középszintű analitikus kategóriát dolgozott ki, amelyek megkönnyítik a szövegek kódolását.⁴ Az elemzés első szakaszában a következő szempontok alapján vizsgáltam a szövegeket:

1. a *diskurzív identitások* jelölik a diskurzus alanyait (protagonisták, ellenfelek, szövetségesek), az aktivitásokat (pl. cselekvés, interakció), a történések kontextusát (tér és idő) és a szövegben felbukkanó értékeket (etikai ideálok, ellentétes értékek);
2. a *diskurzív kapcsolatok* ezek közötti különbségre, egyenértékűségekre és ellentétre vonatkoznak.

Ezt követően a kódolás alapján rekonstruáltam a civilizációs diskurzus szerkezetét, ami által meghatároztam a csomópontokat és a hozzájuk kapcsolódó lebegő jelölőket. Csomópontnak a diskurzus kiemelkedő jelölőit nevezem, amelyek rögzítik a hozzájuk kapcsolódó jelölőket és ezáltal tesznek szert jelentésre.

Az elemzés utolsó szakaszában a már ismertetett pszichoanalitikus fogalmak révén vizsgáltam a diskurzus affektív oldalát, amihez Cederström és Spicer (2014) megközelítéséből indultam ki. A szerzőpáros a *hiányt* egy, a diskurzus által elfedni próbált hézagként vagy ellentmondásként közelíti meg, ami körül a legfontosabb csomópontokat is találjuk. A diskurzus kohézióját az affektív befektetés támogatja, amelynek középpontjában az *objet petit a*, egy kíváncsú fantáziatárgy áll, amelyet erőteljes emocionalitás vesz körül. Mivel ez a *jouissance* forrása, ezért vizsgálni kell, hogy az élvezet mely mintázatai kapcsolódnak hozzá. Mindezeket *fantazmatikus scénáriók*, előrevetített jövőképek foglalják keretbe, amelyek ígérhetnek harmonikus vagy éppen szerencsétlen végkimenetelt.

A CIVILIZÁCIÓS DISKURZUS ELEMZÉSE

Orbán beszédeiben már 2010-től azonosíthatók a később kibontakozó civilizációs diskurzus legfontosabb állításai (vö. Dudlák, 2023: 104.; Pesti, 2021: 17–29.). A narratíva válságosként értékeli a nemzetközi helyzetet, majd megnevezi a felelősöket, illetve mutatja a válságból való kivezető utat.

1. A liberalizmus gazdasági dogmái, túlzott individualizmusa válságba juttatták „a nyugati civilizációt”,⁵ miközben Ázsia megerősödött: „... az egész nyugati világ válságban van, miközben Indiában, Kínában 5–10 százalékos gazdasági növekedés van.” [...] „A rendszer fönntarthatóságát garantáló kölcsönös erkölcsi megfontolások, a hasznos és szükséges korlátok átadták a helyüket a gátlástalanságnak.” (Orbán, 2010).

2. A siker kulcsa az alapvető értékekhez való ragaszkodás: „Európától különböző területek viharos gyorsasággal emelkedtek föl, mert ők ragaszkodtak bizonyos értékekhez.” (uo.).

3. Magyarország lehet „a nyugat” megújulásának mintája, mivel a magyarok kivételessége az ellentétes hatások szintéziséből ered: „Az a körülmény, hogy Magyarországon mindig zűr volt, hogy minden hadiút keresztülment rajtunk [...] De közben ez rendkívül élessé és kifinomulttá tette az észjárásunkat. Ezért a magyar észjárás alapvetően szintetizáló észjárás, ami a legnagyobb előny lehet a 21. században.” (uo.).

Orbán szerint „(h)a az elmúlt száz évre tekintünk vissza, akkor azt mondhatjuk, hogy a magyar nemzet ezt a száz évet szinte kivétel nélkül természetellenes állapotban töltötte” (Orbán, 2011). Itt érdemes keresnünk azt az alapvető hiányt, amely körül a diskurzus szerveződik. Orbán arra utal, hogy Magyarország sem a monarchián belül, sem pedig azt követően nem volt *szuverén*,⁶ mivel mindig valamely nagyhatalom korlátozta a mozgásterét. Az utalás a Bécs–Moszkva–Brüsszel–Washington-metonimikus láncolat formájában az Orbán-beszédek visszatérő eleme. A „természetellenes állapotként” jellemzett hiány köré szerveződik a dichotóm diszkurzív tér, amelynek negatív pólusán a „*liberális világrend*”, a másikon pedig a „*nemzet*” üres jelölője található. Az önmagát „nemzeti pártként” meghatározó Fidesz a 2010-es országgyűlési választáson alkotmányozó hatalmat szerzett, amit Orbán a régi hatalmi viszonyok elleni lázadásként, „fülkeforradalomként” aposztrofált (Palonen, 2018: 315). Így a diskurzusban „a nemzet” jelölője egyenértékű „a népként” értelmezett választói többséggel. Az alávetett helyzetű „nép” a nemzetközi „liberális elittel” áll szemben, ilyen értelemben érvényesül a populizmus logikája a diskurzusban (De Cleen–Stavrakakis, 2017), azonban fontos látnunk, hogy mindez az artikuláció formáját adja és nem annak tartalmát.

Körösenyi, Illés és Gyulai (2020: 83–92.) az Orbán-rezsim legitimálására szolgáló átfogó narratívát „a sarkalatos ügyek” (alkotmányozás, rezsicsökkenetés, bevándorlás stb.) elemzésével próbálja megragadni, de az elbeszélés fonáljának rekonstruálása helyett annak mozaikszerűségére kerül a hangsúly. Kiss (2022: 199–201.) tanulmányában jól definiáltak a domináns ideológia kulcselemei (1: illiberális demokrácia, 2: lokalisták vs. globalisták, 3: individualizmus-kritika), azonban az ellenhegemón stratégia logikáját explicitebb módon is be lehet mutatni.

A civilizációs narratívában „a nyugattal” azonosított „liberális világrend” gazdasági, morális és politikai válságban van, keresztény identitása hanyatlik, vezető szerepe megkérdőjeleződött. Ennek oka, hogy „a nyugat” hátat fordított az alapvető értékeknek, ehelyett az *individualizmus* jegyében az egyén elsőbbségét hirdeti a közösséggel szemben. Ez a motívum az önzéssel és a közösséggel szembeni kötelességvállalás (pl. gyermeknemzés) hiányával kapcsolódik össze. Az őshonos népesség fogyása tömeges bevándorláshoz, a kultúrák keveredéséhez és társadalmi zavarokhoz vezet. Az individualizmusból eredeztetett jelenségek, mint az elvallástalanodás, a nemzeti identitás, a nemi szerepek és a nemek megkérdőjelezése a *woke* jelölőben sűrűsödnek. A nemzeti határok feloldása a *birodalom*ként működő „liberális világrend” célja, amely a nemzetállamokra kényszeríti a szabályrendszerét (lásd demokráciaexport, jogállamiság), ezáltal függővé teszi, gyarmatosítja azokat.

A természetes állapot, „a liberális világrend” fordítottjaként körvonalazódik, amelynek modellje egy eszményített keletkép lesz. Orbán szerint a feltörekvő ázsiai országok annak köszönhetik a sikereiket, hogy modernizációjuk közben ragaszkodtak kulturális értékeikhez, egységesek, munkaközpontúak, stabil politikai vezetésük biztosítja a társadalom rendjét. Az orbáni társadalomkép alapja a férfi és a nő kapcsolatán alapuló család, amely a gyermekvállalással járul hozzá a demográfiai téren fenyegetett, trianoni határok által szétszakított „nemzet” mint *közösség* fennmaradásához. Az ehhez illeszkedő *nemzettudat* a közösség iránti kötelességet helyezi előtérbe. Végül a versenyképes, cselekvő *nemzetállam* valósítja meg a nemzeti érdeken alapuló politikát.

Hol helyezkedik el Magyarország a „kelet” és „nyugat” által megosztott térben? A magyarság a keresztény Európa része, de „a kelethez” is kapcsolódik. „Keletről Nyugatról is jön a tőke. [...] Tranzitország vagyunk, és tranzitgazdaság is akarunk maradni.” (Orbán, 2022a). Orbán a *Tranzitország* jelölővel fejezi ki az identitás kettősségét, amelynek egyik oldalát „a nyugati” kereszténység, a másikat „a keleti” kollektívizmus és a rend tisztelete alkotja.

1. táblázat. Orbán civilizációs diskurzusának szerkezete.

Liberális világrend (nyugat)	Nemzet (kelet)	A mítosz archetípusa
birodalom	nemzetállam	<i>Kompország</i>
woke	nemzettudat	<i>Népi–urbánus ellentét</i>
individualizmus	közösség	<i>Nemzethalál</i>

A diskurzus csomópontjai ellentétpárokba rendezhetők, így a narratíva rétegekre bontható (1. táblázat). A rétegek egy-egy archetipikus politikai mítoszhoz kapcsolódnak, amelyek dichotóm logikája a „*kik vagyunk mi?*” kérdését járja körül. Azokat a mítoszokat nevezem archetipikusnak, amelyekben ezek

a dilemmák napjainkig érvényes módon artikulálódtak. Ahogy Lévi-Strauss kapcsán már utaltam rá, ezek a mítoszok egymásba fonódnak, de egyik sem vezethető vissza a másikra. Az első két ellentétpár az univerzális/partikuláris-ellentét logikájára épül, amelynek pólusai nem értelmezhetők egymás nélkül (Lacau, 1996: 26.), a harmadik mítosz azonban az egyenértékűség logikája alapján artikulálódik, ami sokkal kiélezettebbé teszi az antagonizmust.

A Kompország mítosza: „Dévénytől Tokióig” és „a Dunától a Potomac-ig”

Ady Endre allegóriája Magyarországot egy kelet és nyugat között ide-oda hányódó kompként ábrázolja, amelynek hatását jelzi, hogy az Európai Unió csatlakozáskor Mádl Ferenc államfő is ezzel a szóképpel fejezte ki, hogy az ország végre „kikötött” a nyugati parton. A költői látomásban megjelenő ambivalencia a modernitással való szembesülésre, az európai és a nemzeti identitás kérdésére vonatkozik (Kovács et al., 2011). Ady és a polgári radikálisok mindekelőtt a monarchia félféudális társadalmát és a szűklátókörű nacionalizmust utasították el (Gyurgyák, 2007: 157–164.), nem pedig „a keletet”, mivel a századfordulón az európaiság és az „ázsiai gyökerek” keresése még nem állt egymással ellentétben (Farkas, 2023). Csak az első világháborút követő veszteségek erősítették fel azt az értelmezést, hogy a nemzetiségek a nyugati hatalmakkal közösen árulták el a keresztény kontinenst évszázadokon át védő Magyarországot (Kovács et al., 2011: 163.). A politikai diskurzusban ekkortól vált egyre vonzóbbá „a keleti őshaza”, valamint az az elképzelés, hogy Magyarország a turáni rokonnépek szövetségében betöltheti a kelet és nyugat közötti „híd” szerepét (Farkas, 2023). A legradikálisabb eszmék a „Dévénytől Tokióig” terjedő rokonságra építő „magyar birodalmi gondolat” körül forogtak és a „turáni kultúra” felsőbbrendűségét hirdették „a nyugati dekadenciával” szemben (Ablonczy, 2016: 207.).

A rendszerváltást követően ismét a „felzárkózás” követelése uralta a döntően liberális politikai diskurzust, amely szerint a modernizáció („a nyugat utolérése”) a nyugati minták átvételével lehetséges (Melegh, 2006: 19.). A 2007-ben kezdődő globális válságból kiindulva Orbán azonban már egy másik mítoszt kínált. Ha ugyanis „a nyugat” hanyatlik, ellen kell állni a liberalizmus „gyarmatosítási törekvéseinek” (Békés, 2022). A Kompország-metaforát egy ellentétes előjelű értelmezés váltja fel: Orbán *Tranzitországa* a prosperitás biztosítékeként tünteti fel Magyarország liminális helyzetét, amely keresztény kultúrája miatt sem „a kelethez”, „illiberális” politikája miatt viszont „a nyugathoz” sem tartozik egészen. Ezen az identitáson alapul a „konnektivitás stratégiája”, amely a kormány külpolitikájának irányvonalait hivatott egységesítőként megjeleníteni. *Tranzitorság* küldetése először is a „kelet” és a „nyugat” közötti közvetítés, amire a kettős identitása révén válik alkalmassá, másodszor

a befolyásának regionális kiterjesztése, harmadszor pedig „a liberális világrend” alternatívájának létrehozása (Orbán, 2024).

Az „illiberális demokráciáról” szóló beszédében Orbán az államok versenyképességéből kiindulva olyan rendszerek irányában jelölte ki az új koordinátákat, „amelyek nem nyugatiak, nem liberálisok, nem liberális demokráciák, talán még demokráciák sem” (Orbán, 2014). Az ilyesféle rendszereknek tulajdonított jellemzők, mint a közösség érdekeinek az egyéni szabadság fölé helyezése, az állam ideológiai semlegességének elutasítása vagy a gazdasági protekcionizmus (Giró-Szász, 2022) „a kelet” idealizált képét konstruálják meg. A Fidesz-kormányok „keleti nyitásnak” nevezett gazdaságpolitikájához eredetmítoszok kapcsolódnak, amelyek a közép-ázsiai „őshazára” és a magyarok ázsiai eredetű értékeire (becsület, tisztelet, felelősség stb.) hivatkoznak, de felidéznek a radikális turanizmus nyugatot ostromozó toposzait is (Ablonczy, 2016: 255.; Moreh, 2015: 348.). „Mi tehát egy Nyugaton élő keresztény nép vagyunk, amely a hun-türk eredet alapján áll, a magyarok magukat Attila késői leszármazottjaként tartják számon. [...] Magyarországot Európában gyakran illetik a legnyugatibb keleti nép jelzővel. Ezt korábban sértésnek szánták, ebben egyfajta lenézés és lekezelés fejeződött ki.” (Orbán, 2018).

Min alapul a regionális befolyás erősítésére vonatkozó elképzelés? Orbán úgy véli, hogy a Visegrádi Együttműködés országai képviselik „a nyugati civilizáció” esszenciális értékeit, versenyképesek, a kormányzási modelljük hatékonyabb az intézményes fékek és ellensúlyok rendszerénél (Dudlák, 2023: 112.). „Európa újból naggyá tétele”, „eredeti identitásának” újrafelfedezése a Kárpát-medencéből indul ki a „nemzetek Európája” jegyében (Békés, 2022). „Senki sem zárhatja ki ebben a pillanatban, hogy az európai fősodor nem ott halad majd a következő években, ahova Magyarországot próbálták kiszorítani az európai fősodorból. Így lesz a feketebárányból nyáj, a kivételből főirány.” (Orbán, 2016).

A Fideszhez közeli véleményformálók immár nem követő, hanem mintaadó szerepben látják az orbáni Magyarországot, amelynek modelljét a tengerentúlon is igyekeznek átvenni. A „Dunától a Potomac-ig” (Szánthó, 2023) terjedő szövetség létrehozását elsősorban Orbán „illiberalizmusának” és egy-egységteremtő karakterének tulajdonítják.

A népi–urbánus ellentét mítosza: „No Woke Zone”

A két világháború között egy másik polarizáció is kialakult, amely máig befolyásolja a társadalmi ellentétek megformázását (Balázs–Molnár, 2019: 43–47., 212–254.). A századeleji radikálisok szellemi örököseként az *urbánusok* modern társadalmi intézményeket, polgári jogokat követeltek, illetve élesen kritizálták a paraszti világ romantikus ábrázolását (Fricz, 1997). A *népiek* viszont magyar

különútként képzeltek el a reformokat és azt vetették az urbánusok szemére, hogy idegen (zsidó) kultúrát akarnak a társadalomra kényszeríteni (Gyurgyák, 2007). A kölcsönös démonizálás által fűtött vitát a kommunista rezsim hallgattatta el, de annak dichotóm logikája, egyes momentumai („magyar megmaradás”) tovább kísértettek például a népesedési diskurzusban (Heller et al., 1990). A rendszerváltáskor ez a minta az új politikai határok konstruálását szolgálta (Fricz, 1997: 49.).

A népi–urbánus ellentét mítosza a „globalista liberális elitet” kiszolgáló „internacionalista baloldal” és a „népi-nemzeti” értékeket képviselő jobboldal küzdelmeként aktualizálódott a Fidesz diskurzusában (Böcskei, 2021: 67.; Palonen, 2006: 16–19.). Feléledtek a város és a vidék, az univerzális és a partikuláris értékek dichotómiái, ahol „a nemzeti oldal” az eszményített, ősi, népi kultúra képviselője, a „balliberális oldal” pedig az Idegen ügynöke. Az ellentétet a civilizációs narratíva ágyazza immár átfogóbb keretbe, amelyben a nemzetközi „liberális elit” kulturális hegemoniáján keresztül őrzi a pozícióját. Eszerint a „liberális imperializmus” egy nemzeti határokat felszámoló „világbirodalom” létrehozására irányul, miközben „a gyarmatosított népeket” megfosztja az identitásuktól (Békés, 2021).

A stratégia az antagonizmus fenntartására épül, amelyben a negatív Másik jelölője folyamatosan eltolódik. Ennek egyik példája a *kultúrmarxizmus* képében megjelenő ellenség, amely a hagyományos értékeket pusztító, világuralomra törő szereplőként az angolszász szélsőjobboldal narratívájában jelent meg (Busbridge et al., 2020). A Fidesz diskurzusában a „globális elit” szolgálatában álló kultúrmarxista (= urbánus = kozmopolita stb.) értelmiség elfoglalta a kulturális hídfőállásokat és „a nihilizmust” terjeszti (Schmidt, 2022). Ehhez kapcsolódik a *woke* üres jelölője, amely többek között magába sűríti „a politikai korrektséget” és „az eltörléskultúrát”, ezáltal a Fidesz egyszerre helyezi magát az elhallgattatott áldozat és a szólásszabadság védelmezőjének szerepébe (Cammaerts, 2022). „Magyarország egy öreg, büszke, de Dávid méretű nemzet, amely egyedül áll a globális woke Góliáttal szemben. Szeretnénk megnyerni az amerikai konzervatívok támogatását. Totális támadásban vannak, ezért nekünk totális védekezésre van szükségünk.” (Orbán 2022b).

A bibliai metaforával induló, majd a totális háború képét felvillantó „kulturharc” ábrázolása jelzi a polarizáció mértékét. A „népi-nemzeti” és az „urbánus-liberális” küzdelem mítosza nemcsak időbeli folyamatosságot tükröz, hanem térben is kiterjeszthető jelentést hordoz, ezáltal univerzális érvényességre tesz szert.

A nemzethalál mítosza: „Minden magyar gyermek újabb őrhely!”

Orbán apokaliptikus látomása a magyar nemzettudat archaikus félelmének, a nemzet pusztulásának képét idézi fel, amelynek célja a politikai közösség

mozgósítása. A historizáló romantika e toposza Johann Gottfried Herder egy 1792-es megjegyzésén alapult, miszerint a magyarok nyelvét századok múltán talán alig lehet felfedezni. A kollektív emlékezetben a „történelmi traumákhoz” (Mohács, 1849, Trianon) kapcsolódó *nemzethalál* képe a dicső múlt és a jelen összevetésére szolgál, hogy ellenállásra szólítson fel (Balogh, 2015: 41.; Feischmidt, 2020: 138–140.). A „magyar megmaradás” gondolatát a népiek a nyugatellenes társadalomkritikával kapcsolták össze, amely szerint az önzésre épülő individualizmus már megfertőzte a társadalmat, többek között emiatt nem születik elég gyermek (Heller et al., 1990). Ezek a vádak köszönnek vissza a Fidesz narratívájában, amelyben nemcsak a népességfogyás veszélyezteteti „a nemzet” túlélését, hanem a nemi és a szexuális határok feloldódása, illetve az etnikai-faji keveredés is (Orbán, 2022a).

A népesség reprodukciójának kérdése alkalmas a hagyományos családkép nemzeti identitást megalapozó értékének hangsúlyozására. A *gender(ideológia)* jelölője sűrítve tartalmazza azokat az ellenségképző elemeket, amelyekkel szemben a jobboldal meghatározza magát (Kováts, 2022: 55.). A Fideszes diskurzusban a „transzatlanti gyarmatosítás” a „gendercentrikus politika” révén is zajlik, amelynek célja az LMBTQ-jogok kikényszerítése, illetve a „nyelvpolitikai manipuláció” révén „a nemek eltörlése” (Antalóczy–Birinyi, 2022; Szilvay, 2020).

A „nemzet” létét fenyegető másik veszély a *bevándorlás*, ami a 2015-ös menekültválság óta a másik legfontosabb kérdés a Fidesz számára (Antal, 2024: 68.). A diskurzusban a liberális elitet reprezentáló Soros György és az alapítványa által támogatott, „tömeges bevándorlást segítő NGO-hálózat” célja a nemzeti szuverenitás és az etnokulturális identitás felszámolása. A „nagy népességcsere” a gyarmatosítás újabb változata, ami kívülről irányítható, „kevert társadalmakat” eredményez (Gazdag, 2015). A jobboldali értelmiségiek szerint az európai nemzetek dilemmája, hogy örökre elfelejtik a gyökeiket, így feloldódnak egy „világállamban”, vagy „az eredeti kultúrájuk” felé fordulnak (Fricz, 2016).

Az egyenértékűség logikája szerint artikulált mítosz alapján „a nemzet túlélése” felül kell hogy írjon minden különbséget, ezért miközben a másik két antagonizmusban szükségszerű az eltérő álláspont, „a nemzet” egészét érintő egzisztenciális kérdésben nem lehet alternatíva.

AZONOSULÁS AZ ORBÁNI VILÁGKÉPPEL

A 20. század elejének és végének nyugatot idealizáló értelmisége a magyar identitás hasadtságát kínzóznak érezte, ez kristályosodik ki a Kompország-metamorfiában, amely ugyanakkor az elmozdulás lehetőségét is tartalmazza. A háborús veszteségek megrázkódtatását hordozó turanizmus, valamint a kétezres évek válságaira reflektáló orbáni vízió ezzel szemben „az ellenállást” hirdette

meg. A hídszerepet betöltő *Tranzitország* kettős identitásában gyökerezik a kivételesség tudata, amelynek feladása a „népi-nemzeti” gondolkodás számára egyet jelentene „a nemzet” halálával.

A „felzárkózás” egykor hegemon mítoszában egy pozitív nyugatkép a szimbolikus azonosulás ideálja, Orbán civilizációs diskurzusa viszont negatív vonásokat projiciál a „liberális világrenddel” azonosított „nyugatra”. Diszidentifikációra utal az árulás, a „lenézés és lekezelés” attribúciója is. Az imaginárius dimenziójában ugyanekkor „a kelet” a kettős identitást visszatükröző Másik, ami által a jobboldal teljesnek látja a liberális diskurzusban hiányosként ábrázolt nemzetképet. Ennek a grandiózussá növesztése tükröződik Orbán kijelentésében, miszerint „mi vagyunk Európa jövője [...] mi mindig többet adtunk a világnak, mint amit kaptunk, hogy mindig többet vettek el tőlünk, mint amit nekünk adtak, hogy nekünk rendezetlen számláink vannak, hogy mi jobbak, szorgalmasabbak és tehetségesebbek vagyunk annál, mint ahol most tartunk, és ahogy élünk, és az a tény, hogy a világ nekünk tartozik, és ezt a tartozást be akarjuk, és be is fogjuk vasalni” (Orbán, 2022a).

1914-ben publikált tanulmányában Freud a nárcizmust a traumára adott regresszív válaszként értelmezi, amely során a vágytárgy elvesztését követően a libidó visszatér az énbe (Freud, 1997). A trauma egy külsődleges és heves meg rázkódtatás, ami fellibbenti a fátylat a Szimbolikus-Imaginárius rend kontingenciájáról (Lacan, 1981: 53–64.), és mivel a Szimbolikus számára asszimilálhatatlan, tünetek formájában időről-időre visszatér (Fink, 1995: 26.). De mi „tér vissza”? Az ismétlődés a Szimbolikus közvetítésével halad az Imaginárius irányába, ami nem azt jelenti, hogy a traumatikus esemény mozgókészszerű emléke bukkan fel újra, mivel a Valós a diskurzuson kívül áll, hanem egy valóságos és fantáziaelemeket is tartalmazó konstrukció jön létre.

Bármely egyéni vagy kollektív pszichikai sérülés a Szimbolikus közvetítése révén válik értelmezhetővé, mivel egyfelől „a trauma elválaszthatatlan attól a szociális kontextustól, amelyben a tünetei értelmet nyernek” (Erős, 2020: 258.). Másrészről pedig a trauma a közösség általi *narrativizálás* által válik igazán kollektív élménnyé (Gyáni, 2011: 9.). Az áldozati narratíva az időben távoli, közvetve átélhető történeteket (mint Trianon) és a jelenbéli meg rázkódtatásokat is képes magába sűríteni, ettől annyira szuggesztív (Balogh, 2015: 38.; Feischmidt 2020: 132.). A performatív ismétlés révén zsigeri tapasztalássá válnak azok a politikai üzenetek, melyek a nemzeti nagyság és az attól való megfosztás érzését váltják ki. A veszteségek nemcsak „a nyugat” általi megszegyenítést teszik megjeleníthetővé, hanem igazolják „a nemzet” kivételességének el nem ismerése miatti haragot és sértődöttséget is.

A *szégyen* a közösségből való kirekesztéssel fenyeget, megbénítja és tárgyi-asítja az ént (Hermann, 1984: 195.). A megszegyenülés pillanatában a felettes én (mint az énídeál „szadisztikus alfele”) dekonstituálja a szubjektumot, rá-

mutat az én és az énídeál közötti ellentmondásra (Barnard-Naudé, 2023: 9; Žižek, 1994: 59.). Az igazságtalannak vélt megszégyenítéssel a világgép által nyújtott biztonságérzet rendül meg, ami ellen az én a pszichikai feszültség kívülre helyezésével védekezik (Hermann, 1984: 362.). Így a Másik lesz az, aki a (lehetetlen) teljesség akadályává válik, aki ellopta a közösségtől a meg nem határozható, csak érezhető *nemzeti Dolgot* (Finlayson, 1998: 155.). A Másik „folyamatos beavatkozása az ügyeinkbe az oka annak, hogy képtelenek vagyunk kiteljesíteni a lehetőségeinket” (Mandelbaum, 2020: 56.). A kivételesség el nem ismerése által teremtett űr, azaz a megszégyenülés folyamatos újraartikulálása hozza létre a nemzeti nagyságról szőtt fantáziát.

A történelmi mítoszokon alapuló fantáziák középpontjában álló tárgyhoz (*objet petit a*) kapcsolódik a többlet-élvezet képzete (amelyet mindig a Másik élvez, holott „az nekünk jár”). Eszerint „a kelet” felemelkedésével a siker belátható közelségbe kerül: ami hiányosság volt, abból előny lesz, mivel a „félázsiai” magyar nép könnyebben adaptálja a fejlődést jelentő „illiberális modellt”. Mindez a hatalom stabilitásán is múlik, aminek kulcsa az autentikus „népi-nemzeti” kultúra hegemoniája. Az apokaliptikus scenáriók szerint viszont, ha a világ régiói blokkokba rendeződnek, úgy Magyarország eljelentéktelenedik (Orbán, 2024), vagy ha a Másikat szolgáló értelmiség kerül ki győztesen a kultúrharcból, akkor az a nemi és etnikai identitások, *horribile dictu* „a nemzet” megszűnéséhez vezet. Az utópikus és paranoid fantáziák a traumatikus mag, az elképzelt nemzeti nagyságban alakot öltő hiány körül bontakoznak ki (Stavrakakis, 1999: 38.). A liberális „nyugattal” való azonosulás megtagadása, illetve az idealizált tükörképpel való nárcisztikus identifikáció kollektív élvezethez juttatja a híveket, ami részleges csupán, mégis fenntartja a vágyat az elérhetetlen tárgy iránt (Stavrakakis, 2008: 198.).

A nyugattól való diszidentifikációval párhuzamosan működik az orbáni vízióval való azonosulás. A magyar nemzettudat toposzai a *forradalmak* (Balázs–Molnár, 2019: 42., 203.), amelyek révén az utókor a szabadságvágyban egységesülő nemzet képe által rekonstruálja magát, ezért meghatározóak a szimbolikus azonosulás szempontjából. Az idegen elnyomás elleni felkelések a Fidesz mitológiájának is sarokkövét alkotják, amelyek egyszerre jelképezik az egyes korszakokkal való szakítást és a történelem dicsőséges pillanataihoz való kapcsolódást (Palonen, 2018: 315.). A lázadás nemcsak retorikai elem, hanem Orbán politikai stílusának alapvető kelléke (Körösényi et al., 2020: 82.), amely erősíti a populista vezető és a forradalmi nemzetképpel azonosuló hívek egymásra hatását (Ostiguy–Moffitt, 2021: 52.). A tekintéllyel dacoló, tabudöntő, mégis éleselméjű *enfant terrible* a rebellis politika pszichokulturális karaktere, aki a tömeg fölé emelkedve könnyen vált ki azonosulást, mivel mindig „jól megmondja”, azonban nárcizmusából eredően gyakran átlépi az erkölcsi határokat (Nemes, 1996: 50.). A szimbolikus azonosulás dimenziójában Orbán testesíti meg „a lázadó nemzetet”, amely visszavág a sérelmekért és ki-

kényszeríti a tőle megtagadott tiszteletet. Akárcsak Otto Rank poétája, aki beleírta magát a hőskölteményébe, Orbán a fantázia világába emeli a híveit, akik „vágyteli viszonyuknak az alapján identifikálódnak a hőssel” (Freud, 1995: 242.).

A civilizációs diskurzust strukturáló hiány többre utal, mint amit a „szuverenitás” alatt általában értünk. *Tranzitország* fantazmatikus szuverenitása kívülről és belülről egyaránt korlátlan, mivel megszabadult a hatalmat fékező béklyóktól és a Másikat szolgáló ellenségeitől. Orbán ideológiája a „szimbolikus kasztrációt” (azaz a lemondást arról, ami sohasem volt a miénk) utasítja el a legteljesebb élvezet illúziójáért. Az elérhetetlen fantáziatárgy állandósítja az ambivalenciát, hiszen az orbáni jobboldal hiába tagadja meg „a nyugattal” való szimbolikus azonosulást, a sóvárgott elismerés csak onnan érkezhethet.

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányomban többször hivatkoztam Körösenyi, Illés és Gyulai munkájára, amivel kapcsolatban három aspektusra szeretnék kitérni. Szerintük a nacionalizmus fogalmával nem ragadható meg az általuk *realizmus*nak nevezett orbáni ideológia, amely nyomán „az inkoherens közpolitikai döntések általános vízióvá kapcsolódnak össze” (Körösenyi et al., 2020: 187.). Diskurzuselméleti megközelítésben ez nem más, mint az egyenértékűség logikája, amely azáltal „egyszerűsíti le a politikai teret”, hogy közös nevezőre hozza a különböző ügyeket (Laclau–Mouffe, 2001: 117.; Laclau, 2011: 91.). Az ezen alapuló *populista logika* az artikuláció absztrakt formáját adja, nem pedig annak (ontikus) tartalmát (Vulovic–Palonen, 2023). Utóbbit illetően bemutattam, hogy Orbán narratívájának középpontjában a „nemzet” és a „liberális világrend” közötti antagonizmus áll, ami által a civilizációs keretbe ágyazott nemzeti identitás körvonalazódhat. Az elbeszélés a populizmus ellenhegemón stratégiájának köszönhetően válik metanarratívává, amely a politikai kérdések széles köre (gender, geopolitika, nemzetépítés stb.) számára nyújt rugalmas rendezőelvet.

Álláspontom szerint a politikai folyamat top-down megközelítéséből (Körösenyi et al., 2020: 55.) csak részlegesen magyarázható az identifikáció, ezért bemutattam, hogy miként kapcsolódik a civilizációs-nacionalista narratíva a mítoszok *horizontjához*, amelyek újra-artikulálása igazolja a hívek előtt az ellenhegemón stratégiát. Orbán a leülepedett mítoszok aktualizálásával válik a szimbolikus azonosulás tárgyává, aki megtestesíti a lázadó hős népi-nemzeti karakterét. A kivételesség és a megszegyenítés, illetve az elnyomással szembeszálló hősiesség történetei – mint a gondolkodást strukturáló hegemón gyakorlatok – alapozzák meg a politikai közösség identitását, illetve a magától értetődőség pecsétjével hitelesítik a megélt tapasztalatoktól távoli jelentések (pl. woke, nemváltás) rögzítését.

A plebiszciter vezérdemokrácia elméletének egyik legnagyobb innovációja a karizma legitimációs funkciójának hangsúlyozása (Körösenyi et al, 2020: 39–40., 206–207.). Azonban a politikai közösség kohézióját biztosító *affektív viszonyulás* működésmódja e megközelítés látókörén kívül esik. Amellett érveltem, hogy ezt a vonzerőt az a fantázia adja, amelyben „a liberális elittel” folytatott küzdelem, illetve „a nemzet” kivételességének képzete kerül mindig új díszletek közé. A nemzeti nagysághoz kapcsolódó narratíva azzal az ígérettel köti magához a híveket, hogy az ellenség legyőzése után végre megszűnik „a nemzet” természetellenes állapota és a magyarság visszaveszi mindazt, amittől „a nyugat” megfosztotta. A grandiózus politikai víziót a korlátozásoktól mentes élvezet vágya (*jouissance*) hatja át, ami egy hízeglő, imaginárius nemzetképen alapul. A nemzeti nagyság kellemesen bizsergető érzésének ára azonban „a nyugat általi megalázottság” szüntelen újrafelidézése. Így válik a folyamatosan napirenden tartott szégyenérzet és revansvágy az orbáni politikai vízió motívumává, illetve az ellenhegemón stratégia társadalomlélektani igazolásává.

JEGYZETEK

- ¹ A pszichoanalitikus irodalom tárgymegszállásnak (*katexis*) nevezi azt a folyamatot, amikor a libidinális energiák egy tárgyra irányulnak.
- ² Többek között a Valóshoz való közvetlen kapcsolódása miatt a fantázia fogalma jóval összetettebb a laclau-i mítosznál.
- ³ A PDA a diskurzuselméletre épülő nyitott kutatási program.
- ⁴ Marttila tipológiája a kutatás céljaihoz képest túl részletes, ezért ennek egyszerűsített változatát alkalmaztam.
- ⁵ Az idézőjeles fogalmak, mint „a nemzet”, „a kelet” és „a nyugat” az orbáni diskurzusban használt értelemre vonatkoznak.
- ⁶ Hogy mire vonatkozik ez a „szuverenitás”, ezen a ponton még nem tudjuk.

FORRÁSOK

- Antalóczy Péter–Birinyi Márk (2022): A genderforradalom utópiája. *Kommentár*, Vol. 17, No. 2, 31–45.
- Békés Márton (2021): Mi, bennszülöttek. *Kommentár*, Vol. 16, No. 2, 91–106.
- Békés Márton (2022): Világrendszerváltás. *Kommentár*, Vol. 17, No. 4, 71–85.
- Fricz Tamás (2016): A kultúrmarxizmus elbukott. *Magyar Demokrata*, Vol. 20, No. 10, 18–20.
- Gazdag István (2015): Törökvész 2.0. *Magyar Demokrata*, Vol. 19, No. 27, 20.
- Giró-Szász András (2022): Önerő és önazonosság. *Kommentár*, Vol. 17, No. 1, 91–99.
- Orbán Balázs (2024): *Huszároágás. A konnektivitás magyar stratégiája*. MCC Press.

- Orbán Viktor (2010): Beszéd a XXI. Bálványosi Nyári Szabadegyetemen és Diáktáborban. <https://2010-2014.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-balvanyosi-nyari-szabadegyetemen-es-diaktaborban-2010-julius-24> (Letöltve: 2024. 09. 20.)
- Orbán Viktor (2011): Beszéd a XXII. Bálványosi Nyári Szabadegyetemen és Diáktáborban. <https://2010-2014.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/fsikeres-allamot-csak-akkor-lehet-felepiteni-ha-eros-nemzet-all-mogotte> (Letöltve: 2024. 09. 20.)
- Orbán Viktor (2014): Beszéd a XXV. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. <https://2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/a-munkaala-pu-allam-korszaka-kovetkezik> (Letöltve: 2024. 09. 20.)
- Orbán Viktor (2016): Előadás a XXVII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. <https://2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-eloadasa-a-xxvii-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban> (Letöltve: 2024. 09. 20.)
- Orbán Viktor (2018): Beszéd a Türk Nyelvű Államok Együttműködési Tanácsának VI. csúcstalálkozóján. <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-turk-nyelvu-allamok-egyuttmukodesi-tanacsanak-vi-csucstalalkozojan/> (Letöltve: 2024. 09. 20.)
- Orbán Viktor (2022a): Előadás a XXXI. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/orban-viktor-eloadasa-a-xxxi-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban/> (Letöltve: 2024. 09. 20.)
- Orbán Viktor (2022b): Előadás a CPAC Texas konferencia megnyitóján. <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/orban-viktor-eloadasa-a-cpac-texas-konferencia-megnyitojan/> (Letöltve: 2024. 09. 20.)
- Schmidt Mária (2022): Sodródó civilizáció. A marxizmus visszanyugatosodása. *Kommentár*, Vol. 17, No. 1, 55–67.
- Szánthó Miklós (2023): Együtt erő vagyunk! <https://demokrata.hu/magyarorszag/egyutt-ero-vagyunk-3-675663/> (Letöltve: 2024. 09. 20.)
- Szilvay Gergely (2020): Antitest-politika. *Kommentár*, Vol. 15, No. 3, 108–118.

IRODALOM

- Ablonczy Balázs (2016): *Keletre magyar! A magyar turanizmus története*. Jaffa.
- Antal Attila (2024): *A kivételes kormányzás és a demokrácia a válságok korszakában*. ELTE Eötvös, <https://doi.org/10.21862/kivekormaa/2024/3881>
- Balázs Zoltán–Molnár Csaba (2019): *Irányzatok a magyar politikai gondolkodásban*. Osiris.
- Balogh László Levente (2015): A magyar nemzeti áldozatnarratíva változásai. *Korall*, Vol. 16, No. 59, 36–53.
- Barnard-Naudé, Jaco (2021): An ordeal of the Real: shame and the superego. *Acta Academica*, Vol. 53, No. 1, 1–22. <https://dx.doi.org/10.18820/24150479/aa53i1.1>
- Bottici, Chiara–Benoît Challand (2010): *The Myth of the Clash of Civilizations*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203848845>

- Böcskei Balázs (2021): Kormányzó populizmus. A Fidesz ellenség és identitáskonstruáló populizmus. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 30, No. 4, 61–79. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2021.4.61>
- Brubaker, Rogers (2017): Between nationalism and civilizationism: the European populist moment in comparative perspective. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 40, No. 8, 1191–1226. <https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1294700>
- Busbridge, Rachel–Benjamin Moffitt–Joshua Thorburn (2020): Cultural Marxism: far-right conspiracy theory in Australia’s culture wars. *Social Identities*, Vol. 26, No. 6, 722–738. <https://doi.org/10.1080/13504630.2020.1787822>
- Cammaerts, Bart (2022): Abnormalisation of social justice: The ‘anti-woke culture war’ discourse in the UK. *Discourse & Society*, Vol. 33, No. 6, 730–743. <https://doi.org/10.1177/09579265221095407>
- Cederström, Carl–André Spicer (2014): Discourse of the real kind: A post-foundational approach to organizational discourse analysis. *Organization*, Vol. 21, No. 2, 178–205. <https://doi.org/10.1177/1350508412473864>
- De Cleen, Benjamin–Yannis Stavrakakis (2017): Distinctions and Articulations: A Discourse Theoretical Framework for the Study of Populism and Nationalism. *Javnost – The Public*, Vol. 24, No. 4, 301–319. <https://doi.org/10.1080/13183222.2017.1330083>
- Dudlák Tamás (2023): A civilizációs államok felemelkedése: civilizációs diskurzus a 2010 utáni Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 32, No. 2, 98–119. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2023.2.98>
- Erős Ferenc (2020): Trauma és történelem. *Imágó Budapest*, Vol. 9, No. 1, 255–268.
- Farkas, Ildikó (2023): The various ideas of Hungarian Turanism. *Archivum Ottomanicum*, Vol. 40, 205–228.
- Feischmidt, Margit (2020): Memory-politics and neo-nationalism: Trianon as mythomoteur. *Nationalities Papers*, Vol. 48, No. 1, 130–143. <https://doi.org/10.1017/nps.2018.72>
- Ferencz Gábor (2025): Az essexi iskola: Ernesto Laclau diskurzuselmélete. *Themis*, Vol. 23, No. 1, 146–165. <https://doi.org/10.55052/themis.2025.1.147>
- Fink, Bruce (1995): *The Lacanian Subject. Between Language and Jouissance*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400885671>
- Finlayson, Alan (1998): Psychology, Psychoanalysis and Theories of Nationalism. *Nations and Nationalism*, Vol. 4, No. 2, 145–162. <https://doi.org/10.1111/j.1354-5078.1998.00145.x>
- Freud, Sigmund (1937 [1923]): *Az őszvalami és az én*. Pantheon.
- Freud, Sigmund (1995 [1921]): Tömegpszichológia és én-analízis. In: *Tömegpszichológia. Társadalomlélektani írások*. Cserépfalvi, 185–248.
- Freud, Sigmund (1997 [1914]): A nárcizmus bevezetése. In: *Ösztönök és ösztönsorsok. Metapszichológiai írások*. Filum, 15–40.
- Fricz Tamás (1997): *A népi–urbánus vita tegnap és ma*. Napvilág.
- Glynos, Jason–David Howarth (2007): *Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203934753>
- Gyáni Gábor (2011): Kulturális trauma: adott vagy teremtett? *Studia Litteraria*, Vol. 5, No. 3–4, 5–19.
- Gyurgyák János (2007): *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Osiris.

- Heller Mária–Némedi Dénes–Rényi Ágnes (1990): Népesedési viták 1963–1986. *Századvég*, Vol 1, No. 2, 69–105.
- Hermann Imre (1984): *Az ember ősi ösztönei*. Magvető.
- Hettyey, András (2024): Unique, better, model, leader: Claims of exceptionality in Hungary's foreign policy and beyond. *New Perspectives*, Vol 32, No. 4, 1–18. <https://doi.org/10.1177/2336825X241282597>
- Hook, Derek (2018): *Six Moments in Lacan. Communication and identification in psychology and psychoanalysis*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315452616>
- Howarth, David (2004): Hegemony, Political Subjectivity, and Radical Democracy. In: Simon Critchley–Olivier Marchart (eds.): *Laclau. A Critical Reader*. Routledge, 256–276.
- Kiss Viktor (2022): Dominancia és hegemonia: politikai ideológiák a mai Magyarországon. In: Földes György–Antal Attila (szerk.): *Igazságosság – demokrácia – fenntarthatóság*. Napvilág, 179–210.
- Kovács, András–Horváth Anikó–Vidra Zsuzsanna (2011): The Ferry-Country between East and West: Debates on Modernity and Europe in Hungary. In: Atsuko Ichijo (ed.): *Europe, Nations and Modernity*. Palgrave Macmillan, 158–182. https://doi.org/10.1057/9780230313897_8
- Kováts Eszter (2022): *Genderörületek Németországban és Magyarországon*. Napvilág.
- Körösényi András–Illés Gábor–Gyulai Attila (2020): *Az Orbán-rezsim. A plebiszciter vezérdemokrácia elmélete és gyakorlata*. Osiris.
- Lacan, Jacques (1981): *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*. W. W. Norton.
- Lacan, Jacques (2006): *Écrits*. W. W. Norton.
- Laclau, Ernesto (1990): *New Reflections on The Revolution of Our Time*. Verso.
- Laclau, Ernesto (1996): *Emancipation(s)*. Verso.
- Laclau, Ernesto (2011): *A populista ész*. Noran Libro.
- Laclau, Ernesto–Chantal Mouffe (2001 [1985]): *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. (2nd ed.) Verso.
- Lévi-Strauss, Claude (1966): *The Savage Mind*. Weidenfeld and Nicolson.
- Lévi-Strauss, Claude (2001): *Strukturális antropológia I-II*. Osiris.
- Mandelbaum, Moran (2020): *The Nation/State Fantasy. A Psychoanalytical Genealogy of Nationalism*. Palgrave Macmillan.
- Marttila, Thomas (2015): *Post-Foundational Discourse Analysis. From Political Difference to Empirical Research*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137538406>
- Melegh, Attila (2006): *On The East-West Slope. Globalization, Nationalism, Racism and Discourses on Eastern Europe*. CEU Press.
- Moreh, Chris (2015): The Asianization of national fantasies in Hungary: A critical analysis of political discourse. *International Journal of Cultural Studies*, Vol. 19, No. 3, 341–353. <https://doi.org/10.1177/1367877915573781>
- Mudde, Cas–Cristóbal Rovira Kaltwasser (2017): *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/actrade/9780190234874.001.0001>
- Nemes Livia (1996): Az *enfant terrible* alakja a pszichoanalízisben. *Thalassa*, Vol. 7, No. 3, 40–52.

- Norval, Aletta J. (2000): Future trajectories of research in discourse theory. In: David Howarth–Aletta J. Norval–Yannis Stavrakakis (eds.): *Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change*. Manchester University Press, 219–236.
- Ostiguy, Pierre–Benjamin Moffitt (2021): Who would identify with an “empty signifier”? In: Pierre Ostiguy–Francisco Panizza–Benjamin Moffitt (eds.): *Populism in Global Perspective*. Routledge, 47–72. <https://doi.org/10.4324/9781003110149-4>
- Palonen, Emilia (2006): Fidesz-diskurzus és Budapest. In: Szabó Márton (szerk.): *Fideszvalóság*. L’Harmattan, 13–40.
- Palonen, Emilia (2018): Performing the nation: the Janus-faced populist foundations of illiberalism in Hungary. *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 26, No. 3, 308–321. <https://doi.org/10.1080/14782804.2018.1498776>
- Panizza, Francisco–Yannis Stavrakakis (2021): Populism, Hegemony, and the Political Construction of “The People”. In: Pierre Ostiguy–Francisco Panizza–Benjamin Moffitt (eds.): *Populism in Global Perspective*. Routledge, 21–46. <https://doi.org/10.4324/9781003110149-3>
- Pesti Sándor (2021): *Magyarország külpolitikája 2010–2020*. Gondolat.
- Stavrakakis, Yannis (1999): *Lacan and the Political*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203006160>
- Stavrakakis, Yannis (2007): *The Lacanian Left: Psychoanalysis, Theory, Politics*. Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9780748619801.001.0001>
- Szabó Márton (1998): Mitologika. In: *Diszkurzív térben*. Scientia Humana, 223–279.
- Szabó Márton (2022): *Társadalompoétika II. Nyelvészet*. Ludovika. <https://doi.org/10.1556/9789634549697>
- Tengelyi László (1998): A vágy filozófiai felfedezése. *Thalassa*, Vol 9, No. 2-3, 3–21.
- Torring, Jacob (1999): *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*. Wiley-Blackwell.
- Vulovic, Marina–Emilia Palonen (2023): Nationalism, populism or peopleism? Clarifying the distinction through a two-dimensional lens. *Nations and Nationalism*, Vol. 29, No. 2, 546–561. <https://doi.org/10.1111/nana.12920>
- Weyland, Kurt (2001): Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics*, Vol. 34, No. 1, 1–22. <https://doi.org/10.2307/422412>
- Žižek, Slavoj (1989): *The Sublime Object of Ideology*. Verso.
- Žižek, Slavoj (1994): *The Metastases of Enjoyment*. Verso.

NEGATÍV KAMPÁNY ÉS MOBILIZÁCIÓ DEZINFORMÁCIÓVAL

A Megafonhoz köthető asztroturf politikai influenszerek vizuális és verbális dezinformációs stratégiái Facebookon a 2022-es magyar országgyűlési választási kampányban

Farkas Xénia

(DIGSUM, Szociológia Tanszék, Umeå Egyetem,
ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont)

A tanulmány beérkezett: 2025. március 14., opponálás: 2025. április 28., véglegesítve: 2025. június 13.

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány az asztroturf politikai influenszerek dezinformációs stratégiáit vizsgálja, különös tekintettel a negatív kampány és mobilizációs stratégiák mértékére, valamint a vizuális dezinformációs stratégiákra. A politikai influenszerek olyan új politikai kommunikációs aktorok, akik saját, eredeti tartalmaikkal a kampányok alulról jövő szereplői lehetnek. Azonban abban az esetben, amikor nem fedik fel valódi szándékaikat és kapcsolataikat a politikai szereplőkkel, tevékenységük az „asztroturf” kategóriába esik. Ez a dezinformáció egy formája, amely szándékosan hamisított információk terjesztésére utal. Jelen tanulmány az asztroturf politikai influenszerek egy egyedi példájára, a Megafonhoz köthető influenszerekre fókuszál, akiknek a 2022-es országgyűlési választási kampányban közzétett Facebook-posztjait (N = 2655) kvalitatív vizuális és verbális tartalomelemzéssel vizsgálja. A tanulmány eredményei rámutatnak, hogy a dezinformációt gyakran használják mozgósításra és negatív kampányolásra egyaránt, valamint az is látható, hogy a vizuális dezinformáció, különösen a dekontextualizált képek és videók gyakoribbak, mint a pusztán verbális dezinformáció. Vagyis azt mondhatjuk, hogy az asztroturf vizuális dezinformációt gyakran használják a politikai ellenfelek cselekedeteinek és nézeteinek eltorzítására, kedvezőtlen színben feltüntetve őket.

Kulcsszavak: vizuális dezinformáció ■ negatív
kampány ■ mobilizáció ■ asztroturfing ■ politikai influenszerek

A politikai influenszerek a politikai kommunikáció viszonylag új szereplői: olyan tartalomkészítők, akik láthatóságukat és népszerűségüket kihasználva népszerűsítene bizonyos politikai szereplőket vagy témákat követőik számára a közösségi médiában (Riedl et al., 2023). Ezen keresztül képesek olyan sza-

vazókat is mozgósítani, akiket a hagyományos kampányok nem érnek el (Goodwin et al., 2023). A politikai influenszerek azonban egy szabályozatlan térben működnek, ahol nincsenek szigorú kampányelőírások, ami lehetőséget teremt számukra, hogy különböző stratégiákat alkalmazzanak. Tevékenységük két fő kategóriába sorolható, attól függően, hogy nyíltan vállalják-e politikai kapcsolataikat és szándékaikat: 1) alulról szerveződő politikai aktivizmus vagy 2) asztroturfing (Goodwin et al., 2023). Az online asztroturfing olyan dezinformációs kampányokat jelent, amelyek során szándékosan torzított vagy valótlan információkat terjesztenek az interneten, úgy tüntetve fel azokat, mintha spontán és hiteles állampolgári kezdeményezések lennének, miközben azok valójában központilag szervezettek és finanszírozottak (Arce-García et al., 2022; Keller et al., 2020). Az ilyen kampányok célja lehet egy adott szakpolitika vagy politikai szereplő népszerűsítése, illetve ezek hiteltelenítése és támadása (Kovic et al., 2018). Jelen tanulmány amellet érvel, hogy ezek a célok megfeleltethetők a mobilizációs és negatív kampánystratégiáknak, amelyeket Kovic és munkatársai (2018) is azonosítottak.

Bár mind a mobilizáció (azaz a polgárok cselekvésre való felszólítása, a demokratikus folyamatokban való részvételre ösztönzése), mind a negatív kampány (azaz az ellenfelek támadása) szakirodalma kiterjedtnek tekinthető (lásd Haßler et al., 2024; Haselmayer, 2019), ezek a stratégiák nem kapcsolódnak kellőképp a politikai kommunikáció új formáihoz és szereplőihöz, például az asztroturfinghoz. Pedig a közösségimédia-influenszerek egyre fontosabb szereplői és eszközei a politikai kommunikációnak (Goodwin et al., 2023). Erre építve a jelen tanulmány célja annak vizsgálata, hogy a dezinformációs narratívákat milyen mértékben használják (KK1) negatív kampányolásra és (KK2) mobilizációra az asztroturf politikai influenszerek kampányaiban.

A közösségi médiában folytatott dezinformációs, és a digitális asztroturfing kampányokkal foglalkozó szakirodalom egy további hiányossága a különböző modalitásokhoz kapcsolódik. Az olyan platformok, mint a Facebook, az Instagram vagy a YouTube vizuális jellege felerősíti a dezinformáció terjedését: a képeket és videókat tartalmazó posztokat nagyobb valószínűséggel osztják meg és jegyzik meg a felhasználók, mint a pusztán szöveges tartalmakat (Li-Xie, 2020). Ennek oka, hogy a verbális kommunikációhoz képest a vizuális információ gyorsabban feldolgozható (Grabe–Bucy, 2009), és könnyebben felidézhető (Graber, 1996). Mivel a képek hitelesebbnek és meggyőzőbbnek tűnnek (Messaris–Abraham, 2001), a vizuális dezinformációt nagyobb valószínűséggel osztják meg (Hameleers et al., 2020). Következésképpen a vizuálisan közvetített álhíreknek még jelentősebb hatása lehet, mint a csak szöveges dezinformációnak. A vizuális eszközök dezinformációban betöltött szerepe azonban viszonylag kevésbé vizsgált terület (Dan et al., 2021; Weikmann–Lecheler, 2023).

Annak érdekében, hogy a szakirodalom ilyen irányban is bővüljön, jelen tanulmány (KK3) a vizuális dezinformációs stratégiákra és (KK4) az asztroturf politikai influenszerek dezinformációs narratíváinak tartalmára is fókuszál a Facebookon. Ehhez a 2022-es magyar országgyűlési választási kampány megfelelő lehetőséget biztosít: ahogy azt Bene és Juhász (2025) bemutatta, a Megafonos influenszerek valójában kormánypárti asztroturf politikai influenszerek, akiket egy formálisan független, informálisan kormánypárti ügynökség képzett ki arra, hogy posztokkal és hirdetésekkel árásszák el a Facebookot, amelyek a Fidesz választási győzelmét segítik.

A kutatási kérdések megválaszolása érdekében mind a vizuális, mind a verbális Facebook-posztokat (N = 2655) manuális kvalitatív tartalomelemzéssel vizsgáljuk, amely a negatív kampányra, a mobilizációra és a dezinformáció vizuális jellegére összpontosít.

Az eredmények alapján elmondható, hogy mind a verbális, mind a vizuális dezinformáció kiemelkedő szerepet játszik a Megafonos asztroturf influenszerek Facebook-bejegyzéseiben, utóbbi esetben nagyrészt dekontextualizálással, vagyis valódi vizuális tartalmakhoz félrevezető szövegek társításával (Hameleers et al., 2020). Továbbá az is látható, hogy az asztroturf vizuális dezinformáció a negatív kampányolás és a politikai mozgósítás hatékony eszköze lehet. Az ilyen tartalmak pedig rontják a demokrácia minőségét és az állampolgárok bizalmát, hiszen ezek a politikai influenszerek nem tárják fel valódi politikai kapcsolataikat és szándékaikat, vagy akár konkrétan tagadják őket.

ASZTROTURF POLITIKAI INFLUENZEREK, NEGATÍV KAMPÁNY ÉS MOBILIZÁLÁS

Az információs zavar aktuális megjelenési formái nagy figyelmet keltettek a kutatók körében (lásd Allcott et al., 2019; Bennett–Livingston, 2020). Az információs zavar fogalma magában foglalja a félretájékoztatás, a dezinformáció és a malinformáció terjedését: míg a félretájékoztatás a hamis információk nem szándékos terjesztését jelöli, a dezinformáció a szándékos megtévesztésre utal, a malinformáció pedig a valódi információra vonatkozik, amelyet ártó szándékkal, gyakran a kontextus torzításával osztanak meg (Wardle, 2018). Jelen tanulmány a dezinformációra összpontosít, amely szándékosan aláássa az olyan alapvető demokratikus értékeket, mint a tájékozott állampolgárság és a közintézményekbe, a médiába vetett bizalom, így pedig a demokratikus folyamatok legitimitásának gyengüléséhez vezet (Bennett–Livingston, 2020; Vaccari–Chadwick, 2020).

A „dezinformáció kora” (Carmi et al., 2020) a politikai kommunikáció valamennyi szereplőjét érinti. A hétköznapi embereket, akiknek médiatudatosságát új készségekkel kellene kiegészíteniük (Allcott–Gentzkow, 2017), az új-

ságírókat, akiknek új tényellenőrzési stratégiákat kell találniuk (Ireton–Posetti, 2018; Thomson et al., 2022), és az összes politikai szereplőt, akik mind a dezinformáció központi szereplőivé válhatnak (Hameleers, 2023). Mindazonáltal a politikai kommunikáció negyedik korszakával (Blumler, 2016) és a közösségi média, mint a politikai kommunikáció egyik legfontosabb csatornájának széles körű elterjedésével (Thorson–Wells, 2016) új aktorok jelentek meg, mint például az online politikai influenszerek. Ezek a tartalomkészítők posztjaikkal népszerűsíthetik a politikai szereplőket és témákat, de tevékenységük valódiságát, annak alulról jövő koordinációját színlelhetik is, például azzal, hogy nem fedik fel valódi indítékaikat és kapcsolódásukat bizonyos politikai szereplőkhöz (Goodwin et al., 2023). Ez utóbbi esetet a szakirodalom asztroturf tevékenységként címkézi, amely ilyenként a dezinformáció egy formája (lásd Keller et al., 2020; Schoch et al., 2022). Kovic és kollégái (2018) megfogalmazásában a digitális asztroturfing olyan megtévesztő, stratégiai, felülről lefelé irányuló tevékenység, amelyet politikai szereplők kezdeményeznek, azonban autonóm egyének alulról felfelé irányuló tevékenységeként tüntetik fel.

A digitális asztroturfing célja a közvélemény befolyásolása és manipulálása, valamint a politikai narratívák alakítása olyan tartalmak megosztásával, amelyek népszerűsítenek vagy aláásnak egy adott ügyet vagy jelöltet (Kovic et al., 2018). Jelen tanulmány ezen célokat a mobilizáció és a negatív kampány stratégiáira fordítja le, amelyet a felülről szervezett, asztroturf dezinformációs kampány részeként alkalmaznak a közösségi médiában.

Ami a mobilizációt illeti, a nyilvánosság aktivizálása és a demokratikus, politikai folyamatokban való részvételre ösztönzése a politikai kommunikáció egyik fő céljának tekinthető (lásd Verba et al., 2002; Norris, 2001). Ahogy azonban Haßler és munkatársai (2024) is leírják, a mobilizáció jelentősen átalakult az elmúlt évtizedekben, hiszen új politikai szereplők, tartalmak, csatornák, és szabályozások jelentek meg. Ezek a változások pedig befolyásolják a kampány- és kommunikációs stratégiákat is.

A negatív kampányt többféleképpen lehet definiálni attól függően, hogy annak tartalmára vagy hatásaira fókuszál egy kutatás (lásd Haselmayer, 2019). A legegyszerűbb és leginkább lényegretörő megközelítés alapján a negatív kampány az ellenfelek bármilyen kritikával való támadását jelenti (Geer, 2006). A digitális platformok megnövekedett szerepével pedig a negatív kampányok is megváltoztak az elmúlt években: bár a politikai ügyek helyett a személyes támadások és a jelöltek tulajdonságainak kritizálása korábban is jelen volt a kampányokban, a digitalizáció felerősödésével ezek a személyes támadások egyre gyorsabban terjednek és meghatározóvá válnak a közösségi médiában (Nai–Walter, 2015).

Bár egyértelműnek tűnik, hogy mindkét stratégiát jelentősen alakítják az új csatornák, trendek és aktorok, mégis kevés kutatás foglalkozik a dezinformáció, a negatív kampányolás és a mozgósítás közötti lehetséges összefüggé-

sekkal. Minderre építve jelen tanulmány a következő kutatási kérdéseket fogalmazza meg:

KK1: Milyen mértékben használják a dezinformációs narratívákat negatív kampányolásra az asztroturf influenszerek Facebook-kommunikációjában?

KK2: Milyen mértékben használják a dezinformációs narratívákat mozgósításra az asztroturf influenszerek Facebook-kommunikációjában?

VIZUÁLIS DEZINFORMÁCIÓ A KÖZÖSSÉGI MÉDIÁBAN

A politikai kommunikáció egy további felerősödő trendje a modalitásokhoz kapcsolódik. A közösségimédia-felületek egyre inkább felerősítik a vizuális kommunikációt, ezzel megnövelve a képek szerepét a politikában is (Lilleker, 2019), amivel együtt új vizuális politikai kommunikációs stratégiák kialakítására nyílt lehetőség (Russmann et al., 2019). Bár a vizuális kommunikáció kiemelkedő szerepét a politikában már rég felismerték (lásd Grabe–Bucy, 2009; Graber, 1988; Schill, 2012), az elmúlt évtizedben megnőtt a vizuális politikai kommunikációval foglalkozó tanulmányok száma (lásd Farkas, 2023; Lilleker et al., 2019). A képek politikában betöltött jelentősége abban rejlik, hogy a pusztán verbális üzenetekhez képest a vizuális üzenetek könnyebben feldolgozhatók és felidézhetők (Graber, 1996), továbbá erős érzelmi és kognitív hatással bírnak (Grabe–Bucy, 2009).

A képek azonban már viszonylag egyszerűen módosíthatóak, vagy kiemelhetők eredeti környezetükből, hogy hamis narratívákat hozzanak létre, érzelmi reakciókat váltsanak ki, és befolyásolják a politikai attitűdöket és viselkedést. Jelentős meggyőző erejük, és a közösségi média platformokon való egyszerű megoszthatóságuk és gyors terjedésük miatt a közvélemény politikai célú félrevezetésére, megtévesztésére vagy manipulálására is alkalmasak. Így nem meglepő, hogy a vizuális dezinformáció különösen meghatározó jelenséggé vált a közelmúltban (Dan et al., 2020). A vizuális dezinformáció veszélyeit áttekintve érdemes megemlíteni a TikTok-on megosztott, dekontextualizált – vagyis eredeti környezetükből kiemelt – videókat az orosz-ukrán háborúról (Ulusán–Özejder, 2024), vagy a COVID–19-világjárványról megosztott vizuális anyagokat (Brennen et al., 2021). Mindkét esetben az figyelhető meg, hogy a szöveges, vizuális és hangelemek szoros kölcsönhatásban állnak a megtévesztés érdekében (Zecchinon–Standaert, 2024), továbbá az is látható, hogy a vizuális elemeket főként a hamis verbális üzenetek igazolására használják fel (Brennen et al., 2021).

Ennek oka, hogy bizonytalanság esetén a képi anyagok erősíthetik a bizonyosság érzetét azáltal, hogy hiteles forrás látszatát keltik (Krafft–Donovan, 2020). Ha például egy közösségimédia-poszt képeket is tartalmaz, több kattintást, kedvelést és megosztást érhet el, mint a pusztán szöveges posztok (Cao

et al., 2020). Továbbá a vizuális elemek nagyobb, meggyőző hatással bírnak, mint önmagukban a szövegek, és az emberek védekezőképessége az ilyen típusú vizuális megtévesztéssel szemben viszonylag gyenge (Newman et al., 2015).

Bár a közösségi médiában megfigyelhető információzavar erősen vizuális jellegű, ahogy Yang és munkatársai (2023) leírták, a közösségimédia-felületeken folytatott félretájékoztatásról, a tényellenőrzésről, a propagandáról és/vagy az álhírekről szóló 135 cikk azt mutatja, hogy a kutatók még mindig többnyire a szöveges információzavarra összpontosítanak, míg a vizualításra elenyésző részük fókuszál. Ennek megfelelően a vizuális politikai dezinformációval kapcsolatos kutatások fontosságát és bővítésének szükségességét a politikai kommunikációs szakirodalom egyértelműen kiemeli, különös tekintettel az olyan tanulmányokra, amelyek manuális kódolási megközelítéseket alkalmaznak (lásd Weikmann–Lecheler, 2022; Dan et al., 2021). A témával foglalkozó legújabb munkák különféle módszereket alkalmaztak.

Yang és munkatársai (2023) tanulmánya például a nyilvános politikai oldalak és csoportok Facebook-képeit vizsgálta, amelyeket a 2020-as amerikai választásokat megelőzően tettek közzé. Ehhez kvantitatív, számítógépes szoftvereken alapú megközelítést alkalmaztak, eredményeik pedig a vizuális félretájékoztatás nagyfokú pártos aszimmetriáját és ismétlődését mutatják. Ugyanakkor, ahogy a szerzők is megjegyzik, alkalmazott módszereik kevésbé képesek azonosítani a dezinformációhoz felhasznált többféle vizuális elem közötti kölcsönhatást, ezekhez manuális módszerek szükségesek. Erre is épít Hameleers (2024) kvalitatív tartalomelemzést alkalmazó munkája, amelyben különböző alternatív és közösségimédia-platformokon vizsgálta a vizuális elemek alkalmazásának módjait a megtévesztő állítások legitimálására vagy kontextusba helyezésére. Eredményei azt mutatják, hogy a képi elemeket az ellentmondásos narratívák legitim hírként való keretezésére, a hiteles szakértők illusztrálására, a társadalmi támogatás bemutatására és dekontextualizált bizonyítékok létrehozására alkalmazzák leggyakrabban.

Mindazonáltal az is látható, hogy hosszú út áll még előttünk ahhoz, hogy a vizuális dezinformáció természetét megértsük. Annak érdekében, hogy ez a feltörekvő kutatási terület bővüljön, jelen tanulmány két kutatási kérdést fogalmaz meg az asztroturf politikai influenszerek által alkalmazott vizuális eszközökkel kapcsolatban:

KK3: Milyen vizuális dezinformációs stratégiák azonosíthatók az asztroturf influenszerek Facebook-kommunikációjában?

KK4: Milyen dezinformációs narratívák jelennek meg az asztroturf influenszerek Facebook-kommunikációjában?

A vizuális eszközök dezinformációs stratégiai felhasználására összpontosítva Hameleers és munkatársai (2020) négy kategóriát különböztetnek meg: 1) hiteles, eredeti vizuális anyagok társítása félrevezető szövegekkel (dekon-

textualizálás); 2) a vizuális anyagok kivágása vagy egyéb olyan módosítása, amellyel az eredeti kép vagy videó bizonyos aspektusait célzottan hangsúlyosabbá teszik (reframing); 3) a vizuális anyagok olyan manipulálása, amellyel egy másik valóságot teremtenek (visual doctoring); és 4) olyan tartalomgyártás, amelyben mind a képi, mind a hang és egyéb szöveges elemek manipuláltak (multimodal doctoring). Jelen tanulmány erre a kategorizálásra épít az asztroturf influenszerek dezinformációs stratégiáinak elemzésekor. Emellett a vizuális dezinformációs narratívák megértéséhez Hamelers (2024) azon logikáját is alkalmazzuk, miszerint a Facebook-bejegyzések vizuális és verbális elemeit egyaránt figyelembe kell venni ahhoz, hogy a különféle modalitásokat egyben, egymással kölcsönhatásban értelmezhessük.

POLITIKAI INFLUENZEREK A 2022-ES MAGYAR VÁLASZTÁSI KAMPÁNYBAN

Ami a politikai kommunikáció és a dezinformáció új szereplőit illeti, a 2022-es magyarországi parlamenti választások egyedülálló lehetőséget nyújtanak az asztroturf politikai influenzerek tanulmányozására, akik a kampány során kormánybarát információkat terjesztettek a Facebookon (Bene–Juhász, 2025). Ahhoz, hogy megértsük e szereplők szerepét a kampányban, az országspecifikus sajátosságokat érdemes kiemelni. Emellett a kutatás kontextusa döntő fontosságú a dezinformációs típusok szempontjából, amelyek az adott ország környezetétől függően változhatnak (lásd Rojas–Valenzuela, 2019).

Magyarország „illiberális demokráciaként” írható le (Bíró-Nagy, 2017; Poltyák, 2019; Bellucci, 2021), az ilyen rendszerekben pedig a dezinformáció a tekintélyelvűbb rezsim felé való átmenetet támogatja (Bennett–Livingston, 2020). A dezinformációs folyamatok megértésének szempontjából érdemes áttekinteni néhány fontosabb politikai eseményt, amelyek a jelen kommunikációs környezethez vezettek.

Magyarországon Orbán Viktor és a Fidesz–KDNP pártszövetség 15 éve van hatalmon, kétharmados többséggel a parlamentben. A 2022-es országgyűlési választásokat április 3-án tartották, amelyet február 12. és április 3. között egy héthetes, hivatalos kampányidőszak előzött meg. Ki kell emelni, hogy február 24-én, hat héttel a választások előtt Oroszország megszállta Ukrajnát – ez az esemény nagyban befolyásolta a folyamatban lévő magyar kampánykörnyezetet és annak témáit (lásd Farkas et al., 2024). Emellett ez a választás más szempontból is egyedülálló volt: a választások „szabad, de nem tisztességes” jellege és a „kiegyensúlyozatlan” játéktér miatt (lásd Batory, 2014) a Fidesz legyőzésére hatpárti ellenzéki összefogás (Egységben Magyarorszáért) alakult, amelyet egy pártonkívüli, független jelölt, Márki-Zay Péter vezetett. Ennek ellenére a Fidesz negyedszerre is kétharmados többséget szerzett.

A kommunikációs környezet szempontjából további lényeges aspektus, hogy a kormánypártok 2010-es, első kétharmados többségük kezdete óta egyre inkább átalakították a magyar médiarendszert (Bajomi-Lázár–Stepinska, 2019). Első lépésként 2010-ben új médiatörvényt vezettek be, majd az átalakítást a kormány növekvő befolyásával folytatták, amely nem erőszakra vagy nyílt cenzúrára építi a média ellenőrzését, hanem a médiaforrások újraelosztására (Bajomi-Lázár–Stepinska, 2019). Ahogy Bátorfy és Urbán (2020) összefoglalta, a kormányzó Fidesz–KDNP pártszövetség az állami forrásokat a kormányhoz igazodó médiumokhoz irányítja. Bár az internet még egy viszonylag szabad csatornának tekinthető, kormánybarát üzletemberek már felvásárolták a legnépszerűbb online híroldalakat, például az Origo.hu-t és az Index.hu-t is.

Magyarországon az olvasók 85 százaléka online fogyasztja a híreket, 61 százalék pedig kifejezetten a közösségi médiából, ami magasabb, mint a tévéből (51%) vagy a nyomtatott sajtóból (7%) fogyasztott hírek aránya (Newman et al., 2023). A közösségimédia-platformok közül a Facebook a magyar politikai kommunikáció központi platformja (Bene–Farkas, 2022). Nem meglepő, hogy a kormány a közösségimédia-influenszerekhez fordult, hogy bővítse kommunikációs csatornáit és a választók befolyásolásának lehetőségeit.

A magyar kormánynak azonban nem a saját tartalmakat létrehozó influenszerekre volt szüksége, hanem olyan szereplőkre, akik látszólag őszinte, saját tartalmakkal támadó üzeneteket osztottak meg a kormány politikai ellenfeleiről (Bene–Juhász, 2025), és konfrontatívabb, vulgárisabb nyelvezetet használtak, mint a hivatalos politikusok (Mikola, 2023). Vagyis asztroturf politikai influenszerekre volt szükségük, akik látszólag szervezetlen formában, mestersegesen manipulálták a közvéleményt. Ezt a feladatot a Megafonhoz szervezték ki (Mikola, 2023).

Hivatalosan a Megafon egy nonprofit kommunikációs ügynökség, amely saját kommunikációjuk alapján nem kap támogatást közpénzből. Ennek megfelelően a közösségi médiában folytatott politikai reklámtevékenységük nem tartozik a magyar kampányszabályozás hatálya alá, és nem szabályozza és ellenőrzi az Állami Számvevőszék. Bár a Megafon finanszírozási háttere nem átlátható, egy perben a bíróság kimondta, hogy jogosan állítható, hogy az ügynökséget közvetve, egy alapítványon és egy cégen keresztül közpénzekből finanszírozzák (Bozzay, 2022; Tóth–Bíró–Bálint, 2021; Polyák et al., 2024). Bár saját bevallásuk szerint küldetésük a jobboldali, konzervatív közösség hangjának felerősítése influenszerek képzésén és szponzorálásán keresztül, a támogatott influenszerek mindegyike kapcsolatban áll a kormánnyal, és a közösségi médiában közzétett posztjaik alapvetően a kormány retorikáját ismétlik (Mikola, 2023). Továbbá, ahogy arra Juhász (2025) is rámutat, a Megafonos influenszerek kommunikációja egy leegyszerűsített, félrevezető érvrendszerre épül, ahol manipulatív érvelési eszközök és normatív kijelentések segítsé-

gével személyeskedő megnyilvánulások révén mozdtítják el a figyelmet az érdemi társadalmi-gazdasági kérdésekről.

Minderre építve elmondható, hogy bár a Megafon szereplői folyamatosan független influenszereknek és nem választási szereplőknek nevezik magukat, valójában asztroturf politikai influenszerek, akik ellenzéki politikusok ellen irányuló karaktergyilkos tartalmakat osztanak meg (Bene–Juhász, 2025).

MÓDSZEREK ÉS ADATOK

A híroldalakhoz képest a közösségi médiát nagyobb valószínűséggel használják vizuális dezinformációra (Peng et al., 2023; Yang et al., 2023), Magyarországon pedig a Facebook a legszélesebb körben használt politikai kommunikációs felület a politikai szereplők és a polgárok körében (Newman et al., 2023; Bene–Farkas, 2022). Erre építve kilenc Megafonos influenszer (A kopasz oszt, Bayer Zsolt, Bohár Dániel, Déri Stefi, KonVerzio, Kötter Tamás, Korondy Tamás, Rákay Philip és Trombitás Kristóf) Facebook-bejegyzéseit gyűjtöttük össze a CrowdTangle segítségével, ami a Facebook tulajdonában és üzemeltetésében álló eszköz volt a nyilvános adatok elemzéséhez (N = 2663). Az adatgyűjtés a 2022-es magyar parlamenti választási kampány első napjától az utolsóig zajlott (február 12. – április 3.).

Az elemzés egységei az influenszerek egyes Facebook-posztjai voltak. Egy poszt lehet 1) státuszfrissítés vagy 2) link, amely csak szöveges elemeket tartalmaz, 3) fotó, 4) videó vagy 5) élő videó. Az utóbbi három típusban lehetnek szöveges elemek is, vizuálisak azonban kell hogy legyenek. Több fotó esetén csak az elsőt, míg a videók esetében csak az első percet kódoltuk. A fényképekre és videókra ráhelyezett szöveges üzeneteket a vizuális üzenetek részeként értelmeztük.

Az elemzés első lépéseként a Lakmusz magyar tényellenőrző oldal,¹ valamint egy független politikai kutató, elemző és tanácsadó intézet jelentése (Political Capital, 2022) segítségével összegyűjtöttük a 2022-es magyar választási kampány főbb dezinformációs narratíváit (lásd 3. táblázat). A vizsgált politikai tartalmak dezinformációként azonosításához tehát a 3. táblázatban felsorolt narratívák megjelenését vizsgáltuk. Bár a politikai tényellenőrzéssel kapcsolatos viták és kritikák is megjelennek a szakirodalomban (lásd Fernández-Roldán et al., 2023), a tényellenőrzők munkája normákon és nemzetközi sztenderdeken alapul, az elfogulatlan tájékoztatásra törekedve (Singer, 2020). Továbbá a dezinformáció fogalma kapcsán a Wardle (2018) által megfogalmazott szándékos terjesztés kritériumán túl érdemes kiemelni, hogy „a kulcs nem az, hogy meghatározzuk egy adott poszt [...] igazságát, hanem hogy megértsük, hogyan illeszkedik egy nagyobb dezinformációs kampányba” (Starbird, 2019:

449.). A Megafonos influenszerek által megosztott különféle dezinformációs narratívák pedig már önmagukban attól a ténytől egy dezinformációs kampányba illeszkednek, hogy a posztot közzétevők nem fedik fel valós kapcsolatukat a kormánnyal, vagyis asztroturf tevékenységet folytatnak, ami a dezinformáció fogalmába illeszkedik. Ahogy Keller és munkatársai (2020) fogalmaznak, az asztroturfing tartalma még ugyan tényszerűen helytálló is lehetne, maga a kampány egyértelműen megtéveszti a közönséget az influenszerek kilétét illetően, ezért a dezinformáció egy típusának kell tekintenünk.

Következő lépésként induktív és deduktív kvalitatív tartalomelemzés kombinációját alkalmaztuk (Elo–Kyngäs, 2008). Az induktív tartalomelemzést Hameleers és munkatársai (2020) munkáján alapuló előzetes kódkönyvvel az adathalmaz egy véletlenszerű mintáján (N = 100) alkalmaztuk a részletes kódkönyv elkészítéséhez. Az induktív elemzés célja olyan kategóriák kialakítása volt, amelyek leírják a dezinformáció vizuális és verbális jellemzőit, valamint a mobilizációhoz és a negatív kampányhoz való viszonyukat. Az asztroturf politikai influenszerek dezinformációs tevékenységére összpontosító részletes kódkönyv kialakítását követően deduktív tartalomelemzést alkalmaztunk.

A dezinformáció jelenlétét egy dummy változóval kódoltuk (1, ha jelen van, 0, ha nincs), és ha jelen volt, a kódolónak el kellett döntenie, hogy a korábban összegyűjtött narratívák listájából melyik dezinformációs narratíva volt jelen a posztokban. Ha több narratíva volt jelen ugyanabban a posztban, akkor a leghangsúlyosabbat kellett kódolni. Ha vizuális elemek is jelen voltak (fotó, videó vagy élő videós posztok esetében), a vizuális dezinformáció típusát dekontextualizálásként, reframingként, vizuális manipulálásként vagy multimodális manipulálásként kódoltuk (Hameleers et al., 2020).

Negatív kampányként az ellenfelek kritizálását, támadását, vagy az őket érő vádaskodást azonosítottuk (Geer, 2006), dummy változóként kódolva (1, ha jelen van, 0, ha nincs). Mobilizálás alatt a cselekvésre való felhívást értettük: egy pártra vagy politikai aktorra való szavazásra, vagy a szavazásról való lebeszélésre, a választásokkal kapcsolatos információk megosztására, olvasására vagy megtekintésére való felhívást, az online vagy offline kampányeseményekre való meghívást, vagy a politikai szereplők vagy polgárok választásokkal kapcsolatos általános buzdítását (a Digital Election Campaigning Worldwide „DigiWorld” kódkönyv alapján).² E változó kódolása megkülönböztette a mozgósítást, az interakciót, a tájékoztatást, illetve a mobilizálás hiányát.

Ezen túlmenően általános vizuális jellemzőket, így a képek típusát és érzelmi hangulatát is kódoltuk. Az előbbi változóban különbséget tettünk videó, képernyőfotó, fotó, mém, szórólap, statisztika és karikatúra között, utóbbit pozitív, negatív, vegyes, semleges vagy humoros formában kódoltuk.

A végleges kódkönyvet (lásd az 1. táblázat) a teljes mintára (N = 2663) alkalmaztuk. Az adatgyűjtés idején még elérhető, de a kódolás idejére törölt be-

jegyzések ($N = 8$) eltávolítása után a kódolt bejegyzések száma 2655 volt. A kódolást a tanulmány szerzője végezte a CrowdTangle segítségével letöltött adatbázis felhasználásával. A posztok kódolása két hónapot vett igénybe. A megbízhatóság és érvényesség biztosítása érdekében egy véletlenszerű mintán ($N = 100$) a kódolók közti megbízhatósági tesztet is alkalmaztunk egy politikatudományi hallgató segítségével, aki két kódolói képzést követően egy hét alatt kódolta a véletlenszerűen kiválasztott minta posztjait. A kódolók közti megbízhatósági teszt minden változó esetében legalább 0,93-as Krippendorff-alfa értéket eredményezett.

EREDMÉNYEK

Az 1. táblázat összefoglalja a tartomelemzés főbb leíró megállapításait. Mint látható, a dezinformációs narratívák a teljes minta 22 százalékában voltak jelen és ezek közül a posztok 22 százaléka csak verbális dezinformációt tartalmazott, míg 78 százalékuk vizuális elemekkel jelent meg. Ennek megfelelően elmondható, hogy a dezinformáció az asztroturf politikai influenszerek Facebook-posztjainak egyötödében volt jelen, és a vizuális dezinformáció gyakoribb, mint a tisztán verbális.

A posztok csaknem fele (46,2%) valamilyen cselekvésre szólított fel. A fő cél a mobilizálás volt (82%), ami vagy pozitív felhívás volt a választásokon való részvételre, vagy negatív felhívás arra, hogy ne hagyják az ellenzéket nyerni és néhány esetben a kormánypárt jelöltjeinek „hajrá” buzdítása. Kisebb mértékben a Megafonos influenszerek egyéb politikai témákban is osztottak meg információkat, és arra szólították fel követőiket, hogy olvassanak vagy nézzenek meg valamilyen választásokkal kapcsolatos tartalmat (17%). Az interakcióra való felhívások ritkák (1%). Ez azt jelenti, hogy a Megafon asztroturf politikai influenszerei nagymértékben használják láthatóságukat a választók mozgósítására, és ezzel hozzájárulnak a kormány kampányához.

Ami a negatív kampányt illeti, a posztok majdnem felében (49%) negatív kijelentések vagy az ellenzéki szereplők negatív vizuális ábrázolása szerepelt. Ezek a posztok vádakat, kritikákat, karaktértámadásokat, vagy mindezekre épülő negatív túlzásokat tartalmaztak. Ennek megfelelően elmondható, hogy az asztroturf politikai influenszer-kampány szervezésével a kormány nemcsak a megerősített mobilizációból, de a negatív kampánystratégiákból is hasznot húzhat.

Az első és a második kutatási kérdések megválaszolásához, vagyis hogy milyen mértékben használják a dezinformációs narratívákat negatív kampányolásra (KK1), és mozgósításra az asztroturf influenszerek Facebook-kommunikációjában (KK2), a 2. táblázat összefoglalva megmutatja, hogy a dezinformációs posztok 89 százalékát negatív kampányolásra használták, 66 száza-

lékukat pedig mobilizációra. Összességében az asztroturf politikai influenszerek által terjesztett dezinformációk több mint felének (57%) célja mind a követők mozgósítása, mind pedig a negatív kampányolás volt. Vagyis az eredmények azt mutatják, hogy mind a negatív kampányolás, mind a mobilizáció fontos stratégiái voltak az asztroturf politikai influenszereknek a dezinformáció terjesztése során, ahogy azt az 1. kép is szemlélteti.

1. kép. Negatív kampány és mobilizáció vizuális manipulációval.

Forrás: <https://www.facebook.com/100059466946336/posts/377472067578355>

A harmadik kutatási kérdésre, vagyis arra, hogy milyen vizuális dezinformációs stratégiák azonosíthatók az asztroturf influenszerek Facebook-kommunikációjában, és a vizuális dezinformáció típusaira rátérve elmondható, hogy a dezinformációs posztok 75 százaléka alkalmazta a vizuális dekontextualizációt, azaz a valós képeket félrevezető szövegekkel párosították, akár a poszt szövegében, akár a képekre helyezett szöveggel (lásd 2. kép). A reframing, vagyis a képi anyagok olyan vágása vagy módosítása, amellyel az ábrázolt témák bizonyos aspektusait célzottan kiemelik, a dezinformációs posztok 17 százalékában volt jelen. A vizuális manipuláció – a vizuális anyagok manipulálása egy másik valóság bemutatása érdekében – a dezinformációs posztok 8 százalékában fordult elő. Multimodális manipulálás, azaz mind a vizuális, mind a verbális elemek manipulálása nem fordult elő.

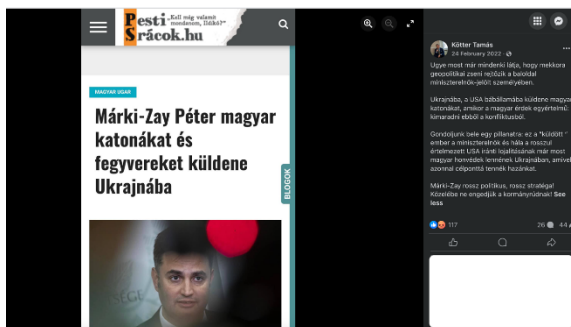
1. táblázat. A tartomelemzés eredményeinek leíró összefoglalása

Kategóriák	Krippendorff-alpha	Változók	Gyakoriság (% a teljes mintában)	Gyakoriság (% kategórián belül)
Dezinformáció	0,97		22%	–
		Vizuális	17%	78%
		Verbális	5%	22%

Kategóriák	Krippendorff-alpha	Változók	Gyakoriság (% a teljes mintában)	Gyakoriság (% kategórián belül)
Cselekvésre felhívás	0,96		46,2%	–
		Mobilizáció	38%	82%
		Interakció	1%	1%
		Információ	8%	17%
Negatív kampány	0,96		49%	–
Dezinformá- ció fő témája*	0,95			
Vizuális dezinfor- máció típusa	0,98			Gyakoriság (% a vizuális dezinfor- mációs posztokban)
		Dekontextua- lizáció	13%	75%
		Reframing	3%	17%
		Vizuális manipulálás	1%	8%
		Multimodális manip.	0%	0%
Képek típusa	0,96	Videó	6%	34%
		Képernyő- felvétel	4%	25%
		Fotó	4%	21%
		Mém	2%	10%
		Poszter	1%	6%
		Statisztika	1%	3%
		Képregény	0%	1%
Érzelmi hangulat a vizuális dezinfor- mációs posztokon belül	0,93	Pozitív	1%	4%
		Negatív	11%	62%
		Vegyes	4%	25%
		Semleges	0%	1%
		Humoros	1%	8%

*A főbb azonosított dezinformációs témákat a 3. táblázat összegzi

Ami a dezinformáció vizuális jellemzőit illeti, a képek típusait és érzelmi hangulatát kódoltuk. A vizuális dezinformációs célokra leggyakrabban videókat (34%), képernyőfelvételeket (25%), fotókat (21%) és mémeket (10%) használtak, ritkábban poszttereket (6%), statisztikákat (3%) és karikatúrákat (1%). A videók, képernyőfelvételek és fotók magas aránya arra utal, hogy ezek a legalkalmasabb eszközök a dekontextualizációra, ezek a valós vizuális eszközök tudják a legjobban támogatni az asztroturf influenszerek által terjesztett dezinformáció verbális elemeit.

2. kép. Negatív kampány és mobilizáció dekontextualizált képernyőfelvétellel.

Forrás: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=344044627608123&set=a.108478764498045>

A posztok érzelmi hangulatát tekintve a vizuális dezinformációs posztok többsége negatív volt (62%) és több volt a humoros poszt (8%), mint a pozitív (4%). A negativitás magas aránya könnyen érthető, ha figyelembe vesszük a negatív kampányolás gyakori jelenlétét. Továbbá ezek az eredmények arra utalnak, hogy a vizuális dezinformáció inkább negatív jelenség. A vegyes hangulatú posztok 25 százalékban voltak jelen, és ezek jellemzően az ellenzékét negatív, míg Orbán Viktort pozitív szemszögből ábrázolták.

2. táblázat. Negatív kampány és mobilizáció a dezinformációs posztokban

Változók	Gyakoriság (% dezinformációs posztokban)*
Negatív kampány	89%
Cselekvésre felhívás	66%
Negatív kampány és Cselekvésre felhívás egyszerre	57%

* A változók nem zárják ki egymást a dezinformáción belül.

A negyedik kutatási kérdésre térve, vagyis, hogy milyen dezinformációs narratívák jelennek meg az asztroturf influenszerek Facebook-kommunikációjában, a 3. táblázat ismerteti az azonosított dezinformációs narratívák gyakoriságát és

tartalmát, valamint azt, hogy milyen gyakran használták őket cselekvésre való felhívásokhoz és negatív kampányoláshoz. A leggyakoribb dezinformációs narratíva az ellenzéki pártok és jelöltek azon állítólagos szándékáról szólt, miszerint belesodornák Magyarországot az orosz–ukrán háborúba (50%). Ezt gyakran úgy foglalták össze, hogy a választás tétje a háború vagy a béke, ahol a kormány a békét, míg az ellenzék a háborút képviseli. A narratívát más szavakkal is megfogalmazták: hol az egész ellenzék, hol Márki-Zay Pétert vádolták azzal, hogy Magyarországot bele akarja sodorni a háborúba azzal, hogy fegyvereket és magyar katonákat küld Ukrajnába. Ezeket a posztokat elég gyakran használták mozgósításra (75%) és negatív kampányolásra (85%) egyaránt.

A második leggyakoribb dezinformációs narratíva Gyurcsány Ferenc volt miniszterelnökkel és az ellenzékben betöltött állítólagos vezető szerepével kapcsolatos (28%). Ez a narratíva úgy is megjelent, hogy ő irányítja Márki-Zayt, és úgy is, hogy Márki-Zay Gyurcsány bábja. Ezeket a narratívákat 67 százalékban használták a követők mozgósítására, és 91 százalékban negatív kampányolásra.

Egy másik gyakori dezinformációs narratíva szerint az ellenzék külföldi- és/vagy CIA-ügynökökkel dolgozik, és mindannyiukat egy globalista nemzetközi hálózat irányítja és finanszírozza, amelynek célja Orbán Viktor leváltása (8%). Ezen posztok valamivel több mint fele (53%) a követők mozgósítását célozta, és kevésbé meglepő módon mindegyik (100%) kritikát vagy vádaskodást tartalmazott.

A dezinformációs posztok 6 százalékában az a narratíva jelent meg, amely szerint az ellenzék el akarja törölni a kormány rezsicsökkentési programját, míg a dezinformációs posztok 4 százaléka arról szólt, hogy az ellenzéki jelöltek kampányát kokainkereskedelemmel finanszírozzák. Bár mindkét narratívát negatív kampányolásra használták (mindkettőt 100%-ban), az előbbit gyakrabban használták mobilizációra (48%), mint az utóbbit (20%).

Végül vannak ritkábban előforduló narratívák (egyenként 1%), mint például az ellenzék állítólagos szándéka, hogy támogatni kívánja a gyermekek szülői beleegyezés nélküli nemi átalakító műtétjét, az egészségügyi rendszer privatizálásának szándéka és Magyarország határainak megnyitása az illegális bevándorlók előtt. Szintén egyenként 1 százalékban voltak jelen olyan narratívák, amelyek jellemzően orosz dezinformációs narratívákat osztottak meg, így például azt, hogy Ukrajna mint állam nem létezik vagy egy mesterséges entitás, és hogy az USA és/vagy a Deep State felelős a háborúért, amely az ő érdekeiket szolgálja. Végül a dezinformációs posztok utolsó 1 százaléka ritkán volt jelen, és egy „egyéb” kategóriába soroltuk őket. Ezek az ellenzék adóemelési szándékával, valamint az ukrán neonáci kijeji rendőrfőnök-helyettesessel voltak kapcsolatosak. Az összes itt felsorolt narratíváról szóló poszt viszonylag gyakran tartalmazott kritikákat vagy vádakat, és kisebb mértékben a mobilizációt.

3. táblázat. A leggyakoribb dezinformációs narratívák és tartalmuk

	Gyakoriság	Cselekvésre felhívás	Negatív kampány
Az ellenzék háborúba sodorná Magyarországot	50%	75%	85%
Gyurcsány Ferenc az ellenzéki összefogás valódi vezetője	28%	67%	91%
Az ellenzék külföldi és/vagy CIA-ügynökökkel dolgozik a globalista erőknek	8%	53%	100%
Az ellenzék megszüntetné a rezsicsökkentési programot	6%	48%	100%
Az ellenzéki jelöltek kampányát kokain-kereskedelemről finanszírozzák	4%	20%	100%
Nyugaton a gyerekek szülői beleegyezés nélkül eshetnek át nemi átalakító műtéten, az ellenzék pedig támogatná ennek bevezetését Magyarországon	1%	71%	29%
Az ellenzék privatizálná az egészségügyet	1%	0%	100%
Az ellenzék megnyitná Magyarország határait az illegális bevándorlók előtt	1%	60%	100%
Ukrajna egy nem létező állam, vagy egy mesterséges entitás	1%	100%	100%
Az USA és/vagy a Deep State felelős az orosz–ukrán háborúért, az ő érdekeit szolgálja	1%	67%	1%
Egyéb	1%	50%	100%

DISZKUSSZIÓ ÉS KONKLÚZIÓ

Jelen tanulmány célja az volt, hogy bemutassa a dezinformációs narratívák, a negatív kampány és a mobilizáció közötti összefüggéseket az asztroturf politikai influenszerek Facebook-bejegyzéseiben a 2022-es magyarországi országgyűlési választási kampány során. Továbbá annak érdekében, hogy bővítsük

ismereteinket az online dezinformációról, az elemzés hatókörét kiterjesztettük a vizuális eszközök alkalmazására az információs zavarban.

Az eredmények alapján a dezinformációs narratívák a teljes minta több mint 20 százalékában voltak jelen, ami önmagában is jelentős arány. Ez eleendő ahhoz, hogy rávilágítson az asztroturf politikai influenszerek jelentette veszélyre, akik megtévesztő politikai tartalmak tudatos terjesztésével befolyásolhatják a kampányokat. Egyértelműen megfigyelhető, hogy ezek az influenszerek inkább vizuális, semmint kizárólag verbális dezinformációt osztanak meg, és elsősorban a képek és videók dekontextualizálásával érik el céljukat, vagyis hiteles vizuális anyagok felhasználásával támasztják alá félrevezető állításait. Ez az eredmény összhangban áll a korábbi kutatásokkal (Hameleers et al., 2020), amelyek szerint a vizuális dezinformáció egyik leghatékonyabb formája éppen a dekontextualizálás. Ennek oka, hogy ez a technika nem igényel speciális technikai eszközöket vagy szakértelmet, így széles körben alkalmazható és könnyen elérheti a közönséget.

Látható, hogy ahogy a politikai kommunikációban egyre fontosabbá válnak a vizuális eszközök a mémek, reels videók, infografikák és más képi kommunikáció révén, a politikai manipuláció új eszközei is megjelennek. Jelen tanulmány rávilágít arra, hogy a dezinformáció nem csupán az igazság elferdítése, hanem az információs környezet szándékos átrendezése, amely során bizonyos politikai nézőpontok erőteljesebbé, míg mások láthatatlanná válnak.

Az asztroturf politikai influenszerek stratégiáit elemezve, mind a mobilizálás, mind a negatív kampányolás a posztjaik gyakori céljának tekinthető, gyakran a dezinformáció terjesztésével együtt. A negatív kampányolásra vonatkozó eredmények összhangban állnak a szakirodalommal, hiszen Bene és Juhász (2025) szintén nagy arányban találtak olyan posztokat, amelyek célja a politikai ellenfelek karakterének támadása volt. Ugyanakkor az eredmények alapján az is elmondható, hogy a dezinformációs posztok több mint felében jelen vannak a cselekvésre való felhívások, míg a negatív kampányolás az ellenzékekkel szemben szinte minden dezinformációs posztban megjelenik. Továbbá a dezinformációs posztok több mint felének egyszerre célja a mobilizálás és a negatív kampányolás. Vagyis az eredmények alátámasztják Goodwin és munkatársai (2023) felvetését ezen új szereplők lehetséges mozgósító tevékenységéről, valamint rávilágítanak a mobilizálási stratégiák jelentős átalakulására, amelyet eddig kevésbé tárgyalt a szakirodalom (Haßler et al., 2024).

Az asztroturf politikai influenszerek nemcsak a dezinformáció terjesztésére törekszenek, hanem aktívan igyekeznek mozgósítani a szavazókat is, gyakran negatív kampánytechnikák alkalmazásával a Facebook-kommunikációjukban. Eredményeink tehát megerősítik Riedl és munkatársai (2023: 2.) felvetését, miszerint a politikai influenszerek „ideális esetet jelentenek a változó politikai médiaökológia tanulmányozására”.

A leggyakoribb dezinformációs narratívák az ellenzék állítólagos azon szándékára épültek, miszerint Magyarországot háborúba akarják sodorni, valamint a korábbi miniszterelnök vélt vezető szerepére, aki a kormány egyik fő politikai ellenfele. Emellett gyakran előfordultak az ellenzéki pártokat és jelölteket érintő hamis vádak is. Bár kisebb mértékben, az asztroturf szereplők dezinformációt terjesztettek az Egyesült Államok orosz–ukrán háborúban betöltött szerepéről is. Összességében a Megafonhoz köthető asztroturf politikai influenszerek többféle dezinformációs narratívát alkalmaztak a kormány támogatásának erősítésére.

Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a tanulmánynak bizonyos korlátai is vannak. Elsősorban a magyar nyelvű tartalmakra fókuszáló tényellenőrző oldalak hiánya miatt valószínűsíthetően kevesebb előre azonosított dezinformációs narratívát tudtunk feltárni, mint amennyi a posztok részletes elemzése alapján létezhet. Emellett a kézi tartalomelemzésnek is megvannak a maga korlátai, hiszen a számítógépes módszerekkel összehasonlítva jóval kisebb mennyiségű posztot lehet így feldolgozni. Ugyanakkor bizonyos kategóriák és kontextusok pontos azonosításához, valamint mélyebb megértéséhez az emberi elemzés és kézi kódolás továbbra is nélkülözhetetlen. A tanulmány kizárólag a bejegyzések tartalmára összpontosított, azonban a vizuális dezinformáció, a negatív kampányolás és a mozgósítás hatásait érdemes lenne tovább vizsgálni, különösen abból a szempontból, hogy ezek miként befolyásolják a közvéleményt. Emellett bár a magyar kontextus egyedi esettanulmányként szolgált, a vizsgált platformok köre korlátozott volt. A jövőbeni kutatások különböző közösségimédia-platformokra is kiterjedhetnének, hogy szélesebb perspektívát nyújtsanak és mélyebb betekintést biztosítsanak az asztroturf politikai influenszerek kommunikációjába.

Ugyanakkor a jelen tanulmány eredményei rámutatnak arra, hogy az asztroturf politikai influenszereket valóban a politikai kommunikáció új szereplőinek kell tekinteni, akik jelentős potenciállal bírnak a választók meggyőzésében, mozgósításában és a politikai ellenfelek elleni támadásokban. Mivel az asztroturf kampányok látszólag a közvélemény spontán megnyilvánulásai, valójában azonban központilag szervezett és irányított kezdeményezések (Keller et al., 2019), komoly veszélyt jelentenek a polgárok számára. Megtéveszthetik őket a politikai influenszerek hitelességével, szándékaival, valamint az általuk megosztott információk mögött álló valódi szereplőkkel kapcsolatban, így befolyásolva a választói tájékozottságot. Mivel e szereplők célja a választók mozgósítása, ez tovább növeli a demokratikus folyamatokra leselkedő kockázatokat.

Jelen tanulmány eredményeit érdemes Juhász (2025) eredményeinek kontextusába is helyezni. Vagyis a Megafon influenszerek értéktelített tartalmakat osztanak meg, amelyeken keresztül bonyolult, összetett társadalmi és politikai kérdéseket egyszerűsítene le, ezáltal pedig retorikailag megnyerő, de mani-

pulatív, hibás érveléseket terjesztenek (Juhász, 2025), amelyek a vizuális eszközökkel kiegészülve az online nyilvánosság hitelességét, a demokratikus deliberációt, és hosszabb távon a politikai intézményekbe vetett bizalmat is aláássák.

Különösen aggasztó, hogy az asztroturf politikai influenszerek gyakran alkalmazznak vizuális dezinformációt, amely hatékony eszközként szolgál mind a negatív kampányolásban, mind a politikai mozgósításban. A képek és videók manipulálása lehetőséget teremt hamis bizonyítékok bemutatására, amelyek erős érzelmi hatást gyakorolhatnak a közvéleményre. Ezek az érzelmi hatások gyakran az ellenfelek lejáratására vagy a félelem, bizonytalanság és düh fokozására irányulnak, tovább erősítve a dezinformáció polarizáló hatását.

JEGYZETEK

¹ <https://www.lakmusz.hu/tag/valasztas-2022/>

² <https://digidemo.ifkw.lmu.de/digiworld/>

IRODALOM

- Allcott, H.–Gentzkow, M. (2017): Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211–236. <https://doi.org/10.1257/jep.31.2.211>
- Allcott, H.–Gentzkow, M.–Yu, C. (2019): Trends in the diffusion of misinformation on social media. *Research & Politics*, 6(2), 205316801984855. <https://doi.org/10.1177/2053168019848554>
- Arce-García, S.–Said-Hung, E.–Mottareale, D. (2022): Astroturfing as a strategy for manipulating public opinion on Twitter during the pandemic in Spain. *El Profesional de La Información*, e310310. <https://doi.org/10.3145/epi.2022.may.10>
- Bajomi-Lázár, P.–Stepinska, A. (2019): The Hungarian media system under political pressure. *Central European Journal of Communication*, 12(23), 257–262. [https://doi.org/10.19195/1899-5101.12.2\(23\).9](https://doi.org/10.19195/1899-5101.12.2(23).9)
- Bátorfy, A.–Urbán, Á. (2020): State advertising as an instrument of transformation of the media market in Hungary. *East European Politics*, 36(1), 44–65. <https://doi.org/10.1080/21599165.2019.1662398>
- Batory, A. (2014): With the final votes counted, Fidesz has secured a ‘super-majority’ in Hungary, but it is questionable how fair the election really was. Retrieved from London School of Economics. <http://bit.ly/1p7UuKD>
- Bellucci, L. (2021): Media Law, Illiberal Democracy and the COVID-19 Pandemic: The Case of Hungary. In: M. Deflem–D. M. D. Silva (szerk.): *Sociology of Crime, Law and Deviance* (151–167). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S1521-613620210000026010>
- Bene, M.–Farkas, X. (2022): Ki mint vet, úgy arat? A 2022-es választási kampány a közösségi médiában. *Századvég*, 2022(2), 131–160.

- Bene, M.–Juhász, V. (2025): The long-range character assassination machine: The role of Megafon's astroturf influencers in the 2022 pro-government campaign in Hungary. *American Behavioral Scientist, Accepted manuscript*.
- Bennett, W. L.–Livingston, S. (szerk.): (2020). *The Disinformation Age: Politics, Technology, and Disruptive Communication in the United States* (1st ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108914628>
- Bíró-Nagy, A. (2017): *Illiberal Democracy in Hungary: The Social Background and Practical Steps of Building an Illiberal State*. Illiberal democracies in the EU: The Visegrad Group and the risk of disintegration, 31–44.
- Blumler, J. G. (2016): The Fourth Age of Political Communication: *Politiques de Communication*, 6(1), 19–30. <https://doi.org/10.3917/pdc.006.0019>
- Bozzay B. (2022): A Megafon beperelt minket, de a Telexnek adott igazat a bíróság. *Telex.Hu*. Letöltve innen: <https://telex.hu/belfold/2022/01/28/megafon-per-telex-itelet-kozpenz>
- Brennen, J. S.–Simon, F. M.–Nielsen, R. K. (2021): Beyond (Mis)Representation: Visuals in COVID-19 Misinformation. *The International Journal of Press/Politics*, 26(1), 277–299. <https://doi.org/10.1177/1940161220964780>
- Cao, J.–Qi, P.–Sheng, Q.–Yang, T.–Guo, J.–Li, J. (2020): Exploring the Role of Visual Content in Fake News Detection. In: K. Shu–S. Wang–D. Lee–H. Liu (szerk.): *Disinformation, Misinformation, and Fake News in Social Media*. Springer International Publishing, 141–161. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42699-6_8
- Carmi, E.–Yates, S. J.–Lockley, E.–Pawluczuk, A. (2020): Data citizenship: rethinking data literacy in the age of disinformation, misinformation, and malinformation. *Internet Policy Review*, 9(2), 1–22. <https://doi.org/10.14763/2020.2.1481>
- Dan, V.–Paris, B.–Donovan, J.–Hameleers, M.–Roozenbeek, J.–Van Der Linden, S.–Von Sikorski, C. (2021): Visual Mis- and Disinformation, Social Media, and Democracy. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 98(3), 641–664. <https://doi.org/10.1177/10776990211035395>
- Elo, S.–Kyngäs, H. (2008): The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Farkas, X. (2023): Visual political communication research: A literature review from 2012 to 2022. *Journal of Visual Political Communication*, 10(2), 95–126. https://doi.org/https://doi.org/10.1386/jvpc_00027_1
- Farkas, X.–Burai, K.–Bene, M. (2024): Shocking Experience: How Politicians' Issue Strategies Are Shaped by an External Shock During Campaigns. *Politics and Governance*, 12(2024), 1–18. <https://doi.org/https://doi.org/10.17645/pag.8077>
- Fernández-Roldán, A.–Elías, C.–Santiago-Caballero, C.–Teira, D. (2023): Can We Detect Bias in Political Fact-Checking? Evidence from a Spanish Case Study. *Journalism Practice*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/17512786.2023.2262444>
- Geer, J. G. (2006): *In defense of negativity: attack ads in presidential campaigns*. Chicago, University of Chicago Press.
- Goodwin, A.–Joseff, K.–Riedl, M. J.–Lukito, J.–Woolley, S. (2023): Political Relational Influencers: The Mobilization of Social Media Influencers in the Political Arena. *International Journal of Communication*, 2023(17), 1613–1633.

- Grabe, M. E.–Bucy, E. P. (2009): *Image Bite Politics: News and the Visual Framing of Elections*. Oxford University Press.
- Graber, D. A. (1988): *Processing the news: how people tame the information tide*. New York, Longman.
- Graber, D. A. (1996): Say It with Pictures. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 546, 85–96. JSTOR.
- Hameleers, M. (2023): Disinformation as a context-bound phenomenon: toward a conceptual clarification integrating actors, intentions and techniques of creation and dissemination. *Communication Theory*, 33(1), 1–10. <https://doi.org/10.1093/ct/qtac021>
- Hameleers, M. (2024): The Nature of Visual Disinformation Online: A Qualitative Content Analysis of Alternative and Social Media in the Netherlands. *Political Communication*, 42(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/10584609.2024.2354389>
- Hameleers, M.–Powell, T. E.–Van Der Meer, T. G. L. A.–Bos, L. (2020): A Picture Paints a Thousand Lies? The Effects and Mechanisms of Multimodal Disinformation and Rebuttals Disseminated via Social Media. *Political Communication*, 37(2), 281–301. <https://doi.org/10.1080/10584609.2019.1674979>
- Haselmayer, M. (2019): Negative campaigning and its consequences: a review and a look ahead. *French Politics*, 17(3), 355–372. <https://doi.org/10.1057/s41253-019-00084-8>
- Haßler, J.–Bene, M.–Russmann, U. (2024): Political mobilisation. In: D. Lilleker–D. Jackson–B. Kalsnes–C. Mellado–F. Trevisan–A. Veneti, *The Routledge Handbook of Political Campaigning*, 377–391. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003333326-33>
- Ireton, C.–Posetti, J. (szerk.): (2018). *Journalism, fake news & disinformation*. Paris: UNESCO.
- Juhász V. (2025): Influenszer politikusok és politikai influenszerek : A Megafon negatív kampányának argumentatív vizsgálata a közösségi médiában. *Politikatudományi Szemle*, 34(1), 7–30. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2025.1.7>
- Keller, F. B.–Schoch, D.–Stier, S.–Yang, J. (2020): Political Astroturfing on Twitter: How to Coordinate a Disinformation Campaign. *Political Communication*, 37(2), 256–280. <https://doi.org/10.1080/10584609.2019.1661888>
- Kovic, M.–Rauchfleisch, A.–Sele, M.–Caspar, C. (2018): Digital astroturfing in politics: Definition, typology, and countermeasures. *Studies in Communication Sciences*, 18(1), 69–85. <https://doi.org/10.24434/j.scoms.2018.01.005>
- Krafft, P. M.–Donovan, J. (2020): Disinformation by Design: The Use of Evidence Collages and Platform Filtering in a Media Manipulation Campaign. *Political Communication*, 37(2), 194–214. <https://doi.org/10.1080/10584609.2019.1686094>
- Li, Y.–Xie, Y. (2020): Is a Picture Worth a Thousand Words? An Empirical Study of Image Content and Social Media Engagement. *Journal of Marketing Research*, 57(1), 1–19. <https://doi.org/10.1177/0022243719881113>
- Lilleker, D. G. (2019): The Power of Visual Political Communication: Pictorial Politics Through the Lens of Communication Psychology. In: A. Veneti–D. Jackson–D. G. Lilleker (szerk.): *Visual Political Communication*, 37–51. Cham, Springer International Publishing.
- Messaris, P.–Abraham, L. (2001): The Role of Images in Framing News Stories. In: S. D. Reese–O. H. Gandy–A. E. Grant (szerk.): *Framing Public Life*, 231–242. New York, Routledge.

- Mikola, B. (2023): *The role of social media influencers in amplifying pro-government narratives – The case of Hungary*. Presented at the ECPR Joint Sessions of Workshops, Toulouse.
- Nai, A.–Walter, A. S. (szerk.): (2015). *New perspectives on negative campaigning: why attack politics matters*. Colchester: ECPR Press.
- Newman, E. J.–Garry, M.–Unkelbach, C.–Bernstein, D. M.–Lindsay, D. S.–Nash, R. A. (2015): Truthiness and falsiness of trivia claims depend on judgmental contexts. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 41(5), 1337–1348. <https://doi.org/10.1037/xlm0000099>
- Newman, N.–Fletcher, R. –Eddy, K.–Robinson, C. T.–Nielsen, R. K. (2023): *Reuters Institute digital news report 2023*. Reuters Institute for the Study of Journalism. <https://doi.org/10.60625/RISJ-P6ES-HB13>
- Norris, P. (2001): Political Communications and Democratic Politics. In: J. Bartle–D. Griffiths (szerk.), *Political Communications Transformed*, 163–180. London, Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780333977286_10
- Peng, Y. (2018): Same Candidates, Different Faces: Uncovering Media Bias in Visual Portrayals of Presidential Candidates with Computer Vision. *Journal of Communication*, 68(5), 920–941. <https://doi.org/10.1093/joc/jqy041>
- Political Capital (2022): *Disinformation in the election campaign – Hungary 2022*, 1–17. Budapest. https://politicalcapital.hu/news.php?article_read=1&article_id=3004
- Polyák, G. (2019): Media in Hungary: Three Pillars of an Illiberal Democracy. In: E. Polonska–C. Beckett (szerk.): *Public Service Broadcasting and Media Systems in Troubled European Democracies*, 279–303. Cham, Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02710-0_13
- Polyák, G.–Urbán, Á.–Szávai, P.–Horváth, K. (2024): Disinformation under the guise of democracy: lessons from Hungary. In: M. Echeverría–S. García Santamaría–D. C. Hallin (szerk.): *State-Sponsored Disinformation Around the Globe*, 231–249. New York, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781032632940-18>
- Riedl, M. J.–Lukito, J.–Woolley, S. C. (2023): Political Influencers on Social Media: An Introduction. *Social Media + Society*, 9(2), 1–9. <https://doi.org/10.1177/20563051231177938>
- Rojas, H.–Valenzuela, S. (2019): A Call to Contextualize Public Opinion-Based Research in Political Communication. *Political Communication*, 36(4), 652–659. <https://doi.org/10.1080/10584609.2019.1670897>
- Russmann, U.–Svensson, J.–Larsson, A. O. (2019): Political Parties and Their Pictures: Visual Communication on Instagram in Swedish and Norwegian Election Campaigns. In: A. Veneti–D. Jackson–D. G. Lilleker (szerk.): *Visual Political Communication*, 119–144. Cham, Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-18729-3_7
- Schill, D. (2012): The Visual Image and the Political Image: A Review of Visual Communication Research in the Field of Political Communication. *Review of Communication*, 12(2), 118–142. <https://doi.org/10.1080/15358593.2011.653504>
- Schoch, D.–Keller, F. B.–Stier, S.–Yang, J. (2022): Coordination patterns reveal online political astroturfing across the world. *Scientific Reports*, 12(1), 1–10. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-08404-9>

- Singer, J. B. (2021): Border patrol: The rise and role of fact-checkers and their challenge to journalists' normative boundaries. *Journalism*, 22(8), 1929–1946. <https://doi.org/10.1177/1464884920933137>
- Starbird, K. (2019): Disinformation's spread: bots, trolls and all of us. *Nature*, 571: 449. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-02235-x>
- Thomson, T. J.–Angus, D.–Dootson, P.–Hurcombe, E.–Smith, A. (2022): Visual Mis/disinformation in Journalism and Public Communications: Current Verification Practices, Challenges, and Future Opportunities. *Journalism Practice*, 16(5), 938–962. <https://doi.org/10.1080/17512786.2020.1832139>
- Thorson, K.–Wells, C. (2016): Curated Flows: A Framework for Mapping Media Exposure in the Digital Age: Curated Flows. *Communication Theory*, 26(3), 309–328. <https://doi.org/10.1111/comt.12087>
- Tóth-Bíró M.–Bálint K. (2021): Közpénzből éheznek az elismerésre: így vándorolnak a milliárdok a kormány kedvenc szakértőihöz. *Telex.Hu*. <https://telex.hu/belfold/2021/11/25/kozpenz-milliardok-a-kormany-szakertoire-alapjogokert-kozpont-batthyany-lajos-alapitvany>
- Ulusan, O.–Özejder, I. (2024): Faking the war: fake posts on Turkish social media during the Russia–Ukraine war. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1), 1–14. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03409-3>
- Vaccari, C.–Chadwick, A. (2020): Deepfakes and Disinformation: Exploring the Impact of Synthetic Political Video on Deception, Uncertainty, and Trust in News. *Social Media + Society*, 6(1), 2056305120903408. <https://doi.org/10.1177/2056305120903408>
- Verba, S.–Schlozman, K. L.–Brady, H. E. (2002): *Voice and equality: civic voluntarism in American politics* (Nachdr.). Cambridge, Harvard Univ. Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1pnc1k7>
- Wardle, C. (2018): The Need for Smarter Definitions and Practical, Timely Empirical Research on Information Disorder. *Digital Journalism*, 6(8), 951–963. <https://doi.org/10.1080/21670811.2018.1502047>
- Weikmann, T.–Lecheler, S. (2023): Visual disinformation in a digital age: A literature synthesis and research agenda. *New Media & Society*, 25(12), 3696–3713. <https://doi.org/10.1177/1461448221141648>
- Yang, Y.–Davis, T.–Hindman, M. (2023): Visual misinformation on Facebook. *Journal of Communication*, 73(4), 316–328. <https://doi.org/10.1093/joc/jqac051>
- Zecchinon, P.–Standaert, O. (2024): The War in Ukraine Through the Prism of Visual Disinformation and the Limits of Specialized Fact-Checking. A Case-Study at Le Monde. *Digital Journalism*, 13(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/21670811.2024.2332609>

VITA

Csizmadia Ervin:
A politikatudomány egyensúlya

A POLITIKATUDOMÁNY EGYENSÚLYA

Csizmadia Ervin

Beérkezett: 2025. július 7., véglegesítve: 2025. július 19.

ÖSSZEFOGLALÓ

A szerző hozzászólásának első részében visszaautal a politikatudomány helyzetéről folyó korábbi vitákra és külön kiemeli Greskovits Béla 2010-es markáns kritikáját s egyben „útmutatását” is a magyar politikatudományt illetően. Ezt követően röviden összefoglalja, melyek a Koverek Dániel által indított mostani vita legfontosabb tanulságai. Bár a vitában nagyon sok érdekes felvetés látott napvilágot, talán kevesebb szó esett a történeti politikatudományról. Ezt a szerző egy alapvető szubdiszciplínának tekinti, amely eddig kevésbé kiaknázott megismerési módként is felfogható. Hozzászólása második részében e történeti megközelítés három alapelemét tekinti át. Az első az időszemlélet. Megindokolja, miért fontos a jelent történeti nézőpontból is értelmezni. A második a politikai jelenségeket körül fonó nemzetközi és a nemzeti viszonyrendszer kölcsönhatásainak vizsgálata. A harmadik pedig a politika folyamatközpontú megközelítése, az állapotközpontú megközelítések mellett. A szerző úgy véli: a politikatudomány egyensúlya akkor biztosítható, ha e három területen az említett kölcsönhatások érvényesülnek.

Kulcsszavak: történeti politikatudomány ■ időszemlélet ■ nemzetközi ■ nemzeti ■ politikai folyamat

A magyar politikatudomány gazdag vitákban. Csak a *Politikatudományi Szemle*ben ez a mostani a harmadik vita, és ha ehhez hozzávesszük a talán legnagyobb eddigi vitát (a Századvég folyóiratban), akkor nyugodtan kijelenthetjük: megvan bennünk az igény, hogy reflektáljunk saját magunkra. Érdekes a viták ritmizálása is: az első mindjárt a rendszerváltás után (1993–94-ben) zajlott, hogy aztán a második már az első évtized végén (1999–2000) következzen. A harmadik vitát pedig az első húsz év lezáráskor és az Orbán-rendszer kialakulásakor (2010) folytattuk le.

Mindegyik vita érdekes és tanulságos volt, de természetesen itt most nincs tér a visszatekintésre.¹ Mindössze Greskovits Béla: *Jellegtelenség és jelentéktelenség* című hozzászólását emelném ki a legutóbbi vitából (Greskovits, 2010). Talvolról sem azért, mert már a címben is jól elveri a port rajtunk, hanem azért, mert egy olyan aspektus fontosságát hozza be, amiről ritkán beszélünk. És ez a – ő nevezi így – „márkatermék” kérdése. Azt a kérdést veti fel ugyanis, hogy vajon a magyar politikatudománynak van-e *nemzetközileg is értékelhető*, a ma-

gyar politika valamilyen jellegzetességét bemutató teljesítménye. Greskovits négy példát is felhoz, hogy a kisebb méretű nyugati országok hogyan tudták nemzetközileg konvertálni saját politikatudományukat. Svédország, Svájc, Ausztria és Hollandia példáját emeli ki, s bemutatja, hogy a skandinávok a jóléti állammal, a svájciak a közvetlen demokráciával, az osztrákok a proporzrendszerrel, a hollandok a neokorporatizmus fogalmi innovációjával értek el sikereket a nemzetközi térben. Ezzel szemben – írja – „az, hogy mi lehetne a magyar politológia nemzetközileg is érdeklődésre számot tartó nagy története, egyelőre még körvonalakban sem nagyon látszik (uo.: 159.).

Nos, azért idézem fel ezt a hozzászólást, mert azóta is sokat töprengek rajta. Vajon tényleg úgy van, hogy nincs ilyen slágertermékünk? Nincs persze rálátásom a teljes termésre, de azért annyit megkockáztatnék, hogy az elmúlt tizenöt évben hatalmas előrelépés történt: könyvek és tanulmányok sokaságával vagyunk jelen a nemzetközi térben. Az persze egy másik kérdés, hogy a Greskovits által „kitörési iránynak” tekintett kelet-közép-európai összehasonlításban mennyit haladtunk előre. Talán ez a mostani vitánk ad valamilyen választ erre a kérdésre is. Mindenestre írásom legvégén én próbálok adni.

A 2024–2025-ÖS VITA EDDIGI IRÁNYAI

A vitaindító

Ezt a legújabb vitát Koverek Dániel indította el, *Keletre, magyar politikatudomány!* címmel. Írásában először felidézi azokat a szerzőket, akik szerint az utóbbi időszakban Magyarország versengő autokráciává vált. „Okkal feltételezhetjük – folytatja –, hogy egy ilyen alapvető, politikai rendszert, szabadságjogokat és jogállamiságot érintő átalakulás mélyreható változásokat indukált az e folyamatokat vizsgáló tudományos közösség által olvasott tanulmányok, illetve alkalmazott elméleti keretek tekintetében”, de arra jut, hogy „a fenti tendenciák szinte semennyire sem orientáltak a hazai politológus társadalom által hivatkozott szakirodalmak körét vagy akár annak esetkiválasztási szempontjait” (Koverek, 2024: 87–88.).

Mint az írás további részéből kiderül: kifogása főként az, hogy a hazai politikatudósok döntő többsége a létező angolszász és a német mintához viszonyítja a hazai fejleményeket. Csak hogy egy ilyen viszonyítás ma már nem bír igazi magyarázó erővel, hiszen egy ilyen összevetésben legfeljebb újra és újra azt lehet megállapítani, hogy Magyarország (vagy inkább a mai magyar rezsim) *nem olyan*, mint a klasszikus nyugati demokráciák.

Ezért aztán nem azt kell keresni, hogy milyen *nem* a rendszer, hanem azt, hogy *milyen*. Itt válik érthetővé az írás címében a „kelet” szó. A magyarhoz hasonló példákat, eseteket, mechanizmusokat, folyamatokat ugyanis keleten,

pontosabban *délen* találhatunk. A mai politikatudománynak ezért „keresési irányt” kell váltania. Ez egyáltalán nem jelenti a nyugati orientáció feladását, csupán azt, hogy a tudósoknak máshol kell komparatív példáikat keresni, mint eddig. Ezek után megkeresi azokat az országokat, amelyekben a magyarhoz hasonló jelenségeket vél felfedezni. Közülük talán a legbizarrabb Pápua Új-Guinea, ahol – mint olvashatjuk – a miénkhez hasonló módon kerülnek, hogy a parlament elé kerülő törvényjavaslatok előzetes bizottsági kontrollon menjenek át (uo.: 90.). A szerző fő állítása, hogy a hazai politikatudomány *nem reagálta* le azt, amit a nemzetközi már lereagált, miszerint a magyar (és más hasonló) autokratikus rendszereket *nem* a fejlett Nyugathoz kell hasonlítani (és újra és újra megállapítani, hogy a magyar nem olyan, mint a nyugati demokráciák), hanem másfajta összehasonlítási térségeket kell keresni. Annál is inkább fogalmazza meg ezt a kíváncsi Koverek, mert szerinte a politikatudomány bevett nemzetközi fórumain „az utóbbi években Magyarországot már rendre a többi fejlődő országgal hasonlítják össze” (uo.: 91.). Így tehát *aszimmetria* keletkezik a külföldi és a hazai politikatudósok között: míg a külföldiek egyre inkább ilyen összehasonlításokat produkálnak, addig a magyar szerzők megmaradnak annál, hogy Magyarország választási autokrácia. (uo.: 92.). Ezzel viszont – s ez vitaindítójának lényege – igazából a hazai tudósok *nem jutnak* közelebb azoknak a folyamatoknak a megértéséhez, amelyek a mostani korszakban jellemzőek. Márpedig „a hazai *realitások* sem érthetők meg anélkül, hogy az összehasonlítandó esetek kiválasztásakor Európán túli autokratizálódó politikai rendszerek felé tekintenénk”. Az ilyen jellegű orientációváltás elmaradása viszont azt kockáztatja, hogy „a magyar nyelvű tanulmányok teljesen más fénytörésben *látják és láttatják* majd ugyanazon empirikus valóságot, mint a nemzetközi szakirodalom” (uo.: 92–93. – kiemelések a szerzőnél).

A hozzászólások

Első hozzászólóként Szabó Márton² elfogadhatónak tekinti Kovereknek azt a javaslatát, hogy a kutatók a Nyugattal való összehasonlítás felől forduljanak a Globális Délel (Törökországgal, Brazíliával, Kínával stb.) történő összehasonlítás felé. Ez Szabó szerint hozhat eredményeket, de az irány mégsem fogadható el teljesen. Mégpedig azért nem – márpedig ez a Koverek-ajánlat lényege –, mert ezzel az új iránnyal megint csak az amerikai és a nyugat-európai módszerek átvételére kerülne sor – ha ezúttal új terepen (dél-magyar összehasonlítás) is. Ezzel szemben Szabó mást, egy a *magyar* valóságból kiinduló politikatudományt ajánl: „nekünk mindenekeelőtt saját jelenünk és múltunk alapján kell vagy kellene politikatudományt művelni s kidolgozni, ami aztán össze lehet hasonlítani más országok tudományával” (Szabó, 2025: 99).

Szerinte a Koverek számára alapvető összehasonlításhoz egyelőre *nincsenek* meg a feltételek, merthogy – bármennyire is sok vitát folytattunk le – *nem ismerjük* eléggé magunkat (nem a politikatudományra, hanem az országra gondol). Kiindulópontként konstatálja, hogy a hazai politikatudomány már *létező* paradigmákba kapcsolódik be és azokat alkalmazza az itthoni viszonyok leírására is. Ez ellen, láttuk, Kovereknek nincs kifogása; ő azt szorgalmazza, hogy a *legújabb* paradigmákat is alkalmazza a hazai politikatudomány, ne csak a megszokottakat. Ezt a nemzetközi paradigmákba–illeszkedést Szabó elutasítja, mégpedig ily módon: „Kísérjük meg a hazai történelmi-társadalmi tapasztalatainkra építve újragondolni a hazai politikatudományt, mind empirikusan, mind elméletileg” (Szabó, 2025: 100.).

Ennek az újradefiniálásnak a veleje, hogy az új politikatudománynak *hazai* gyökerűnek kell lennie egy „széltében-hosszában elfoglalt tudományos szemlélet” ellenében (uo.: 101.). A „magyar fókuszú” politikatudomány gondolatára szabadjon egyetlen észrevételt tenni. A hazai tudományos közéletben talán *szokatlan* felvetés ez, de nemzetközileg nem szokatlan. A legközismertebb példákat mondom. Létezik a világban irányzat, amelyik az *amerikai* vagy *brit* politikai fejlődést (azaz a politikát *egy országban*) vizsgálja.³ Mindkettő tekintélyes szerzőkkel, könyvekkel, konferenciákkal és folyóiratokkal (mint például a *Studies in American Political Development*) rendelkezik, de persze itthon kevésbé ismertek ezek. Bizonyos értelemben tehát Szabó Márton ajánlata – e vonatkozásban – Koverekéhez hasonló: ismerjünk meg új irányzatokat és alkalmazzuk is őket. Nagymértékben támogatom.

A hozzászóló azt is világossá teszi, melyek azok a *specifikumok*, amelyeknek vizsgálata előmozdíthatná egy hazai talajból táplálkozó politikatudomány létrejöttét. Hét tényezőt sorol fel,⁴ s ezek szolgálnak annak jelzésére, hogy a magyar fejlődés más, mint a nyugati, merthogy a nyugatiban a felsorolt hét tényező egészen másképpen alakult. Úgy összegez itt, hogy Magyarországon az állam demokratikus berendezkedésének *nincs meg* az az evidenciája, mint Nyugaton. De ez Szabó szerint nem *hiány*, hanem *különbség*, és ezzel indokolja, hogy a magyar politikatudománynak nem feladata a hiányok szakadatlan demonstrálása (Szabó, 2025: 110.) Ez ugyanis egy *normativista* álláspont lenne, márpedig ő (szándéka szerint) egy *realista* politikatudományt képvisel.

Megfogalmazza továbbá három tudományos szemléleti elvét és három kutatási megfontolását. A tudományos szemléleti elvek között a legérdekesebbnek azt találtam, hogy egy általa jónak tartott politikatudománynak erősen támaszkodnia kell a *történelmi-társadalmi* szituáció elemzésére (uo.: 113.). Ugyancsak érdekes felvetés, hogy egy általa jónak tartott politikatudomány nem csak az egyének „szimpla” döntéseire kíváncsi, hanem az „értelmezve cselekvő” emberekre fókuszál (uo.: 114.). A kutatási megfontolások között pedig egyfajta *társadalmi* politikatudományt ajánl, amelybe a közvélemény kutatások mellett

intenzívebben bevonhatónak tartja például a *cultural studies* diszciplinát (uo.: 116.). Ugyancsak érdekes a *közösségtudomány* gondolatának felvetése, hogy a vizsgálati fókusz el kell mozdítani a szociológia és a közgazdaságtan felől a kulturális antropológia, a szociálpszichológia és a kultúratudomány felé. Mindez azért szükséges, mert ezáltal érvényes összehasonlításokat lehet tenni más politikai közösségekkel (uo.: 117.).

Végül kitérek a második hozzászóló, Löffler Tibor „harmadikutas” ajánlatára is. A harmadikutasság itt azt jelenti, hogy a magyar politikatudomány szerint sem nem nyugati, sem nem keleti, hanem egyfajta „magyar öncélúság” jellemzi (Löffler, 2025: 101.). Álláspontja szerint az eddigieknél sokkal nagyobb energiákat kellene mozgósítani a hazai folyamatok jobb megértésére. Ahogy írja: „a magyar politikatudománynak még óriási adósságai vannak a magyar politikai valóság feltárásában. Amíg ez nincs rendezve, és az önmagunkról tudásunk – szakmai vakfoltok miatti – »fehér foltjai« nincsenek kitöltve, a kelet-nyugati összehasonlítások tévútra vihetnek, és magyarázó erejük a vártnál jóval gyengébb lehet”. (uo. – kiemelés Löfflernél). A Nyugattal való összehasonlításban azonban számos anomáliát érzékel a hazai politikatudományban, például azt, hogy a jelenlegi magyar politikatudományban *elmosódik* a határ a valóban tudományos és a tudománnyal legfeljebb érintkező munkák között

Kritikája további részében először is nem ért egyet Kovereknek azzal az állításával, miszerint a magyar politikatudományban konszenzus lenne a defektes (autokratikus) rendszerről. Szerinte épp ellenkezőleg: a politológusok között disszenzus van e tekintetben, csak ez nemigen tud megnyilvánulni s éppen az eltérő álláspontok közötti vita hiánya miatt. Itt Löffler azt nehezményezi, hogy az itthoni szerzők kevésbé elemzik ezeket a rendszereket összehasonlító módon (azaz hiányoznak a *comparative autocracy studies* módszertanával készülő elemzések). Másodszor szóvá teszi, hogy lemaradásban vagyunk a populizmus kutatásában is (a *competing populism* kutatásának nemzetközi trendjeire utalva). Itt nem azt vitatja, hogy Orbán Viktorra ne lenne alkalmazható a populista kifejezés, hanem azt, hogy miért csak *rá* alkalmazzuk a fogalmat: Orbán „egy többszereplős, ellenzéki pártokat is magában foglaló populista versenyben termeli újjá politikai hatalmát” (Löffler, 2025: 107.). Ide kapcsolódik az is, hogy Orbán elitellenes populizmusa egy vele szemben megnyilvánuló új típusú populizmust hívott életre (uo.). Löffler egyértelműen úgy véli: az újonnan megjelenő Tisza Párt és a korai Fidesz között jelentős hasonlóság van, hiszen míg a korai Fidesz Csurka István és Torgyán József szavazóit integrálta, addig a mai Tisza Párt is egy széles (korábban más pártokhoz húzó) szavazóközöniséget foglal magába. (uo.). Itt csak annyi megjegyzést tennék, hogy az összehasonlító autokrácia-kutatással, valamint a versengő populizmus-kutatások itthoni állapotával kapcsolatos kifogásaira épp a Szemle azon

száma hoz ellenpéldát, amelyben Koverek Dániel vitaindítója megjelent (Benedek–Bozóki, 2025).⁵

Harmadszor hiányolja a szerző azt is, hogy a hazai szakirodalomban alig esik szó az *ellenzék*ről. Nincsenek elemzések arról, hogy az ellenzék mennyiben felelős saját sorsa miatt. Itt persze feltétlen köszönetemet fejezem ki a szerzőnek, amiért az ellenzék témája kapcsán engem kiemelten említ, számos munkámat beidézve. D azt is hozzá kell tenni, hogy az ellenzék témakörében számos nagyon értékes anyag is napvilágot látott az elmúlt egy-két évtizedben. Ezek felsorolására nincs mód, elég csak átlapozni a Szemle utóbbi évfolyamait. Én most csak egyet emelnék ki ezek közül; Molnár Csaba 2025-ben megjelent könyvét⁶, amely elméletet és empiriát (Löffler mindkettőt hiányolja) egyesítve ad mélyreható képet, nem csak egy konkrét párt (a Jobbik) ellenzé-kiségéről, hanem általában az ellenzékiesség nemzetközi és hazai mibenlétéről.

A MAGYAR POLITIKATUDOMÁNY KIHÍVÁSAI A TÖRTÉNETI POLITIKATUDOMÁNY FELŐL

Talán elnézi nekem az olvasó, hogy meglehetősen részletességgel emeltem ki a vita eddigi menetéből a számomra legfontosabb elemeket. Erre azért is szükségem volt, mert jelezni szerettem volna, a hozzászólások számos olyan elemet tartalmaznak, amelyekkel egyet tudok érteni, de vannak olyan pontok, amelyeket vitatok. Mostantól azonban eltérek hármójuk mondandójától és kifejtem saját véleményemet. Mégpedig három összefüggésben: 1. Mit kezdjük a politikatudományban az ún. *időperspektíva* kérdésével, azaz miért fontos, hogy kapcsolatot teremtsünk a múlt és a jelen között? 2. Mit kezdjük a nemzetközi és a hazai politika közötti kölcsönhatásokkal, azaz milyen módon nézzünk rá a külső és a belső erőter közötti interakciókra és az összehasonlításnak milyen módozatai vannak? 3. Mit kezdünk a jelen értelmezésével azon belül hogyan tudunk egy „folyamatpolitológiai” megközelítést alkalmazni az „állapotpolitológiai” megközelítésekkel szemben? Másképpen feltéve a kérdést: hogyan tudjuk úgy vizsgálni a kortárs eseményeket, hogy elkerüljük azok teleologikus értelmezését?

Ezekből a kérdésekből is kitűnhet: *egyensúlyokat* keresek. Elfogadom, hogy létezik csak a jelenre koncentráló politikatudomány, de magam a jelent és a múltat egységben vizsgáló megközelítés híve vagyok. Elfogadom, ha mércénk a Nyugat, de magam egy olyan értelmezés híve vagyok, amelyben a Nyugattal való összehasonlítást kiegészíti a magyar politikai fejlődés korábbi periódusaival való összehasonlítás. Végül elfogadom, hogy az állapotpolitológia is számos eredményt tud felmutatni, de magam egyértelműen a folyamatpolitológia híve vagyok. Ezt a három megkötést téve szeretném a továbbiakban kifejteni,

miben látom annak a szubdiszciplínának a hasznosságát, amelyet művelek, és amelyet történeti politikatudománynak nevezek.⁷

A politikatudomány időszemlélete: a múlt–jelen konstelláció

A politikatudományt a *jelen* tudományaként is szokás aposztrofálni, de ha így teszünk, eléggé fontos tényezők maradnak ki a látókörünkől. Többek között kimarad a múlt vizsgálata, a múlt és a jelen közötti logikai kapcsolat tisztázása.⁸

Tegyünk fel egy egyszerű kérdést: miért fontos a múlt hasznosítása a jelenkori állapotok vizsgálatakor? Azért, mert figyelembe kell vennünk, hogy sem annak az álláspontnak nincs teljesen igaza, amely szerint véget ért a történelem, sem annak, amely szerint visszatért a történelem, azaz a jelenben voltaképp a múlt ismétlődik meg, új alakban. Egyik állítás sem igaz, de érezzük, hogy mindkettőben *van* igazság. A jelen is realitás, de az is, hogy azt valamilyen szinten áthatja a történelem. Ha viszont a történelem és a jelen egyszerre, egymást áthatva létezik, akkor fontos kutatási kiindulópont, ha a kettőt *együtt* vesszük figyelembe.

Az 1990-es demokratizálás példáján ez azt jelenti, hogy a rendszerváltás utáni 35 év vonatkozásában mind a történelem utáni, mind pedig a történelmi paradigmákat használnunk kell. Ha pedig így teszünk, máris egy izgalmas elméleti kérdés kellős közepében találjuk magunkat: vajon *felülírhatja-e* az egyik a másikat? Vajon leírhatjuk-e például a mai magyar politikát pusztán csak az 1990-es demokratizálódás nyugati fogalomkészletével és elméleteivel, vagy pedig annak megítélésében, hogy mi és miért alakult úgy, ahogy, akkor járunk el helyesen, ha a magyar politikatörténet hagyományait is figyelembe vesszük.

Nem kell mondanom, hogy az utóbbi mellett szavazok, mert egyértelműnek tekintem, hogy bár a nyugatos rendszerváltás-elméletek is kirajzolnak, sőt előírnak egy adaptálandó politikai mintázatot, a történelmi tradíció is hordoz mintázatokat. E politikai mintázatok pedig valamilyen formában tovább *élhetnek* a jelenben. Nem élnek szükségszerűen tovább – ezért használom a feltételes módot. Önmagában is érdekes kérdés tehát, hogy egy adott országban (legyen ez Magyarország) milyen *mechanizmusok* és *cselekvésmódok* táplálják folyamatosan ezt a kettős időhorizontot, a jelenbelit és a történelmit.

Ha eddig eljutottunk, akkor szembe találkozunk azzal a kérdéssel, hogy a történelem, a múlt politikatudományi szempontból való hasznossá tételét illetően miért figyelhető meg elég jelentős különbség a *nyugati* és a *magyar* politikatudományi nézőpontok között. Miért van az, hogy Magyarországon a politikatudomány érdeklődése csekélyebb e felé a történelmi időtávlat felé, mint Nyugat-Európában? Magyarországon a politológusok nagy része tartózkodik attól, hogy történeti (de politikai kutatásokra is méltó) témákban állást foglal-

jon, s ezért a történelem szinte száz százalékosan a történészek terepe. Magam ezzel sosem értettem egyet, s ezért már a fent említett 1993–94-es vitában (Csizmadia, 1993), valamint a 2010-es vitában (Csizmadia, 2010) is állást foglaltam ennek a helyzetnek a nem szerencsés volta ellen. A magyar politika múltjának kutatása történészek és politológusok *együttes* terepe (Csizmadia, 2016a).

A történeti nézőpont alkalmazása azonban itthon kuriózum, miközben a nemzetközi politikatudományban a politológusok (elég tekintélyes részének) történeti érzékenysége rég óta megoldott kérdés. Hadd hozzam csak példaként, hogy történészek és politikatudósok közös fellépéséről ír számos szaktudós (Kavanagh, 1991; Zelizer, 2004; Zelizer, 2010). S kifejezetten történeti terepen mozognak azok a politikatudósok is, akik például a demokrácia nyugati fejlődéstörténetét próbálják megragadni (Capoccia–Ziblatt, 2010; Weyland, 2010).

Ha elfogadjuk, hogy a politikatudománynak van illetékessége történelmi terepen is, akkor a következő kérdés, hogy *mit jelent* ez a történeti terep – immáron magyar vonatkozásban. Lánczi András egy korai, 1990-es évekbeli tanulmányában egyértelműen úgy fogalmaz, hogy a politikatudomány a *demokrácia* tudománya (Lánczi, 1993). Ha ezt a szempontot alkalmazzuk, akkor könnyen oda juthatunk, hogy mivel Magyarországon 1990 előtt nemigen beszélhetünk demokráciáról, a múltban nincs is nagyon *mit* vizsgálni. Egy ilyen megközelítéssel azonban határozottan nem értenék egyet. Szerintem a politikatudomány mindenféle rendszer vizsgálatára alkalmas, és engem pont az vitt (többek között) a történelem tanulmányozásához, mert úgy véltem, hogy egy mástól nagyon különböző (demokratikus, kvázi demokratikus és nem demokratikus) rendszerekben nagyon *hasznos* mintázatok jöhetnek létre, így tehát a magyar politika régebbi trendjeinek tanulmányozása bőven adhat nekünk támpontokat a mai folyamatok és a régiók összehasonlításához.

A történeti dimenzió behozatalának egy esetben nem lenne sok értelme. Ez pedig az, ha az 1990 utáni demokratizálódás olyan szituációt teremtett volna, amelyben egyértelműen és objektív vizsgálati módszerekkel igazolhatóan *megszűnnek* a kortárs politika kapcsolódásai saját múltjával. Nem mondom, hogy nem volt ilyen várakozásunk. Az átmenet éveiben a történelemtől való végső elszakadás a politikatudományban is népszerű tan volt. De a tranzitológia végével (Carothers, 2002; Csizmadia, 2016b), nálunk is bekövetkezett az, ami másutt: a történelem meghaladottnak vélt intézményei és magatartásformái újra életre keltek. Ez pedig azt eredményezi, hogy (mint már korábban is utaltam rá) egyszerre *két* dimenzióra kell tekintettel lennünk. Messze nem elég tehát, ha azt mondjuk, hogy a történelem utáni kornak melyek a fő követelményei. Legalább ennyire fontos, hogy a történelmi kornak milyen öröksége van, és az hogyan formálja (adott esetben végletesen) át a jelent. Bármennyire is úgy tűnhet, hogy a jelen magába olvasztja, sőt anakronisztikussá is teszi a múltat, ezt kutatóként egyáltalán nem írom alá, és azt gondolom: az egyensúly első elve, hogy e két idődimenzió között képesnek kell lennünk egységet te-

remteni. Ehhez az egyensúlyhoz pedig szükségünk van egy új képességre: fel kell ismernünk, hogy a magyar politikának is *van* tradíciója. Elméleteket, folyamatokat, trendeket kell feltárnunk, s ezekre alapozva létre kell hoznunk a magyar politikai fejlődésnek a *nyugati* politikai fejlődéssel ténylegesen összehasonlítható bázisát (*külső* összehasonlítás), de ez nem elég; a jelenbeli magyar politikát saját múltjával is össze kell vetnünk (*belső* történeti összehasonlítás). Mind a kettő egyformán fontos. Nem elegendő, ha folyamatosan csak külső összehasonlításokat teszünk, mert abból általában csak az származhat, hogy „elbukunk” ezen az összehasonlításon. Szükségünk van arra is, hogy a magunk történelmének korábbi fázisaira is legyen rálátásunk, és ennek alapján tudjunk következtetéseket levonni.

Ha ez a *belső* összehasonlítás elmarad, esélyünk sincs arra, hogy a hozzájárulásom elején említett „Greskovits-tétel” kapcsán meg tudjuk fogalmazni, hogy mi is lehet a magyar politikatudomány nemzetközileg is eladható (s ehhez a magyar történelmi fejlődéshez kapcsolódó) brandje. Emlékezzünk csak: ő a holland, a skandináv, a svájci és az osztrák politika *történeti* fejlődéséből állapította meg ezen országok politikatudományának nemzetközileg is hasznosítható brandjeit. Természetesen lehet, hogy neki ebben nincs igaza és a brand független a történeti úttól, de én úgy látom, a brand nagyon is kapcsolódik a történelemhez.

A nemzetközi–nemzeti viszonyrendszer

Az idődimenzió tisztázásán túlmenően a második fontos kérdésnek azt tartom, hogy a magyar politikatudománynak *egyszerre* kell nemzetközinek és nemzetinek lennie. Első észrevétel: sosem szabad Magyarországot önmagában, a külső környezettől elszakítva vizsgálni. Nemzetközi példák sokasága áll rendelkezésünkre, és ezeket sokrétűen kell bemutatnunk, a hasonló jellegű magyar történésekre vonatkoztatnunk.

Vegyük megint csak a demokratizálás kérdését. Azt mindenki tudja, hogy a demokratizálásnak különféle hullámai voltak Európában. Én azok közé tartozom, akik nagyon fontosnak tekintik például az 1970-es évek dél-európai demokratizálódását (Costa Pinto 2010), különösen a későbbi kelet-közép-európai (s benne magyar) demokratizálódással összehasonlítva. Úgy vélem, pusztán a mi *belső* történéseinkre fókuszálnánk, akkor lemondanánk arról, hogy ennek a demokratizálásnak az általános jegyeit regisztráljuk, és ezeket azután értelmezzük. A demokratizálásokkal kapcsolatban pedig mindjárt itt egy kulcskérdés: azok *folytonossága* és/vagy *megszakítotttsága*.

1990-ben például nagyon sokan úgy képzeltük, a hagyományoknak semmilyen szerepük nem lesz. Az összehasonlító demokráciakutatás azonban ma azon az állásponton van, hogy ami az 1990-es évek elején diszkontinuitásnak

tűnt, az valójában egy mélyebb értelemben vett *folytonosságot* testesített meg, még ha ez az átmenet sűrű éveiben nem is nagyon látszott.

Ha szem előtt tartjuk Spanyolország, Portugália és Görögország példáját, akkor összehasonlítás révén „kívülről” is kapunk támogatást a magyar rendszerváltás *mérsékelt* jellegének megértéséhez. A magyar átmenet kapcsán kezdetűl fogva sokan vetették fel, hogy az miért nem *forradalmi* volt. Sokak szerint ez nagymértékben oka a későbbi fejleményeknek. Ezzel szemben van egy „magyar történelmi” magyarázatunk, ez pedig Bibó István „határolt forradalom-elmélete”. Ennek jelentése az, hogy Magyarországon (írta Bibó 1945-ben) nem szabad és nem is célszerű „klasszikus” forradalmat megvívni (Bibó, 1986). De mivel Bibót a demokratikus ellenzékből kinövő SZDSZ fedezte fel és népszerűsítette, ezért az egyébként gondosan kidolgozott határoltság-elmélet később áldozatul esett a politikai vitáknak, illetve az SZDSZ-szel szemben fokozódó ellenérzéseknek.⁹

A dél-európai példával való összehasonlítás itt kiegészíthet bennünket és mintegy „kerülőpályán” visszahozhatjuk a határoltság-elméletet. E a két demokratizálódás összehasonlítása megmutatja, miért nem „tetszettünk” forradalmat csinálni. Nos, ezért, amiért a dél-európaiak sem, mert egy sikeres átmenethez legalább egy időre fel kell függeszteni az addigi uralkodó párttal/osztállyal kapcsolatos ellenérzéseket. Máskülönben az átmenet sikertelen lesz és egyfajta permanens polgárháború jön létre. Ahogyan a spanyol politikában felfüggesztődött a régi rendszerrel, a francoizmussal (és annak utódszervezeteivel) való szembenállás (Torres, 2006) – hogy egy későbbi fázisban aztán előtérbe kerüljön –, úgy teremtdődött új helyzet Magyarországon a régi rendszer utódpartja és SZDSZ között. A dél-európai példával való összevetés tehát kínálja magát.

De a nyugat-európai politikával és politikatudománnyal való összehasonlítás további területeken is nagy segítséget adhat nekünk. Ha elfogadjuk azt, hogy a politikatudományon belül kell lennie olyanoknak (nyilván eszembe nem jutna, hogy mindenki történeti politológus legyen), akik ezen a terepen dolgoznak, akkor azt is látnunk kell, hogy ők komoly kihívásokkal szembesülnek. Ez pedig a *módszerek* kérdése. Vajon hogyan lehet elkerülni a felszínes analógiák felállítását? Például bármikor mondhat olyat egy politológus, hogy „a 2000-es évektől egyre inkább visszatért a történelem”. Mondhatunk ilyet? Robert Kagan könyve (Kagan, 2008) és sok más hasonló jellegű munka feljogosít bennünket arra, hogy igen: mondhatunk. De ha valaki ilyesmit mond, akkor például nem árt tisztáznia azt, hogy amikor ezt mondja, voltaképp mire gondol. *Mi* tér vissza? Mert, hogy nem egy mindenkire egyformán vonatkoztatható múlt, az biztos. E tárgykörben talán az egyik első módszertani kérdés az számunkra, hogy tisztázzuk az örökség fogalmát. Mit jelent a hagyomány, mit jelent az örökség politikatudományi szempontból? Mi nevezhető örökségnek és mi *nem*? (Wittenberg, 2003; 2015). A feladatunk épp az, hogy

világossá tegyük: *vannak* módszereink, ha a múlt és a jelen összepárosítása által szeretnénk többet megtudni a politika hosszabb trendjeiről.

Merthogy természetesen a történeti politikatudomány akkor nevezhető hasznos és a többi irányzatra is hatni képes irányzatnak és módszernek, ha tudja, hogy mit és milyen módszerekkel akar vizsgálni. Ebből a szempontból is sok a tanulni- és átvenni valónk, és ha így teszünk, egyáltalán nem vétünk annak a szándékunk ellen, hogy a magyar politikát is sokkal alaposabban értsük, mint eddig.

Említék végül még két példát, amikor egy nemzetközi történet ismeretéből nagyon komoly hasznót érhetünk el a magunk számára. Az első az 1945 utáni *európaizálódás* komplex folyamata, a másik pedig a *kisállamok* szerepe. Egyik sem túlságosan gyakori téma itthon, viszont mindkettő fontos komparatív tartalommal bír és szerintem elérhető, hogy bekerüljenek a nagyobb hatásfokkal vizsgálándó mainstream témák közé.

Az 1945 után meginduló európaizáció hat európai országgal kezdődik, amelyből aztán az idők során létrejön az Európai Gazdasági Közösség, majd pedig a mai Európai Unió. Ez mindannyiunk számára evidencia, de az talán már nem annyira, hogy ez nem csupán egy politikátörténeti és a múlt kódébe vesző (szokás szerint csak a történészekre tartozó) érdekesség. Itt politikatudományi kérdések özöne merül fel, hogy mást ne mondjak: a föderalista-szuverenista vita előtörténetének a kérdése. De itt nem az a lényeg, hogy eseménytörténeténileg rögzítsük, mikor, ki, mit mondott, hanem az, hogy megrajzoljuk Európa újjászerveződésének koreográfiáját. A témáról Nyugat-Európában rengeteg monográfia és tanulmány készült, és aki például az Európai Egyesült Államok teóriájának fogalomtörténetére (annak elméleti hátterére) kíváncsi, annak ide kell visszanyúlnia. Ráadásul még két további szempontból is fontos lenne tanulnunk az ilyen kutatásokból.

Az egyik az, hogy az 1950-es évektől kezdődően messze nem csak politikai, hanem *tudományos* átrendeződés is zajlik, azaz létrejönnek azok az intézmények és ideológiateremtő folyóiratok, amelyek ezt a nagyszabású átalakulást segítik. Ez utóbbiak között hadd említsem meg az 1948-ban induló *International Organization* című kiadványt, amely (persze rengeteg társával együtt) napjainkig fontos szerepet tölt be a nemzetek feletti politikai gondolkodás kereteinek kijelölésében, illetve az internacionális gondolkodás folyamatos karbantartásában. Azért is fontos minderről tudnunk, mert itt egy fontos szegmensre, politika és tudomány viszonyának kérdéseire tudunk példát találni. Ha tehát egyáltalán szeretnénk megismerni és megérteni az 1945 utáni „liberális világrendet”, akkor ezt a politika és a tudomány nexusa felől (azaz a tudománytörténetet segítségül hívva) nagyon kreatívan érthetjük meg.

A másik pedig az, hogy a komparatisztika módszertanával vizsgálhatjuk a korabeli Magyarországnak ehhez a nyugati fejlődéshez való viszonyát. Vajon milyen hatással volt Magyarországra, hogy *kimaradt* ebből a világrendből?

S ennek a nyugati világrendnek melyek voltak az informális hatásai? S ha a dél-európai átmenetek kapcsán említettem a „mérsékelt” átmenet témáját, akkor hadd mondjam itt is: amikor bekövetkezik a magyar átmenet, ez a Nyugat-Európában évtizedek óta erősen jelen lévő nemzetek feletti (föderalista) szemlélet *nem azonnal* válik meghatározóvá Magyarországon. Ha megnézzük az 1990-es évek elejének nyugat-európai tudományát és tudományos ideológiáját: nincs olyan elvárás, hogy a nemzeti szempontokat háttérbe kellene szorítani, sőt: az átmenet idején az állam- és a nemzetépítés az egyik legkurrensebb nyugati tematizáció az új demokráciákkal kapcsolatban. Szóval a lényeg, hogy a nyugati és a magyar fejlődés összehasonlító elemzése itt is gyümölcsöző.

Ugyanezt gondolom a *kisállamok* szerepéről. Az ugyancsak evidencia, hogy a kisállamoknak sem csak annyi a szerepe, hogy passzívan alkalmazkodjanak a nagyállami mintákhoz. De arról, hogy ezt *más* kis államok hogyan csinálják és hogy Magyarország folyamatosan miért kerül ki a világ folyamatait befolyásolni képes kisállamok köréből, arról a kelleténél kevesebbet tudunk. Ez annak is köszönhető, hogy az ide vágó nemzetközi irodalom ugyanúgy nem közkinccs nálunk, mint ahogy sok minden más sem az. Én itt igazából ismét egy tudománytörténeti vizsgálatot tartanék szükségesnek, egészen visszamenően az 1960-as évek végéig, amikor például Stein Rokkan és mások munkái nyomán egyáltalán megindult az érdeklődés a kis nyugat-európai államok történelme és jelene iránt. Nagyon érdekes ugyanakkor, hogy míg Rokkan (Bibóval együtt) mennyire fontos szereplője volt a tudományos közbeszédnek a rendszerváltás idején, ez a szerepe mára szinte teljesen megszűnt. Holott ropant érdekes lenne mindazt megtudnunk, amit a kisállamiság-irodalom mond arról, hogy mitől válik nemzetközileg elfogadottá egy kisállam, és melyek azok a tényezők, amelyek ellenszenvet keltenek iránta, s akár nemzetközi vesztégzárat vonnak köré. Örményország volt elnöke 2023-as könyvében egyenesen azt a kérdést veti fel, hogyan tudják a kis államok megmenteni a világot (Sarkissian, 2023). Az általa elemzett tíz „világmentő” kis ország között nincs ott Magyarország (Örményország persze ott van).

Folyamat- vagy állapot-politikatudomány?

A harmadik fontos téma, amiről szólnom kell, az a politika *folyamatcentrikus* megközelítése, szemben az állapotok közötti „ugrások” szemléletmódjával. Hogy melyik a jobb megközelítés, az megnyit egy tudományon belüli régi vitát. Ebben a vitában az egyik legérdekesebb álláspontot Norbert Elias, német szociológus foglalja el, aki *A civilizáció folyamata* című (1936-ban írott) monumentális könyvében a folyamatszociológia nevében utasítja el az állapotpszociológiát. Izgalmas lenne összefoglalni nézeteit, de ezt most érthető okokból nem tehetem meg.¹⁰

Mindössze két tételére utalok röviden. Először is Elias azzal bírálja korának uralkodó szociológiai felfogását, hogy az állapotokat rögzíti, és képtelen megérteni, hogy milyen tényezők vezetnek a változásokhoz. E tévedés oka Elias szerint az, hogy a korabeli szociológia a társadalom nyugalmi állapotát tekinti normálállapotnak. A nyugalmat csak időnként rendítik meg különböző események, amelyek azonban szinte a nyugalmi állapot származékai, különlegesen és átmenetiek. Az állapotszociológiát illető legnagyobb kritika tehát, hogy „a társadalmi változások problémáját ezen a módon mintegy befagyasztják, s az állapotszociológia jegyében ártalmatlanná teszik” (Elias, 2004: 21.). Ez azonban nem igaz – mondja –, mert a változások nem kívülről érik az embereket, hanem belülről: az emberi kapcsolatok jellege változik meg, s ez idéz elő változást.

S ez a második tétel: a szociológiának sokkal erősebben kell koncentrálnia az emberekre, de nem mint individuumokra, hanem az emberek *közötti* kapcsolatokra. A civilizáció egész folyamatára vonatkoztatva úgy látja: az „vakon halad előre, egy kapcsolati szövedék saját dinamikája hajtja.” Folyamat-jelleg és kapcsolati szövedék – ez hát a két kategória, amit magam találok annyira érdekesnek, hogy mindkettőt előhozam, és politikatudományi vita tárgyává tegyem.

A folyamatszerűséggel kezdve: a politikatudomány jó esetben soha nem csak állapotokat rögzít, hanem érdeklődik az állapotok mögötti átalakulások logikája is.¹¹ Mi is jelenti ebből a szempontból a kihívást számunkra? Az, hogy a már említett Nyugat-paradigmát (jelenidő) alkalmazzuk-e csak vagy vele párhuzamosan tekintettel vagyunk a másik paradigmára is (történelem, múlt idő). Döntésünkből alapvető belátások adódnak. Ha csak a jelenidő a vizsgálati centrumunk (ráadásul ez kiegészül a „történelem vége” nézőponttal), akkor ebből egy viszonylag egyértelmű gondolkodási útvonal jön: a nyugati értékeket kell meghonosítani, s a magyar politikatudomány normativista módon (ez az, amit Szabó Márton oly hevesen kritizál) ezeket kéri számon a magyar valóságon. E megközelítésben a demokráciának kijelölt útja van, a művelet egy „demokratikus teleológia” keretében zajlik, és az időnek csak abból a szempontból van jelentősége, hogy a demokrácia *fokozatosan* nyer tért, s a folyamat legfeljebb a demokráciává való átfejlődés különböző fázisaiból áll.

Ha azonban értékelési pozíciónkban a jelen mellett a múlt továbbélésének (mint potenciális lehetőségnek) is szerepe van, akkor nyitottabbá válhatunk a – nevezzük így – pluralisztikus gondolkodásra. Ebben a stratégiában már nem eleve elrendelt minden, hanem egy *nyitott kimenetelű* játszmaról van szó, amelyben nincs biztos menetrendje, előre haladási útvonala a demokráciának és többféleképp is tudjuk értelmezni a fiatal demokrácián belüli – egyébként törvényszerű – visszaeséseket. De erről kicsit később.

Nyugat-európai politikatudósok sokat írtak az elmúlt évtizedekben a nyugati demokráciák hosszú evolúciós folyamatáról, amely visszaesésekkel volt teli (Berman, 2008). Ezekben a megközelítésekben benne van annak felvetése is, hogy ma, amikor a nyugati demokráciák meggyökeresedtek, miért feledjük

el ennek a hosszú folyamatnak a közbülső állomásait, azokat, amikor ezek a demokráciák még messze nem voltak tökéletes demokráciák. Önmagában is izgalmas kérdés ez, s a válaszom az, hogy manapság a nyugati demokráciák *kiteljesedett* állapota a norma. Azaz maga az állapot a norma és jóval kevesebb figyelem fordítódik a hozzá vezető útra, a folyamatra.

Másképpen azt mondhatjuk, hogy igazából az állapot megváltozásáról, az eredeti állapot helyébe lépő másik állapotról szól a politikatudomány nem csekély része. Arról van szó, hogy az 1990-es demokratizálódás létrehozott egy demokratikus állapotot, és ez már nem demokratikussá (hibrid rendszerré, populizmussá, autokráciává, és/vagy ezek kombinációjává), de ugyancsak állapottá változott. Fontos persze ennek a változásnak a rögzítése is, de ha túlságosan is csak erre az állapotváltozásra figyelünk, rengeteg fontos tényező (mindenekelőtt maga a folyamat) kerülheti el a figyelmünket.

Ha innen nézzük, a magyar demokrácia kétségkívül nem a legjobb bőrben van. Viszont változhat a kép, ha a folyamat felől nézzük, s azt mondjuk, hogy a magyar politikai fejlődés most nagyjából ott tart, ahol Franciaország a 19. században tartott (az imént idézett Sheri Berman példája Franciaország). Ilyen összefüggésben a folyamat természetének megismerése nagymértékben érdekessé válik és új tudást kapcsol a régi tudásunk mellé, mégpedig oly módon, hogy ráirányítja a figyelmünket – Elias fogalmával – a társadalmi összeszerveződésekre. Egy állapotpolitológiai megközelítésben könnyen juthatunk oda, hogy egyszerűen csak „eljutottunk” a liberálisból az illiberális állapotba. Azok, akik ide juttatták a rendszert, illiberálisok, populisták stb. De vajon miért cselekednek ezek a szereplők így? Miért távolodnak el a liberális demokrácia korai értékeitől? Lehetséges magyarázatnak gondolom az „összeszerveződést”, de hogy maibb fogalmat használjak: a hálózatosodást.

Az 1980-as éveknek volt egy „eredeti” összeszerveződési (hálózatosodási) mintája. Magyar értelmiségeik, akik elégedetlenek voltak a késő Kádár-rendszer gazdasági és politikai teljesítményével, külön csoportokat, szigeteket képeztek, ahonnan kritikai tevékenységet kezdtek kifejteni a fennálló rendszerrel szemben. Nem voltak sokan, viszont csupa olyan dolgot követeltek, ami ellentétes volt az államszocializmussal és amire fel lehetett figyelni a társadalom szélesebb rétegeinek is. Ezt a figyelmet segítette a nemzetközi közvélemény, amely (például a Szabad Európa rádión keresztül) felerősítette ezeket a megszólalásokat.

A rendszerváltás során e csoportok hálózatai átvették a hatalmat és az ő tevékenységük révén intézményesedett a demokrácia Magyarországon. Létrejött a liberális demokrácia, mint új állapot. Csakhogy az állapotonál átfogóbb szélességű a *folyamat*, és a folyamat nem állt meg az intézmények megszilárdításánál.¹² S azért nem állt meg, mert a politikát emberek csinálják, és már az 1990-es évek második felében megjelent egy a korábbihoz képest alternatív összeszerveződési (hálózatosodási) mód, amelyben azok vettek részt elsősorban, akik az 1980-

as évektől kezdődő folyamatokból vagy kimaradtak, vagy azokban még nem teljes értékűen vettek részt. Ez az alternatív összeszerveződés a Fidesz, s most teljesen mindegy, mit gondolunk a Fidesz politikai útjáról, mai politikájáról és jövőbeli esélyeiről. Egyszerűen arról van szó, hogy ha magát a folyamatot elemezzük és nem csak a demokrácia *két állapotát* (liberális demokrácia versus hibrid rendszer), akkor egészen más módon tárulnak eléink a történetek.

S minderre a „hálózatosodási folyamatra” azért is érdemes rámutatnunk, mert ezek behatóbb megismerésével a rendszerváltás természetéről és tartalmáról is jobb megállapításokra juthatunk. Merthogy az rajzolódik ki előttünk, hogy a hazai rendszerváltásnak kezdettől (legalább) *két* olvasata élt egymás mellett. Az, amelyik a nyugati minták *átültetését*, és az, amely (még nem a kezdetektől, de a 2000-es évektől már bizonyosan) a magyar politikai-történelmi hagyományok *visszaépítését* szorgalmazta. Optikai csalódás volt, hogy 1990 után *minden* releváns szereplő a nyugatos minták átvételének híve, vagy legalábbis a mintakövetés *egyforma* szószólója. Természetesen senki nem keleti típusú demokráciát akart, de ott már eltértek az álláspontok, hogy az új demokráciában milyen mértékben elevenülnek majd meg az 1945 előtti magyar politikatörténet hagyományai.

S itt hadd utaljak vissza arra, amit Sheri Berman hivatkozott dolgozata kapcsán írtam. A nyugati országok demokratizálása a történelemben hosszú és rendkívül bonyodalmas folyamat volt. Mi 1990-ben a rendszerváltást nem ilyen módon éltük meg, hanem az *addigra már kész*, beágyazott demokráciákkal találkozhattunk. Ezek voltak számunkra a minták. S a kortárs minta plusz a történelem vége gondolat együtt egy teleologikus valóságképet rajzolt ki, sőt írt elő. Ez a sokoldalúan megtagadott teleologikus gondolkodás a demokrácia egyértelműségével, azon belül legfeljebb elmélyülésének különböző fázisaival számolt. Ha 1990-ben liberális világforradalom volt, azt az elitek szintjétől el kell juttatni a társadalom szintjére – a feladat tehát a demokrácia kiteljesítése, s ha ettől eltérés mutatkozik, az defektus, rosszabb esetben aberráció.¹³ Minden egy ilyen megközelítés mellett szólt; többek között a fentebb összefoglalt „*összeszerveződési kapacitás*” is. De mi van, ha a magyar demokratizálódás folyamata nem a nyugati demokráciák fejlődési *végpontjához* hasonlítható, hanem azok *kialakulásának* és gyötrelmes fejlődésének fázisaihoz? Ez a kérdés mellbe vágó, de szerintem fel kell tennünk, s egyáltalán nem vagyok biztos abban, hogy erre adhatunk egy megnyugtató választ.

S talán ilyenkor van esély arra, hogy előtérbe kerülhet egy olyan szemlélet – és bevallom, én ezt vallom –, amely a magyar demokratizálás folyamatát *nyitott kimenetelűnek* tekinti. Egy ilyen megközelítés számára evidencia a demokrácia sérülékenysége, s még nagyobb evidencia, hogy *minél* gyengébb hagyományokkal rendelkezik egy demokrácia, *annál* nagyobb a sérülékenység, annál változékonyabbak, kiszámíthatatlanabbak maguk a folyamatok. *Én úgy érzem, a kortárs folyamatok – magyar vonatkozásban – azért kanyarodtak el a nyugatos*

mintától, mert a folyamatokban a nyugatos narratíva képviselői nem voltak eléggé erősek ahhoz, hogy a másik oldal történeti narratíváját hatástalanítsák, sőt épp az utóbbiak kerültek (2020 után) döntő fölénybe. Mindez nem azt jelenti, hogy ez (akár 2026 után) így marad, de azt igen, hogy a magyar politika elemzésekor ezzel a két, erősen szembenálló narratívával távolilag is számolnunk kell.

* * *

A számomra alapvető három kérdésre adott válaszaim megfogalmazása után már csak egyetlen feladatom maradt: annak a kérdésnek a feltétele, hogy a mai magyar politikatudomány – Greskovits Béla igényeinek megfelelően – nemzetközileg brandesíthető-e. Azt hiszem, nyilvánvaló: *olyan* brandet, mint amilyent a korábban említett négy ország(csoport) adott a világnak, mi *nem tudunk* adni. Ezek a brandek ugyanis ízig-vérig *pozitívok*, egy hosszú történelmi korszak alapján kiforráló belső együttműködés lenyomatai. Ilyet mi (eddig legalábbis) nem tudtunk előállítani, lévén itt a politikai erők közötti és a társadalmon belüli együttműködés ilyen pozitív intézményes példái nem kristályosodtak ki. Két lehetőségünk van: 1. Pozitív példák híján *negatív* példákat mutatunk magunkról (ilyen egyszavas negatív brandből van is bőven); 2. Elmondjuk a világnak, hogy a magyar politikai fejlődés *miért nem tud* olyan pozitív példákat mutatni, mint a nyugat-európai. Elismerem, ez röviden, címszavakban nem oldható meg, hosszabban pedig, meglehet, senkit nem érdekel. A történeti politikatudomány híveként én mégis az utóbbira törekszem.

JEGYZETEK

¹ Az 1993–94-es és az 1999–2000-es vitáról lásd: Csizmadia, 2008: 74–81. Csizmadia, 2017: 95–97. A 2010-es vitáról: Csizmadia, 2017: 97–98.

² A hozzászólás címe: A magyar politikatudomány szükségessége és lehetősége.

³ A témáról részletesen: Csizmadia, 2017: 76–84.

⁴ 1. Az állami-hatalmi szervezet dominanciája; 2. A népesség távoltartása a központi hatalomról; 3. Az egyenlőtlen társadalmi viszonyok túlsúlya; 4. Sűrű rendszerváltások; 5. Társadalmi tragédiák; 6. A nyilvánosság reprezentatív jellege; 7. A politikai mentalitás rendi jellege (Szabó, 2025: 109.).

⁵ Erre a tanulmányra Löffler is utal, de hosszasabban nem elemzi.

⁶ A súlytalanság súlya – Az ellenzék törvényalkotásra gyakorolt hatása a magyar radikális jobboldal példáján keresztül.

⁷ Nagy örömmre szolgál, hogy a 2025. évi Politológus Vándorgyűlésen a történeti politikatudomány külön szekciót (azon belül három panelt) kapott. A témáról lásd még: Csizmadia, 2024.

⁸ A politikatudomány időszemléletéről egy kétrészes tanulmányban írtam bővebben. Lásd: Csizmadia, 2018a és 2018b.

- ⁹ Lásd erről: Bence György-Kis János (1980): Határolt forradalom, megszorított többpártrendszer, korlátozott szuverénitás. Bibó-Emlékkönyv (szamizdat kiadás).
- ¹⁰ Elias politikatudományi hasznosíthatóságáról lásd: Csizmadia, 2021.
- ¹¹ A témát bőségesen tárgyalom a *Politikai változáselmélet* című könyvemben: Csizmadia, 2007.
- ¹² Az 1990-es évek közepén a Politikatudományi Szemle egyik visszatérő témája az intézmény-építés. De bizonyos szerzők már akkor jelzik: ezek az átültetett intézmények sosem lesznek olyanok, mint az eredetiek.
- ¹³ Hadd utaljak arra, hogy például a mai populizmust is abberációnak tekintik. A másik irányzat persze folyamatosan figyelmeztet, hogy ez nem feltétlen jó magyarázat, mert a populista politika megjelenése már maga is egy tünet, nem pedig az ok.

IRODALOM

- Benedek István–Bozóki András (2024): Két kritikus fordulópont: a populista választási autokrácia előzményei és megszilárdulása Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 4. 54–86. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2024.3.54>
- Berman, Sheri (017): How Democracies Emerge? Lessons from Europe. *Journal of Democracy*, January, 28–41. <https://doi.org/10.1353/jod.2007.0000>
- Bibó István (1986): A magyar demokrácia válsága. In: *Válogatott tanulmányok, II.* Budapest, Magvető, 13–80.
- Capoccia, Giovanni–Ziblatt, Daniel (2010): The Historical Turn in Democratization Studies: A New Research Agenda for Europe and Beyond. *Comparative Political Studies*, Augustus-September, 931–968. <https://doi.org/10.1177/0010414010370431>
- Carothers, Thomas (2002): The End of the Transition Paradigm. *Journal of Democracy*, 1. 5–21. <https://doi.org/10.1353/jod.2002.0003>
- Costa Pinto, Antonio (2010): The Authoritarian Past and South European Democracies: An Introduction. *South European Society and Politics*, September, 339–358. <https://doi.org/10.1080/13608746.2010.513598>
- Csizmadia Ervin (1993): Magyar politikatudomány – múlt nélküli jelen? *Politikatudományi Szemle*, II. évfolyam, 2. szám, 152–157.
- Csizmadia Ervin (2007): *Politikai változáselmélet*. L'Harmattan Kiadó.
- Csizmadia Ervin (2008): *Politikatudomány és politikai elemzés*. Századvég.
- Csizmadia Ervin (2010): Politika történelmi dimenziókból. *Századvég, Politologosz-különszám*, 127–135.
- Csizmadia Ervin (2016a): Politikatudomány és történettudomány Kutathatjuk-e együtt a magyar politikai fejlődést? *Múltunk*, 4. 216–238.
- Csizmadia Ervin (2016b): A tranzitológiának vége, felejtjük el? Az átmenet tervezett intézményeitől a tervezetlen hibridizációig. *Politikatudományi Szemle*, XXV. évfolyam, 1. szám, 135–153.
- Csizmadia Ervin (2017): *A magyar politikai fejlődés logikája. Összehasonlítható-e a jelen a múlttal, és ha igen, hogyan?* Budapest, Gondolat.

- Csizmadia Ervin (2018a): Időszemlélet és politikatudomány, 1. rész. Váltógazdálkodási ciklusok a jelentrikus és a történelmi szemléletmód között. *Metszetek*, 2: 94–130. <https://doi.org/10.18392/metsz/2018/2/5>
- Csizmadia Ervin (2018b): Időszemlélet és politikatudomány, 2. rész. Váltógazdálkodási ciklusok a jelentrikus és a történelmi szemléletmód között. *Metszetek*, 4: 206–228. <https://doi.org/10.18392/metsz/2018/4/12>
- Csizmadia Ervin (2021): Democracy as a Process. The Applicability of Norbert Elias' Theory to Political Science. *Pro Publico Bono – Public Administration*, 4: 52–65. <https://doi.org/10.32575/ppb.2021.4.3>
- Csizmadia Ervin (2024): *The Logic of Hungarian Political Development (1990–2022). Historical Political Perspectives*. Lanhan–Boulder–New York–London, Lexington Books. <https://doi.org/10.5771/9781666906936>
- Elias, Norbert (2004): *A civilizáció folyamata*. Budapest, Gondolat.
- Greskovits Béla (2010): Jellegtelenség és jelentéktelenség. *Századvég, Politologosz-különszám*, 157–161.
- Kagan, Robert (2008): *The Return of History and the End of Dreams*. New York, Alfred A Knopf.
- Kavanagh, Dennis (1991): Why Political Science Needs History. *Political Studies*, September, 479–495.
- Koverek Dániel (2024): Keletre magyar politikatudomány? *Politikatudományi Szemle*, XXXIII. évfolyam, 3. szám, 87–99. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2024.3.87>
- Lánczi András (1993): A politikatudomány állapotáról. *Politikatudományi Szemle*, II. évfolyam, 2. szám, 141–151.
- Löffler Tibor (2025): A harmadikutas magyar politológia lehetősége a politikai impresszionizmus korában. *Politikatudományi Szemle*, XXXIV. évfolyam, 2. szám, 79–94. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2025.2.101>
- Molnár Csaba (2024): *A súlytalanság súlya – Az ellenzék törvényalkotásra gyakorolt hatása a magyar radikális jobboldal példáján keresztül*. Budapest, Gondolat.
- Sarkissian, Armen (2023): *The Small States Club. How Small Smart States Can Save the World*. London, Hurst and Company.
- Szabó Márton (2025): A magyar politikatudomány szükségessége és lehetősége. *Politikatudományi Szemle*, XXXIV. évfolyam, 2025/1. szám, 99–121. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2025.1.99>
- Torres, Pedro Ruiz (2006): A történelem politikai felhasználásai Spanyolországban. In: Francois Hartog–Jacques Revel (szerk.): *A múlt politikai felhasználásai*. L'Harmattan.
- Weyland, Kurt (2010): The Diffusion of Regime Contention in European Democratization. *Comparative Political Studies*, Augustus–September, 1148–1176. <https://doi.org/10.1177/0010414010370439>
- Wittenberg, Jason (2003): Historical Legacies and Post-Communism. Working Paper, *American Political Science Association*.
- Wittenberg, Jason (2015): Conceptualizing Historical Legacy. *East European Politics and Societies and Cultures*, 2: 366–378. <https://doi.org/10.1177/0888325415577864>
- Zelizer, Julian (2004): Political History and Political Science: Together Again? *The Journal of Policy History*, April, 126–136. <https://doi.org/10.1353/jph.2004.0012>
- Zelizer, Julian (2010): What Political Science Can Learn from the New Political History. *Annual Reviews of Political Science*, 13: 26–36 <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.032708.120246>

RECENZÍÓ

Kerpel-Fronius Balázs:
Integráció és polgárosodás

INTEGRÁCIÓ ÉS POLGÁROSODÁS

Kerpel-Fronius Balázs

(ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola)

A recenzió beérkezett: 2025. július 14., véglegesítés: 2025. augusztus 4.

(Kovách Imre (szerk.): Integráció, egyenlőtlenség, polgárosodás – A magyar társadalom a 2020-as évek elején I-II. Budapest, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2024)

2024 végén megjelent Kovách Imre és kutatótársainak legújabb tanulmánykötete, amelyben szándékuk szerint a 2020-as évek eleji magyar társadalomról igyekeznek minél mélyebb, komplexebb képet alkotni. A recenzens nagy várakozással fordult a kötetek felé, ami talán nem is meglepő: a kutatócsoport eddig megjelent munkái mind jelentős hozzájárulások a hazai szociológiatörténethez. Eredményeik és gyakran vállaltan provokatív állításaik a magyar társadalom szerkezetéről, állapotáról, nem pusztán a szociológia, hanem a politikatudomány számára is termékeny gondolati táptalajt jelentettek mind a társadalomtudományok művelői, mind a laikus érdeklődők számára.

Nincs ez másképp a tizenkét éve tartó kutatássorozat legújabb kötetének esetében sem. A szerzők nem elégednek meg pusztán azzal, hogy bemutatják a jelenkori magyar társadalom egyenlőtlenségi mintázatait, ami önmagában nagyívű vállalkozás volna, hanem ezen túlmenően az olvasó számára egy komplex értelmezési keretet biztosítva mutatják be az azok mögött húzódó integrációs, dezintegrációs és a különböző kulturális, intézményi, térbeli folyamatokat is.

Noha a tanulmánykötet szociológiai jelentősége megkérdőjelezhetetlen és minden tanulmánya releváns témát ölel fel, jelen recenzió leginkább a politikatudományi vonatkozásaira igyekszik szorítkozni, hangsúlyosabban bemutatva az e szempontból (némileg önkényesen) a legfontosabbnak tartott tanulmányokat, eredményeket.

Bevezetőjében a kötet szerkesztője, Kovách Imre nem kisebb célt fogalmaz meg, mint tartalmi és fogalmi nívók segítségével „a társadalmi egyenlőtlenségekről és integrációról való tudásunk megújítása” (7. o.). Előszavában jelzi azt is, hogy a kutatás alapját a hagyományosan a kutatócsoport által alkotott integrációs modell adja, amely a durkheimi, mertoni, habermasi keretrendszert egészíti ki különböző társadalmi tőkét mérő változókkal. Ezt a modellt a szerző a társadalom klasszikus osztályalapú megközelítésének egy lehetséges al-

ternatívájának tekinti, hiszen, az így kapott keret a munkajelleg-csoportok és osztálymodellek által is jelzett objektív komponenseit „társadalmi tőketartalmakkal” egészíti ki. Ezen felül pedig „a szubjektív tényezőkre” is képes rámutatni, tehát nem pusztán gazdasági, hanem kapcsolati és kulturális dimenziók mentén is tagol. A modell segítségével a szerzők a korábbi vizsgálatokhoz hasonlóan hét csoportot különítettek el, amelyeket a kötet tanulmányai képesek külön, illetve egy rétegmodellben összevontan is elemezni.

Az első fejezet – az egész kötetre jellemző, aprólékos szakirodalmi áttekintés segítségével –, a korábbi rétegződéskutatások kritikai összegzésével, majd az új integrációs rétegmodell segítségével megteremti az olvasó számára a kötet fogalmi és értelmezési kereteit. Kovách egy négyosztatú, erősen fragmentált magyar társadalmat tár elénk, amelyeket három rétegződési dimenzió együttes vizsgálatának segítségével alakít ki. Ehhez a klasszikus foglalkozási osztályokat, az integrációs rétegeket, illetve – a nemzetközi és a magyar társadalomtudományi tradíció szerint – a polgárosodás fogalmát használják fel.

A megalkotott polgárosodási index jelentős újítás, hiszen egy olyan komplex jelölő, amely képes kiterjeszteni a megszokott szociológiai középosztály koncepcióját. Ennek kapcsán találkozunk a kötet első és talán leginkább provokatív állításával, ami a magyar társadalomról mélyebb ismeretekkel rendelkező olvasót is meglepheti: a polgárosodás-index alapján a társadalom mindössze öt százaléka tekinthető polgárosodottnak és továbbá hetven százaléka gyengén- vagy nem polgárosodott. A kötetek koherens felépítését jelzi, hogy a polgárosodási index részletesebben csak a második kötetben, kerül bemutatásra, a „Rétegek, csoportok és fragmensek hierarchiái” című tematikus blokkban.

Ezen a ponton kell megemlíteni a két tanulmánykötet tagolását, amely egészen logikus és letisztult ívet kínál az olvasó számára, kezdve a makrószintű, strukturális folyamatoktól, a szubjektív attitűdök, személyközi viszonyok szintjéig. Az első egység az egyenlőtlenségek és integrációs mechanizmusok (munkaerőpiaci, politikai) témáit foglalja magában, kiegészülve Magyarország elhelyezkedésével a világ értéktérképén (Zsigmond Csilla–Papp Z. Attila).

A második blokk a társadalmi mobilitás témakörét járja körül, annak eltérő formáit véve górcső alá. Huszár Ákos és Hajdu Gábor tanulmányukban az egyenlőtlenségek újratermelődését mutatják be, az 1980-as évek társadalmi egyenlőtlenségrendszerét a jelen adatfelvétellel összevetve. A tematikus egység további tanulmányaiban Papp Z. Attila, Zsigmond Csilla és Kovács Eszter a nemzetközi és belföldi vándorlás hatásait, Kőszeghy Lea és Csizmady Adrienne pedig a lakásmobilitás társadalmi egyenlőtlenségeit elemzik.

A harmadik szakasz a társadalmi kapcsolatok és jóllét témáját dolgozza fel a kapcsolathálózatok változásán (Dávid Beáta–Albert Fruzsina–Hajdu Gábor),

az egészségi állapot és társadalmi integráció összefüggésein (Győri Ágnes), illetve családtípusok és a szubjektív jóllét különbségei mentén (Balogh Karolina).

A fentebb említett utolsó blokkban (ami a második kötetnek felel meg) helyet kapó tanulmányok tovább csoportosíthatók. Azonosíthatók az integrációs ágenseket; a politikai elitet (Kristóf Luca) és a lokálisan integráltakat (Csurgó Bernadett), illetve a kliensi viszonyokat (Kovai Cecília–Pulay Gergely) bemutató írások. Továbbá a rétegződést és a társadalmi struktúrákat vizsgáló tanulmányok témaválasztása is impozáns sokszínűséget, széles spektrumot mutat, hiszen helyet kap a polgárosodás (Kovách Imre–Szabó Andrea), dolgozói szegénység (Czibere Ibolya–Husztai Éva) és mezőgazdasághoz való kapcsolódás (Kovách Imre–Megyesi Boldizsár) vizsgálata. Ezen felül szerepel a kötetben egy véleményem szerint hiánypótló, a városi és vidéki társadalom közötti különbségeket (Horzsa Gergely–Kovách Imre–Megyesi Boldizsár) elemző írás is. A második kötet utolsó fejezete pedig (Győri Ágnes) magukat az integrációs csoportokat és a felhasznált változókat, módszertant mutatja be.

Ez a felosztás nem pusztán az értelmezést könnyíti meg a laikus olvasó számára is, hanem ezen túlmenően a tanulmányok közti kereszthivatkozásokkal, a színes témaválasztásokkal, a tartalmi blokkokon belüli és sokszor kívül is meglévő szoros logikai kapcsolattal valódi intellektuális kalandot kínál.

Az első blokk bevezető tanulmánya után Illéssy Miklós, Huszár Ákos és Csizmadia Péter írása a munkavállalói részvétel és a társadalmi integráció kapcsolatát vizsgálja. Megállapításaik szerint a munkahelyi részvétel és autonómia összefügg a munka iránti elkötelezettséggel, illetve a társadalmi kirekesztettség érzésével is, ezek az összefüggések pedig erősen strukturáltak az integrációs csoportokhoz való tartozás mentén. Illéssy, Huszár és Csizmadia azt a kérdést teszi fel tehát, hogy az egyén társadalmi integrációját hogyan alakíthatja a munkahelyi integráció.

Ezt, a munkahelyi nézőpontot elhagyva, a rendszer szintjére továbblépve különösen izgalmas Gerő Márton és Szabó Andrea tanulmánya, amely politikatudományi szempontból a kötetek központi munkájának tekinthető. Ebben a szerzők a politikai integrációs mechanizmusokat vizsgálják, bővebben azt – a téma súlyához mérten talán kevesebbet kutatott – kérdést, hogy vajon mely integrációs és dezintegrációs folyamatok teszik lehetővé a rezsिम számára a folyamatos (megerősítő, majd rendszerkonszolidáló) választási győzelmeket. Ez a tanulmány véleményem szerint számtalan olyan kulcsmegállapítással bír, ami elengedhetetlen a kormány logikájának, az Orbán-rezsिम működésének megértéséhez.

Megállapításuk szerint a mai magyar politikai rendszerre aktív társadalomszervező erőként kell tekintenünk, hiszen a rezsिम által működtetett integrációs mechanizmusok képesek a folyamatos társadalmi támogatottság biztosítására, amelynek egyik bizonyítéka az egyes csoportok esetében jelent-

kező legitimációs többlet, illetve (ahogy a kötet első tanulmányában Kovách is rögzíti) az, hogy egyszerre képes integrálni érdekkonfliktusban álló és egymástól teljesen eltérő helyzetű társadalmi csoportokat. Itt tehát a munka világtól eltérően az látható, hogy a politikai integrációs mechanizmusok dezintegrálnak tekintett társadalmi csoportok esetében is hatékonyan képesek működni.

Arra a kérdésre, hogy ez hogyan válik lehetségessé, a szerzők képesek empirikus megfigyelést kínálni az olvasó számára, bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy a kormányzat támogatottsága egyre kevésbé függ annak teljesítményétől, megszületett egy olyan identitás, amely megtermetti és fenntartja a választói támogatást. Ez tehát azt jelenti, hogy a klasszikus racionális választói magatartás modelljével szemben, a kormányzati teljesítmény megítélése nem egy objektív helyzetképből következik, hanem a politikai identitáson, a kormány által mediatizált világképen alapul. Így a rendszer képessé válik saját integrációs logikája mentén a hátrányos helyzetű, dezintegrált társadalmi csoportokat is választói aktivitásra, lojalitásra bírni, még abban az esetben is, hogyha ez nem is szolgálja az adott csoport érdekeit.

Megállapítják, hogy a kormány által sulykolt, ellenségképekről és veszélyekről szóló kommunikációs stratégia célja pontosan ennek az identitásnak a formálása, a tábor homogenizációja és a politikai polarizáció mélyítése, tehát egyszerre működtet integráló és dezintegráló folyamatokat. Ennek következtében továbbra is alacsony a választáson túli bármilyen politikai részvétel szintje, a rendszerellenállás egyedül a felső társadalmi rétegek néhány elitcsoportjában rögzíthető (szintén erőteljes polarizáció mellett), „ez utóbbi átalakulást azonban „elitcsatározásként” vagy kultúrharcként is be lehet mutatni a társadalom többi rétegei számára” (85. o.).

A választ arra a kérdésre, hogy a felvázolt integrációs logika miért nem ütközik semmilyen ellenállásba a habermasi életvilág részéről, részben a további tanulmányok segítenek megadni. A kötetre jellemző összekapcsoltság itt is tetten érhető, hiszen a szerzők jelzik számunkra, hogy a jelölt logika – a rendszer életvilágba hatolása következtében – kötődik a munkaerőpiac és a lokalitás tereihez és szorosan kapcsolódik a magyar polgárosodás állapotához is.

A lokális integrációt, a lokális társadalom szervezését (ezt a szintén alulkutatottnak tekinthető mechanizmust) Gerő és Szabó kulcsfontosságúnak ítéli a politikai integráció szempontjából, ennek oka többek között, hogy esetükben a kormánypárti szavazók aránya meghaladja a negyven százalékot, továbbá e csoport tagjai jelentős mértékben képesek alakítani a lokális identitást, illetve közéletet. Csurgó eredményei szerint a lokálisan integráltakra jellemző a közösségi (civil) aktivitás, akik, mint a helyi integráció megteremtői, gyakran intézményi pozíciójuk következtében képesek a különböző rétegekre befolyással lenni és „közöttük érdeket és értéket közvetíteni” (100. o.). Eredményeik szerint a lokálisan integráltak pozíciói általában átszövik a lokalitás te-

reit (gazdasági, politikai, kulturális) és meglepő módon leginkább a kulturális mezőt. Jelentőségük tehát megkerülhetetlen a helyi identitás formálásában, amelynek egyik formája a különböző közösségi események szervezése lehet, amelyek jelentősége sokszor alábecsült, ám ez a tanulmány is bizonyítja ennek ellenkezőjét.

A Gerő–Szabó-tanulmány értelmezési keretében tehát Csurgó kutatása azt bizonyítja, hogy a lokálisan integrált csoportok valóban képesek lehetnek a rendszerintegrációs mechanizmusok alakítására, azokat a helyi viszonyokhoz igazítva, ezzel biztosítva a kormány számára a rendszerintegrációs folyamatok rugalmasságát.

Ahogy a lokálisan integráltak képesek hatni a helyi közösségekben zajló integrációs folyamatokra, úgy a társadalom egészére tekintve az „elit, azon belül pedig különösen az inkumbens politikai elit” (10. o.) a domináns integrációs ágens, ezt a politikai integrációval foglalkozó tanulmányok már jelezték számunkra. Ebből a megállapításból is látható, hogy az elitek jelen elemzésével mekkora – egy a korábbi tanulmánykötetekben meglévő űrt – tölt be Kristóf Luca, hiszen ezt megelőzően kimondottan ezzel a témával foglalkozó tanulmányt nem találunk. Írása egyszerre viszi tovább és tágítja a korábbi – jelentős részben pont Kristóf által végzett – elitkutatások eredményeit, illetve nagyban hozzájárul a rezsimstabilitással, a Fidesz dominanciájának okaival foglalkozó szakirodalomhoz is.

Különösen elgondolkodtató lehet Kristóf azon megállapítása, hogy mára jelentősen megnőtt az inkumbens politikai elit befolyásolási képessége a korábbi vizsgálatokkal összehasonlítva, tehát nem pusztán az elit esetében „megszokott” dominanciát rögzít, ennél többről van szó. Az elit által működtetett integráló és dezintegráló, polarizáló folyamatok jelentős mértékben hozzájárulnak a rendszer fennmaradásához. Kristóf ezek közül három integrációs mechanizmust jelöl meg.

Foglalkozik egyfelől a politikai részvételen alapuló (leginkább a választás aktusára korlátozódó) cselekvéses bevonással, illetve a mélyebben (erősebben) integráló, érzelmi alapú kötődést teremtő politikai identifikációval. Ez utóbbi célja, hogy létrehozzon egy befelé erősen integrált, kifelé viszont élesen polarizált politikai közösséget, leginkább a politikai vezetőkön keresztül, ez leginkább a Fidesz szavazótáborán belül valósult meg. A vezetőkhez kapcsolt identifikáció „érzelmi kötődést és ellenségkép-képzést egyaránt mozgósít; legmarkánsabb példája Orbán Viktor, aki egyszerre vált ki pozitív azonosulást saját szavazótáborából, és negatív identifikációt az ellenoldalról” (22. o.).

Az elit által felhasznált harmadik integrációs eszköz az újraelosztás befolyásolása. Ennek során a leginkább kiemelendő eszköz a rekombináns redisztribúció, ami során a politikai hatalom olyan formán szabja át a gazdaság működését (elég a közbeszerzésekre, gazdasági szabályozások testre szabására gondolnunk), hogy képes legyen saját befolyását növelni a hozzá lojális, ál-

tala helyzetbe hozott vállalkozók által, egy új elit kiépítésével. A lokalitás szintjén erre a folyamatra világított rá Csurgó is, a helyi elitek gyakran a központi hatalommal kooperálva osztják el az erőforrásokat, például a hozzájuk lojális civil szervezetek számára. Tehát nem pusztán az erőforrások redistribúciója zajlik e folyamat során, hanem ezeken a félautonóm szervezeteken keresztül képes ideológiája terjesztésére (lásd még Kovai és Pulay tanulmányát a klien-si viszonyok működéséről), a rendszer megszilárdítására.

Az olvasó esetleges várakozásai szerint az elit polarizáló, dezintegráló mechanizmusainak gátja a középréteg, a polgárság lehet, hiszen hagyományosan tőlük várjuk a politikai rendszerek kontrollját, a politikai pluralizmus és az autonómia fenntartását, ezért a közép- és felsőbb rétegek megismerése, bemutatása különösen fontos lehet. A korábban említett polgárosodási tipológia, harmadik rétegződési szempontrendszer megalkotásával Kovách és Szabó ezt a célt tűzték maguk elé és a kötetek tanulmányain végigvonuló polgárosodási index itt kerül részletes bemutatásra. Már az operacionalizálás problémáit, a fogalmi elkülönítést, tisztázást bemutató szakirodalmi összefoglaló jelzi az index megalkotásának nehézségét, ám egyben annak jelentőségét is a hazai társadalomtudományi térben.

A polgárosodási index végül a polgár fogalmát a lehető legkomplexebb módon vizsgálva, egyszerre jeleníti meg a gazdasági mentalitást, az individualizációt, valamint az autonómia és az életmód dimenzióit. A kapott eredmények alkalmasak a társadalom önképének megkérdőjelezésére, hiszen ezek szerint a magyar társadalom csupán 5%-a tekinthető polgárosodottnak és 34%-a nem, míg 37%-a gyengén polgárosodott. A tanulmány feltárja, hogy a „polgárosodás leginkább szociokulturális és szociodemográfiai tényezők függvénye” (42. o.) és ebből adódóan a polgárosodás mértéke nem egyenlően oszlik meg a társadalom különböző rétegeiben. A szerzők rögzítik továbbá, hogy a polgárosodó és a gyengén polgárosodott csoportok között mutatkozik a társadalmi törésvonal.

A polgárosodási index, a politikai önbesorolás és attitűdök mentén is jelentős különbségeket érzékeltek. Megállapítják, hogy „a polgárosodott réteget ideológiailag polarizáltak találtuk, egyértelmű jobboldali többséggel” (53. o.) és megtudjuk, hogy a jobboldali többség az összes csoportban érzékelhető, a magukat baloldalra sorolók aránya a nem polgárosodottak között a legmagasabb. A polgárosodott rétegen belül két szembenálló blokk világít rá arra, hogy ez a réteg sem tekinthető a polarizáció gátjának. Detektálható egy jobboldali blokk, aminek jelentős része elégedett a demokrácia hazai formájával, teljesítményével és magas körökben a diktatúra eszményének elfogadása is, velük szemben pedig egy ezzel teljesen ellentétes attitűdökkel rendelkező (demokráciapárti, a hazai demokrácia működésével elégedetlen) csoport áll.

A pártpreferenciák és a polgárosodás mértékének összefüggésével kapcsolatosan megtudjuk, hogy a jobboldali attitűdök nagymértékben együttjárnak

a kormánypárt támogatásával (a polgárosodás mértékének és a különböző értékredek összefüggéseivel Zsigmond és Papp Z. tanulmánya foglalkozik a jelen kötetben). A polgárosodottság szintjének csökkenésével párhuzamosan egyfelől csökken a pártválasztói elköteleződés is és fokozatosan növekszik a passzívak aránya.

Ezeket az eredményeket véleményem szerint azért is fontos hangsúlyozni, mert árnyalják azt az elterjedt leegyszerűsítést, amely szerint a kormánypárti szavazók kizárólag a legszegényebb, legkevésbé iskolázott rétegekből kerülnek ki. A kutatás – ahogy a kérdőíves vizsgálatok általában – nem érheti el teljes mértékben sem a társadalom legkiszolgáltatottabb, sem a legfelsőbb rétegeit, azonban látható, hogy a Fidesz támogatottsága jelentős volt a polgárosodott, polgárosodó rétegekben is a 2020-as évek elején.

A tanulmány tehát árnyalja a magyar polgári középosztályról alkotott képet is, hiszen nem beszélhetünk egy homogén, demokrácia ideájáról egységesen vélekedő polgári réteg létrejöttéről, azonban tény az is, hogy a participáció (legalábbis a szavazáson való aktivitás) szándéka ebben a rétegben bizonyul a legerősebbnek.

Összegzésként, jelen recenzió ugyan csak néhány tanulmányt emelt ki, igyekezett mélyebben bemutatni a kötetek bőséges anyagából, azokat, amelyek a recenzens önkényes megítélése szerint a leginkább relevánsak politikatudományi szempontból és amelyek jól szemléltetik a kötet munkái között tapasztalható koherenciát, összefonódásokat. Fontosnak tartom rögzíteni, hogy a kötetek egy olyan szoros tematikai és elméleti hálót alkotnak, hogy bármelyik tanulmány választása indokolható és termékeny lett volna, gondolhatunk például Czibere és Huszti dolgozó szegénységet vizsgáló írására, amelynek eredményei vélhetően komoly társadalmi visszhangot váltanak majd ki és témája pontosan illeszthető jelen recenzióhoz is.

Írásom célja rámutatni, hogy a bemutatott tanulmánykötet milyen jelentős űrt tölt be a magyar társadalomtudományi kutatásokban az empirikus szociológia és a társadalomelmélet határán mozogva, hiszen egyszerre képes elénk tárni pillanatképként a 2020-as évek Magyarországnak társadalmát, ezen túlmenően pedig az adatokat egy 12 éves kutatás ívébe helyezve magyarázni az Orbán-rezsim működésének logikáját is.

A kutatócsoport jelen tanulmánykötete tehát egy rendkívül fontos és meghatározó alkotás lehet mindazok számára, akik igyekeznek megérteni a magyar társadalomban zajló komplex folyamatokat és ezek következményeit. Az egyik legnagyobb erénye, hogy szerzői bátran mernek egyedi, sokszor provokatív állításokat megfogalmazni, emellett pedig árnyalnak vagy cáfolnak számos, a magyar társadalommal kapcsolatos leegyszerűsítést is. Mindezek következtében kiváló vitaindítóként szolgálhatnak és kell is szolgálniuk mind a hétköznapi, mind a társadalomtudományi gondolkodás diskurzusaiban.

ABSTRACTS

István Benedek–Annamária Sebestyén

EUROAMBIVALENT AND EQUIVOCAL EUROSCEPTICISM

The Triumph of Strategic Ambiguity in the 2024 Hungarian European
Parliamentary Elections

This study explores the manifestations of Euroscepticism in Hungary in the context of the 2024 European Parliament elections. It focuses on the political discourse of three parties: the populist Fidesz party, the radical right-wing Our Homeland Movement, and the recently established TISZA Party. Although differing in degree and form, all three parties articulated some form of Eurosceptic stance. The analysis uses a qualitative comparative case study approach to examine the parties' electoral programmes, public speeches, manifestos, campaign communications and other political expressions between February 2022 and December 2024. The findings reveal that, despite largely pro-EU public opinion, all three parties engaged in various forms of tactical Euroscepticism during this period – a strategy that proved electorally successful. Together, the three parties secured 19 out of Hungary's 21 European Parliament (EP) seats, amassing over 80% of the vote. The study identifies two dynamic, elite-level strategic approaches that underlie the tension between political supply and demand. The first is an Equivocal Eurosceptic strategy, employed by Fidesz and Our Homeland, which significantly criticizes European integration without openly advocating EU withdrawal. The second is a Euroambivalent Eurosceptic strategy, adopted by the TISZA Party, which moderately critiques institutions and policies while affirming continued EU membership and avoiding the Eurosceptic label. While the former navigates between soft and hard Euroscepticism, the latter strikes a balance between soft Euroscepticism and pro-European sentiment. Thus, the study offers a conceptual innovation for the comparative analysis of Euroscepticism, contributing to a deeper understanding of how national political contexts shape party positions on European integration.

Keywords: Euroscepticism, populism, 2024 European Parliament elections, euroambivalence, Fidesz, Our Homeland Movement, TISZA Party

Zsanett Pokornyi

THE OVERHEAD ISSUE DURING THE ENERGY CRISIS
AND BEFORE

The Prime Minister's Public Policy Communication on Overhead

After 2010, only one policy issue (re-)emerged on the government's agenda in two different parliamentary cycles, significantly influencing policy processes in Hungary. This is the issue of utility costs, which became a key policy priority for Fidesz-KDNP in both 2013 and 2022. However, while it initially gained attention through the Utility Cost Reduction Programme, a decade later, it returned to the forefront due to the global energy crisis. This study argues that differences in how the issue of utility costs was placed on the agenda had a significant impact on Prime Minister Viktor Orbán's policy communication, particularly in 2022, when Fidesz-KDNP adopted a defensive stance in response to the crisis. The analysis is based on data from the Hungarian Comparative Agendas Project. The results indicate that the framing of utility costs in speeches was fundamentally shaped by whether the policy emerged as a government-led initiative or as a response to external crisis pressures.

Keywords: utilities, agenda setting, executive speeches, prime minister

Gábor Ferencz

THE „NATIONAL GREATNESS”
IN VIKTOR ORBÁN'S DISCOURSE

This article explores Viktor Orbán's civilisational discourse and examines its appeal through Laclau's theory of hegemony and Lacanian psychoanalytic concepts. Utilizing post-foundational discourse analysis, the study argues that Orbán's narrative is alluring because it resonates with historical myths and captures his supporters' desires. The fantasy of national greatness suggests that by defeating the “liberal elite”, Hungary can reclaim its influence, allowing Orbán's illiberal model to gain traction in the West.

Keywords: discourse analysis, hegemony, identification, nationalism, political myths, populism, psychoanalysis

Xénia Farkas

NEGATIVE CAMPAIGNING AND MOBILIZATION
WITH DISINFORMATION

Visual and Verbal Disinformation Strategies of Megafon Astroturf Political Influencers on Facebook in the 2022 Hungarian Parliamentary Election Campaign

The study focuses on the visual and verbal disinformation strategies of astroturf political influencers, with special attention on negative campaigning and mobilization. Unlike political influencers, who are grassroots actors with their genuine content, astroturf political influencers do not disclose their real connections to political actors, thereby they intentionally share disinformation. To examine this phenomenon and the role of these new political actors in campaigns, the present paper applies a qualitative visual and verbal content analysis on the Facebook posts of a unique Hungarian astroturf political influencers – the Megafon influencers – during the 2022 nation election campaign. Findings indicate that these actors frequently share disinformation that is aimed to mobilize their followers, and to run a negative campaign. Additionally, visual disinformation, specifically decontextualized images and videos, are important tools of astroturf visual disinformation, frequently used to misrepresent opponents' actions and views, painting them in an unfavorable light.

Keywords: visual disinformation, negative campaign, mobilization, astroturfing, political influencers

Ervin Csizmadia

HISTORICAL POLITICAL SCIENCE – INTERNATIONAL COMPARISON –
NATIONAL FACTORS

In the first part of the author's contribution, he refers back to previous debates about the state of political science and highlights Béla Greskovits's sharp criticism from 2010, as well as his „guidance” regarding Hungarian political science. Following this, he briefly summarizes the most important lessons of the current debate started by Dániel Koverek. Although several interesting proposals came to light in the debate, perhaps less was said about historical political science. The author considers historical political science a fundamental subdiscipline, which has been underutilized until now. In the second part of his contribution, he reviews the three basic elements of this historical approach. The first is the perception of time. It is important to interpret the present from

ABSTRACTS

a historical point of view. The second is the examination of the interactions between the international and the national system of relations that surrounds political phenomena. The third is a process-oriented approach to politics, in addition to state-oriented approaches. The author believes that if the aforementioned interactions prevail in these three areas, the balance of political science can be ensured.

Keywords: Historical political science – perception of time – international – national – political process

POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE

2025/3

CONTENTS

ISSUES

- *István Benedek–Annamária Sebestyén*: Euroambivalent and Equivocal Euroscepticism. The Triumph of Strategic Ambiguity in the 2024 Hungarian European Parliamentary Elections 7
- *Zsanett Pokornyi*: The Overhead Issue during the Energy Crisis and before. The Prime Minister's Public Policy Communication on Overhead 43
- *Gábor Ferencz*: The „National Greatness” in Viktor Orbán’s Discourse 62
- *Xénia Farkas*: Negative Campaigning and Mobilization with Disinformation. Visual and Verbal Disinformation Strategies of Megafon Astroturf Political Influencers on Facebook in the 2022 Hungarian Parliamentary Election Campaign 84

DISCUSSION

- *Ervin Csizmadia*: The Balance of Political Science 109

BOOK REVIEW

- *Balázs Kerpel-Fronius*: Integration and Civilization
(*Kovács Imre (szerk.): Integráció, egyenlőtlenség, polgárosodás – A magyar társadalom a 2020-as évek elején I-II.*) 129

ABSTRACTS 137

TISZTELT LEENDŐ ÉS KORÁBBI SZERZŐINK!

A *Politikatudományi Szemle* 2018. évi 2. számától minden cikkünk egyedi internetes azonosítót, úgynevezett **DOI** megjelölést kap. Ezzel a lapunk nemzetköziesedik, mert a különböző keresőmotorok gyorsabban és hatékonyabban tudják cikkeinket megtalálni.

A DOI azonosítót a szerkesztőség **automatikusan** fogja **adni** az egyes cikkeknek. Felépítése a következő lesz: <https://10.30718/POLTUD.HU.2018.2.8>. A törtvonal előtti rész az ún. **DOI-prefix**, amit **minden egyes cikk** megkap az előzetes regisztrációnk alapján. Ez tehát egy állandó elem. A POLTUD.HU utal a lapunkra, a többi rész viszont mindig változik, hiszen az aktuális lapszámhoz és oldalszámhoz igazodik. A DOI-azonosító örök, ugyanakkor pénzbe kerül. A DOI-t a szerkesztőség szolgáltatásként nyújtja az Önök számára, ezért a költségeket saját maga állja.

Ezzel Önöknek, Tisztelt Szerzők, tehát nincs külön dolguk.

A DOI ugyanakkor kölcsönösségi, viszonyossági alapon működő rendszer, ezért elvárásokat fogalmaz a szerkesztőségekkel és a szerzőkkel szemben.

Tisztelettel kérjük Önöket, hogy ezentúl az irodalomjegyzékben jelzett hivatkozások és szakirodalmak **mindegyikénél** tüntessék fel az **adott cikk-re vonatkozó PONTOS és TELJES DOI-azonosítót** [például laptársunknál, a Socio.hu-nál a következő azonosítóról van szó: <https://10.18030/socio.hu.2018.1.69>]. Az egyes cikkek hivatkozását a következő helyen találja meg: <https://search.crossref.org/>

A CrossRef-regisztrációnk során, ami lehetővé teszi a DOI használatát, szerkesztőségünk vállalta, hogy elfogadja ezt a feltételt, azaz minden cikknél feltünteti a szakirodalmi hivatkozásokhoz tartozó DOI-azonosítót. Kérjük tehát, hogy Önök is tegyenek eleget ennek az egyébként nem túl nagy kérdésnek. Amikor készítik az irodalomjegyzéket, másolják be a vonatkozó cikkhez tartozó DOI-azonosítót, és illesszék be a hivatkozás végére.

Kérjük, ne feledjék, mindig a teljes azonosító feltüntetésére van szükség!

Üdvözlettel,

a *Politikatudományi Szemle* szerkesztősége

SZERZŐINKHEZ

(A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI)

1. A Politikatudományi Szemle című referált folyóirat magyar nyelven beküldött kéziratokat – tanulmányokat és könyvrecenziókat – fogad el.

2. A kéziratok minimális terjedelme tanulmányok esetén 40 000 karakter, recenziók esetén 15 000 bruttó (azaz szóközökkel együtt értendő) karakter. A kéziratok maximális terjedelme tanulmányok esetén 50 000, kivételes esetben 60 000 leütés, a recenzióké pedig 25 000 leütés lehet. Az egyes szakterületeket áttekinteni kívánó „state of the art” illetve a „review of article” műfajú szövegek esetében a minimális karakterszám 30 000 a maximális 50 000 bruttó leütés lehet.

3. A kéziratokat Word formátumban kérjük a *posze@tk.hu* címre elküldeni.

4. A kéziratnak tartalmaznia kell:

- a. egy magyar szöveg-összefoglalót;
- b. egy angol nyelvű szöveg-összefoglalót (abstract);
- c. kulcsszavakat, valamint
- d. a szerző titulusát és pontos munkahelyi adatait. A szerző neve a tanulmány felett szerepeljen.

5. Szöveg közbeni kiemelésként *dőlt betű* alkalmazható; ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagybetű csak egészen kivételes esetben fogadható el.

6. A közvetlen hivatkozásokat a szövegtörzs tartalmazza, ezek ne jegyzetekben szerepeljenek. Minden idézetet, hivatkozást igénylő állítást vagy kifejezést követően zárójelben tüntessék fel a szerző vezetéknévét, az idézett vagy hivatkozott mű publikálásának évszámát és – ha szükséges – az idézett oldalakat a következő formában: (Arendt, 1992: 25.) vagy (Arendt, 1992: 135–138.).

7. A jegyzetek a főszöveg kiegészítéseit tartalmazzák (tehát nem hivatkozásokat). A jegyzetek helyét a tanulmányon belül felső indexben lévő arab számmal jelöljék (így: ¹), a jegyzeteket pedig kérjük a szöveg végén számozott formában elhelyezni. Indokolt esetben lábjegyzet alkalmazható, amelyet – ha csak kis

számban fordul elő – a szövegben csillaggal (*) kell jelölni, s az oldal alján kell elhelyezni.

8. Kérjük, hogy a felhasznált irodalom jegyzéke csak a ténylegesen hivatkozott publikációkat tartalmazza. Az explicit módon hivatkozott forrásokon kívül az irodalomjegyzék legfeljebb még 10–15 forrásmegjelölést tartalmazhat.

A Politikatudományi Szemle 2018. évi 2. számától minden cikkünk egyedi internetes azonosítót, úgynevezett DOI megjelölést kap. Kérjük szerzőinket, hogy az irodalomjegyzékben jelzett hivatkozások és szakirodalmak **mindegyikénél** tüntessék fel az **adott cikkre vonatkozó PONTOS és TELJES DOI azonosítót, így: [https://doi.org/...](https://doi.org/)**

9. Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén közöljük, a következőképpen oldva fel a szöveg közti utalásokat:

a) könyveknél:

Arendt, Hannah (1992): *A totalitarizmus gyökerei*. Budapest, Európa.

b) tanulmánykötetben, gyűjteményes kötetben megjelent szövegek esetében: Mickiewicz, Ellen (2000): Institutional Incapacity, the Attentive Public, and Media Pluralism in Russia. In: Richard Gunther and Anthony Mughan (eds.): *Democracy and the Media*. Cambridge, Cambridge University Press. 29–79.

c) folyóiratban megjelent tanulmány esetében:

Selck, J. Torsten (2004): On the Dimensionality of European Union Legislative. *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 16, No. 2, April, 203–222. <https://doi.org/10.1177/0951629804041119>

10. A táblázatokat és az ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket feltüntetve, a szövegbe építve kérjük. A fekete-fehér ábrákat Excel formátumban, a közlés előtt kérjük mellékelni. A táblázat formázási szabálya:

1. táblázat. Cím.

elnevezés	adat 1	adat 2
párt 1	33,0	0,33
párt 2	34,0	0,34
párt 3.	33,0	0,33
Összesen	100,0	1,00

* megjegyzés.

Forrás:

11. A szerkesztőségbe beérkezett – formailag megfelelő – kéziratokat a szerkesztőség előzetes szűrése után két opponensnek küldjük ki. Az opponensek szerzők nevének feltüntetése nélkül kapják meg a kéziratokat. A közlés feltétele két opponens támogató véleménye. Az opponensek által javítandónak értékelt kéziratokat átdolgozásra visszajuttatjuk a szerzőkhöz. A két opponens egybehangzó elutasítása esetén a kéziratot nem publikáljuk.

12. Kézirat beérkezési és lehetséges közlési határideje.

beérkezési határidő	a közlés első lehetséges határideje
január 15.	első szám
március 15.	második szám
május 31.	harmadik szám
szeptember 15.	negyedik szám

A szerkesztőség fenntartja magának a jogot, hogy az egyes cikkek közlési sorrendjét, maga határozza meg.

13. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

Köszönjük, hogy megfelelően előkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat.